

תרגום יונתן על התורה

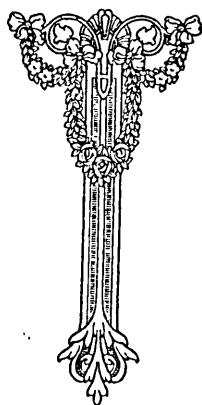
הוצאת ויהוה לאינטרנט

מאת

www.hebrewbooks.org

ע"י חיים תשס"ט

דוב רעוועל

תרפ"ה

ניו-יורק

שנת

מקדש

לחג הבר־מצוה של בני

נ ח ו ם ש ר ג א נ " י •

י"א סיון, תרפ"ה

תרגום יונתן על התורה

מאסרי זה הוא שער אחד מספר גדול על תרגומי התורה. רבים מהכמי ישראל בזמן האחרון הרבו להקור במהות תרגום ירושלמי על התורה והתפתחותו ולא העלו דבר ברור. והתרגום על התורה המיוחס לבי"ע היה לכלי משהית בירי מכתשים בקבלת חז"ל והמסורת לבנות עליו סנדל הפורה באוויר של התפתחות בתורה שבע"פ ולפי דעת רבים מהחוקרים תרגום זה הוא אב לכל התרגומים הארמיים ומשמש מקור נאמן להלכה קדומה שנשקעה בו.

בדפים הבאים אשתדל בע"ה להוכיח טעות דעה זו.

נשאל רב אחי גאון על תרגום א"י על התורה והשיב „וששאלתם תרגום ארץ ישראל משום מאן אתמר... אין אנו יודעים תרגום ארץ ישראל מי אמרו, ואף אין אנו יודעים אותו גופו ולא שמענו ממנו אלא מעט, ואם מסורת בידם, כי מימות חכמים הראשונים היה נאמר בצבור כמו ר' אמי ור' אלעא ור' אבון ור' אבא ור' יצחק נפחא, או אפילו בימי ר' אבא ור' חנניה האחרונים שהיו בימי רב אשי גם כתרומאדילן חשיב, שאלמלא כן לא היה נאמר בפני איתני עולם (עולם) [כאלה] ואם מחודש הוא דרכו כאשר אָמרנו אף על פי כי רחוק בעינינו מאד שהוא מחודש" (תה"ג הוצאת הרכבי סי' רמ"ח וראה שם סי' ט"ו שהוא קצור מתשובה זו וראה גינזבורגר בההשקפה הצרפתית כרך מ"ב עמוד רל"ב והלאה), ורברי רב האי גאון מוכיחים כי לא היה תרגום א"י על התורה לפני הגאונים בבבל ווראי שלא יחסו תרגום על התורה ליונתן בן עוזיאל וראה תשובת רב האי גאון בתה"ג ליק סי' צ"ב—צ"ג ובפירוש לסדר טהרות המיוחס לרב האי גאון למכשירין פ"א מי י"א מביא תרגום ארץ ישראל לשמות י"ד ל"א וראה י"נ עפשטיין במכוא לפירוש זה עי' ס"ו וע"ו וראה ר"א עפשטיין אלדד הדני עי' כ'; מנחם בן סרוק מזכיר תרגום ארץ ישראל (מחברת, מלת נד); רבינו חננאל מזכיר בפירושו ל"ב"מ פ"ב תרגום ארץ ישראל (וראה רשב"ם ב"ב צ"ט ע"א ד"ה ודלמא) וכן רב אלפס ל"ב"מ פ"ב וכבר שער החכם בריל בספר השנה שלו חלק א' עי' רל"ג שכנראה הכונה לתרגום הסורי רש"י מזכיר בפירושו על התורה רק את תרגום אונקלוס וכנראה לא היה תרגום ירושלמי על התורה לפניו ראה ר"צ חיות אמרי בינה עי' ט"ז ובחדושי לנטיין ד' ח' (וראה רש"י שבת י"ט ע"א ומרבנו יעקב שמעתי בעירובין שמעתי שאמצעיתו של יום נקרא „פילגוס" ולא הזכיר שתרגום המיוחס ליונתן תרגם „בלב ים" (שמות ט"ו ח') „בנו פלגוס דימא") וראה ר"א ברלינר בהקדמה להוצאת רש"י עה"ת עי' תמ"ג (וראה רש"י ליחזקאל ג' ט'), ר' אברהם אבן עזרא לא יזכיר בפירושו על עה"ת את תרגום אונקלוס בשמו ופעם צחת יזכיר תרגום ירושלמי וכנראה כונתו לתרגום יב"ע (ויקרא כ"ו א' וראה ר"י רייפמן, בית תלמוד כרך א' עי' שט"ו), אך כנראה לא היה לפניו כל התרגום הזה כי מביא פירוש הנמצא בתרגום יב"ע בשם

„המכחשים“ (דברים כ"ד ו') ולבראשית ט"ו ט' יזכיר פירוש הנמצא בתרגום זה בשם עצמו („והישר בעיני“) ולכמדרב י"ד מ"ה בשם י"מ: 1) וראה שפה ברורה לאבן עזרא הוצאת ליפמאן י' ע"ב וי"א ע"ב והרשב"ם לויקרא י"א מוכיר תרגום ירושלמי ונמצא בתרגום המיוחס ליב"ע ובפירושו לשמות ד' כ"ה מדה פירוש הנמצא ביב"ע שם והוא בירושלמי נדרים פ"ג ה"ט: רבנו נתן בן יחיאל מוכיר בספרי הערוך את תרגום אונקלוס בשם תרגום בבלי (ע' אבוב, חלזון ועוד) וראה תוס' מנחות מ"ד ע"א ר"ה כל' ובשם תרגום דירן (ע' בקר, בעץ ב' ועוד) ומביא כמה דברים מתרגום ירושלמי עה"ת (ראה צונץ בספרו על הדרשות מהדורה שניה ע' ע' והמקומות שאסף בספרנד בספרו התרגום המקומע על התורה" ברסלוי 1896 ע' ט"ז והלאה) וכמה מהדברים שמביא מתרגום ירושלמי הם לפנינו בתרגום המיוחס ליב"ע.

וכן הביאו עוד רבים מחכמי ימי הבינים כמו הרמב"ן והרד"ק בפירושה לתורה: הר"ש בפירושו למשניות: תלמידי הר"י בפירוש לאלפס ברכות ובעלי החוספות (ברכות ח' ע"ב: י"ב ע"ב: ע"ו י' ע"ב ונ"ט ע"א: ב"ב קנ"ו וגם בתוס' חגיגה כ"ז ע"א צריך לגרום ירושלמי ראה ר"צ חיות אמרי כינה ט"ז) ושאר המחברים שהזכירו גיזבורגר בהקדמה להוצאה שלו של תרגום יב"ע ובספרנד שה"ל מתרגום ירושלמי עה"ת ורובם נמצאו בתרגום המיוחס ליב"ע וכבר שיערו הר"י חגיז (הביאו הרחיד"א בשם הגדולים מערכת ספרים אות תרגום יונתן) ובעל מוסף הערוך (ע' עשן ב', ע' פתר וע' צם ג') כי התרגום שאנו קוראים לו תרגום יב"ע הוא תרגום ירושלמי 2) וראה בכר במאסף לחקירות קדמוניות הקדם כרד כ"ה ע' ס"א והלאה.

והנה בתלמוד נזכר רק תרגום אחר להתורה והוא תרגום אונקלוס וליב"ע מיהם התלמוד רק תרגום נביאים (מנילה ג' ע"א ורה מהרש"א שם בח"א ד"ה תרגום ורש"י קידושין י"ג ע"א דיבור המתחיל כדמתרגם), ולא נזכר בשום מקום בש"ס או במדרש שהיה תרגום אחר קבוע ומקובל על התורה, רק בין בעלי הקבלה מצאה מהלכים דעה זו ליחס את התרגום הזה ליב"ע, כנראה על פי דברי הסתרי תורה לבראשית פ"ט „תרגם אונקלוס אורייתא בהאי לשון

- 1) ומצינו לפעמים קרובות את ספרשי המקרא ותוקרי הלשון של ימי הבינים סביאים פירושי מקרא ותוקרי מלים שמקורם בתרגום זה ולא יזכירו את התרגום (כמו הרשב"ם בפירושו לתורה בכמה מקומות וראה רמב"ן לבראשית ח', ד"ה-ה' ות"י שם) ואין זה מוכיח שלא היה התרגום הזה ידוע להם שרק לפעמים היה לפנייהם התרגום הזה וכן הדבר בשאר התרגומים ופדרשי הלכה ואנדה.
- 2) והאריכו בזה ר' עזריה מן האדומים בסאור עינים פ"ט: צונץ בספרו על הדרשות מה"ב ע' נ"ט וע"ד שו"ר בתולדות ר' נתן ור' יעקב שפרין בלחם שמים למשניות סוף מנילה: וראה ביחס התרגומים זה לזה גיזבורגר בהקדמה להוצאת תיב"ע שלו, בספרנד בספרו „תרגום ירושלמי על התורה“ ובספרים שהביאו שם, ובכלל דבריהם רוב דברי ר"ח העליר במחברת „על התרגום הירושלמי לתורה“ ומתוך הדברים הבאים יתבאר בע"ה כי לא היה בא"י עד כאמצע תקופת הנאונים תרגום מסודר כדור אחרון ומקובל אצל כל העם כמו שהיה תרגום אונקלוס קבוע בכלל.

ויונתן בן עוזיאל המקרא" וחשבו כי "מקרא" כולל גם חומש תורה ולכן מיחסים חכמי הקבלה כמו מנחם רקנטי, וציוני, תרגום על התורה ל"ב"ע, אך כונת המלה "מקרא" בדברי חז"ל לפעמים היא לספרי נ"ך או ספרי נביאים לכד : ראה ספרי דברים פ' שו"ז : ירכיבהו על במתי ארץ זו תורה גוי ויאכל תנובות שדי—זו מקרא, ויניקהו דבש מסלע זו משנה. וראה אבות דרבי נתן סוף פ' י"ד, "קרא תורה ומקרא" (לפי הנהגת ר"ז בכר בהרבעון האנגלי כרך ד' ע' תכ"ה, אך ראה סנהדרין ק"א ע"א : אם בעל מקרא הן יעסקו בתורה ובנביאים ובכתובים), וקידושין ל' ע"א : מקרא זה חומש, וראה רש"י ב"מ ל"ג ע"א ד"ה מקרא, וביחוד נקראים ספרי הנביאים מקרא בפי חכמי הבינים ראה תשבי לאליהו בחור ע' קרא, וראה בתחכמוני לאלהריזי מהדורת קמינקא ע' רכ"א "ומלכר זה יש לנו חזן דרשן... יורה בתורה ויקרא במקרא ויסבור בכתובים". ולפי זה כונת הסתרי תורה הוא שיונתן בן עוזיאל תרגם ספרי הנביאים וכרעת התלמוד שלנו וכמו שהעיר הרחיד"א בנצוצי אורות לזהר שם. וראה ר"מ סטרשון הלכנון שנה ה' גליון ט'.

וכבר הוכיחו הגר"צ חיות באמרי בינה ס' ד' ובאגרת בקרת ע' ד' ורי"ט צונץ שה"ל ע' ע"א והלצא ועוד חוקרים כי התרגום המיוחס ליונתן כפי שהוא לפנינו הוא מזמן מאוחר וסדרו האחרון לא יוקדם להמאה השביעית למה"נ ודעת ר"צ חיות היא כנראה כי חלק ההלכה אשר בתרגום הזה הוא מזמן קדום והיה לפני הלל והתנאים הראשונים וחלק האגדה שלו מאוחר מאד ויאמר הר"צ חיות "ואין להכחיש קדמות תרגום ירושלמי אשר כבר המשנה הזכירה אותו בפ"ג דמגלה" האומר מורעך לא תתן להעביר למלך : לא תתן לאעברא בארמיותא" ועוד קודם לזה הזכיר הלל הנשיא את תרגומו ואהבת לרעך כמוך גוי ואולם בסוף הימים אחרי חתימות שני התלמודים הנה הוסיפו בו דרשות ואגדות מן המכלתא, ספרא וספרי, תנחומא, פרקי דרבי אליעזר וגם מספרי הקבלה גוי ובפרט הרבה דרשות ואגדות מש"ס בבלי הוסיף המקבץ האחרון בתרגום זה, עד שפסק מלהיות תרגום ושם להיות מדרש בכל פרטיו" (אמרי בינה י"ט ע"ב) ודעתו זו כי תרגום על התורה שהיה ידוע להלל וחכמי המשנה נעלם לגמרי מחכמי בבל וארץ ישראל עד סוף תקופת הנאונים וכמו שהבאתי לעיל דברי התלמוד ורב האי גאון, תמוהה, וראיותיו אינו מוכיחות, כי הזכרת פירוש מקרא או דרשה בתלמוד או במדרש בשם תרגום או בשם "ואילין דמתרגמין" אינה מוכיחה שהדברים ההם נמצאו בתרגום קבוע ומקובל, רק שהיו מי שתרגמו כן, ומצינו ומתרגמין והכונה שכן הוא ביאורו של מקרא לפי מה שנתבאר בתלמוד או במדרש ואין הכונה לתרגום ארמי (וראה ר"ה—הע' לער "על התרגום ירושלמי על התורה" ע' מ"ה) ואם אמרו במגילה פ"ד מ"ט : האומר ומורעך לא תתן להעביר למלך : לא תתן לאעברא בארמיותא משתקין אותו גוי" ונמצא זה בתרגום המיוחס ל"ב"ע (ויקרא י"ח כ"א) ודאי שאין כונת המשנה לתרגום שלפנינו או לתרגום אחר קבוע שהיה לפניהם — רק שהיו מתורגמנים או דרשנים, שפרשו כן את הפסוק הזה בצבור והמשנה אומרת "האומר" ולא "המתרגם" וכונת המשנה שאין לדרוש כן בצבור,—שכצבור

צריך לפרש מקרא כפשוטו המקובל, והראיה כי דרש רומה לזה שאמרה המשנה על אומרו שמשחקין אותו נמצא בספרי דברים פ' קע"א : "ד"א מעביר בנו ובתו באש זה הוא הבעל ארמית" נוי, עונש שמענו נוי ועיין בפירוש זרע אברהם שם וראה דרשת תנא דבי רבי ישמעאל מגלה כ"ה ע"א, ירושלמי סנהדרין פ"ט ה"ז : "רע"ב לאבות פ"ג מ' י"א (וראה ערוך ערך ארם והפלאה שבערכין שם). וכנראה לא הביא גם התרגום זה כפשוט הכתוב רק כמדרש שהרי הוא תרגם אותו פסוק עצמו בויקרא כ' ב—ג בקבלת חז"ל (ספרא שם וסנהדרין ס"ד) "דיעביר מורעיה למלך למיתוקרא בנורא" והוא באשר בזה הפסוק נאמר גם הענש ואם היה מפרש אותו בדרך דרוש, היה גורם עוות הדיון, וראה ר"א ברלינר בספרו אונקלס חלק ב' עמוד פ"ה הערה ד', וכן מה שהביא התרגום הזה דרש הלל על המקרא ואהבת לרעך כמוך (ויקרא י"ט י"ח ול"ד) : דעלך סני לחברך לא תעביר, לא כפשוט הכתוב רק כתוספת על פשוט הכתוב : ותרחמיה לחברך דמן אנת סני לך לא תעביר ליה" (וכן הובא זה בטוביה פ"ד פ' ט"ו) ודאי שאין זה מוכיח שהיה התרגום הזה לפני הלל, וכן הנאמר בירושלמי ברכות פ"ה ה"ג ומגילה פ"ד ה"י "ואילין דמתרגמין עמי בני ישראל כמה דאנא רחמן בשמים כך תהווין רחמנין בארעא ; תורתא או רחילא נוי לא עבדין טבאות" נוי ונמצא זה בתרגום המיוחס ליב"ע, (ויקרא כ"ב כ"ח : וראה במדרש שכל טוב, הוצאת בוכר, שם ע' קע"א), גם בזה אין כונת התלמוד ירושלמי לתרגום ידוע בימיהם כמו "תרגום דיון" של אונקלס, רק שהיו יחידים שתרגמו כן, והתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל אם שמביא דרשה זו, כונתו שונה ממה שהזכירו בתלמוד ירושלמי ; כי שם אמרו על מי שמפרש, שזה מדברי הקדוש ברוך הוא בטעם המצוה דאותו ואת בנו (כמה דאנא רחמן נוי) ועושה מדותיו של הקדוש ברוך הוא רחמים כן אבל התרגום הזה לא ישים את הדברים האלה כפי הקדוש ברוך הוא רק ידרוש "היבמא דאבונן רחמן בשמיא כך תהווין רחמנין בארעא" ואינו מוסיף על המקרא, וזה מותר, ראה בפירוש הרשב"ם לויקרא שם ולדברים כ"ב ו' ובפסח"ש להרמב"ם ברכות פ"ה מ"ג ובתיו"ט שם ; מו"נ ח"ג פ' מ"ח : בראשית רבה ע"ה י"ג : ע"ז ה' : ויק"ר כ"ז ג' ; דברים רבה ו' א' ורמב"ן ואברבנאל לרברים כ"ב ו' ; חינוך מצוה ש"א (ומה שמשחקין אותו הוא רק כשדרוש כן בצבור ונראה כמוסיף על דברי התורה וכדברי הירושלמי שם, הדא דאת אמר בצבורא, אבל ביחיד תחנונים הם והיינו דרך דרש לעצמו מותר) והנה בכל תרגום מלשון ללשון יש יתיר, שנוי, גרעון, או חלוקה, כי על המתרגם לשנות לפי טבע הלשון אשר אליו יתרגם כדי לברר את כונת הנאמר. והמתרגם מלה במלה במקום שבידור הענין דורש שנוי וחילוף הסדר, — הרי זה גורע מבהירות המובן ומבלבל הכונה, וידוע שכל שפה יש סגולה מיוחדת לה, אופני דבור ודבור ודרכי מליצה מיוחדים לה והוראת המלות היותר מקבילות שבשתי לשונות תתחלף לפעמים בפרטים, וגם יש מושגים בכל לשון המיוחדים ונאחזים בתכונת אותה האומה, טבעה, חייה ואמונתה, ועמים שונים נבדלים זה מזה גם בנדרים המושגים המשותפים להם

אשר שרשם בנשמת האומה ואינם יכולים להתרנם כל צרכם ללשון אחרת, וביחוד אלה של תורת עם ישראל הנבחר ומושגי תורת ה' הקדושה ואמרו חז"ל כל המתרנם פסוק כצורתו הרי זה בראי (תוספתא סוף מגילה, קידושין מ"ט ע"א. ולכן גם אונקלס אשר נכח הפשט עפ"י הקבלה דרכו נוטה לפעמים מלשון המקרא מסיף וגורע ומחליף את סדר התיבות, עפ"י דרכי הלשון הארמית וסגנונה. אך, בכל זה, רק לפעמים רחוקות מאד נוטה הוא מפשט הכתובים לדרוש, כדי להרחיק את הנשמות (ראה דברי הרמב"ם במו"נ חלק א' פ' כ"ז). ועל תרגום השבעים אמרו שהיה אותו יום קשה לישראל כיום שעשו בו את העגל שלא היתה התורה יכולה להתרנם כל צרכה (מס' סופרים פ"א ה"ז; מס' ס"ת וסוף מג"ת, וראה ירושלמי מגילה פ"א ה"ט). אך בתרגום המיוחס לרב"ע המדרש מרובה על הפשט והתוס' ע"כ עד כי חלל להיות מתרנם ומוסיף התרגום הזה דרשות ואגדות אשר אם כי ממקור קדוש יהלכו אינם ענין לפשט הכי ורבים מהספורים והאגדות האלה לא ידענו את מקורם, ראה נינובורגר שה"ל ע' כ"א. ויש שהם מאוחרים מאד וכמש"כ ר' יהודה הברצלוני בס' העתים ס' קע"ה "שתוספת אגדות שיש בתרגום א"י הוא מה שהוסיפו חזנים שלהן מחמתן ואמרו שמותר לאמרו בבית הכנסת מפני שפירוש הוא" ובש"ת פנים מאירות חלק א' סימן כ' כתב "לדעתי אין לנו להקשות על תרגום יונתן מנ"ל דבר זה מקרא כי הוא לא עשה פירושו כפי תרגום אונקלס ושאר מפרשי התורה... וגילה לנו דיון מה שאין לו שום רמז ורמיוזה מהוכחת הכתוב, וראה בספר על הדרשות לר"ט צונץ ע"ו ע"ב, והנה בעוד אשר התלמוד שלנו מזכיר את תרגום אונקלס כי"ז פעמים בלשון "ומתרגמינן" ו"תרגום דידן" או בלשון אחר המוכיח שהיה להם תרגום קבוע ומקובל (ראה קדושין מ"ט ע"א ורש"י שם ד"ה ה"ז) ולמדו מתרגום זה כמה הלכות, ראה זבחים נ"ד ע"א ותולין פ' ע"א 3) ונאמר בשם רב יהודאי גאון "כל היכי דפליגי רבנן במילתא ומתרגם אמר קרא כחד מינהון הלכתא כותיה" (וראה רמב"ם אישות פ"ה הלכה ד'; ר"צ חיות אמרי בינה י"ד ע"א וריפמן שדה אדם ע"ה) ואמרו שהתרגום הוא מסיני 4) ואמרו שאין לקרא בצבור תרגום

3) ומתקנות ר' יהודה ור' נחמיה בתרגום שמואל ל' י"ד. (ירושלמי שקלים פ"א ה"ג) היא בפירוש הכתוב ולא בנוסחת התרגום כי לא נמצא בנוסחת שום אחד מהם בתרגומים שלפנינו וכן הא דב"ב ע"ד ע"ב: "הכא תרגימו ארזילי כו".

4) וראה ספרא שמיני סוף פ"א (לפי נירכת הראב"ד שם): ר' יוסי ב"ר יהודה אומר מנין אף התרגום נו' והכוונה לא לתרגום מיוחד רק שמותר להשתמש בתרגום וכן הא דירושלמי מגילה פ"א ה"ט: ר' יודן בר יודן בר שלום אמר מיכן לתרגום וראה שם פ"ד ה"א מניין לתרגום, ומ"ש רש"י קדושין מ"ט ע"א ד"ה ה"ז וכן אמרו רב נטרונאי גאון ורב עמרם נאון שהתרגום ניתן מסיני (ראה פירוש לאבות כמחזור ומרי פ"א מ"א; סמ"ג מ"ע י"ט; הנהגות מייסוניות לה' תפלה פ' י"ג אות ל'; ב"י טא"ת ס' רפ"ה וראה בחידושי אגדות למהרש"א נדרים ל"ז ע"ב ד"ה מפורש), הכוונה לא לתרגום אונקלס רק שחייב מה"ת לתרגם ורב נטרונאי גאון עצמו אומר על התרגום המקובל שקורא לו "תרגום דרבנן על קראי אסמכוהו רבנן... הא למדת שמצוק מה"ת לתרגם" (סדר רב עמרם גאון ע' כ"ט ע"א; מחזור ומרי ס' קכ"ז; ספר העתים לר"י ברצלוני ס' קע"ט), ואפשר עוד שכונת

מן הכתב משום שיש לו דין תורה שבעל פה, (ירושלמי, מגלה, פ"ד ה"א : פסיקתא רבתי פ"ה ; תנחומא וירא, ה', וראה דש"י שבת קמ"ו ע"א ד"ה טענין ותוס' שם ד"ה לא וב"ב ג' ע"א ד"ה כרמתגם ; אור זרוע חלק ב' ס' שע"ח שבלי הלקט ס' ע"ח ; מדרכי מגילה פ"א ס' תשפ"ו ובגדלי ישע שם אות י"א) ולא מצינו בתלמוד ירושלמי ובמדרשי ארץ ישראל שום זכר לתרגום מקובל ואם שבאו בתלמוד ירושלמי תרגומי פסוקים אשר מוצאם באונקלוס (אם כי לא נזכר בתלמוד ירושלמי כמו שלא נזכר בתלמוד בבלי שם תרגום זה), ראה ירושלמי, מגילה פ"ד ה"ה, וראה גם ירושלמי תענית פ"ב ה"א אמר ר' לוי מהו ארץ אפים רחיק רגיו ובתרגום אונקלוס לשמעת ל"ד ה' מרחק רגו. וגם תרגומי מקראות אשר מצינו אותם בתרגום המיוחס ל"ב"ע או לתרגום המקומע כמו הא דירושלמי כלאים פ"ח ה"ד ; ואילין דמתרגמין וראמנין ותורי בר (וראה אונקלוס ועקילס לר"מ איש שלום ע' צ"ד) והוא בתרגום יב"ע שם וכן הא דירושלמי סוכה פ"ד ה"ג תני בר קפרא מ"ט וכעצם השמים למהר : שמייא כד אינון נקין מן עננין והוא בתרגום ירושלמי שם הנה כמעט בכל מקום שמביא התלמוד ירושלמי דברי תרגום הוא לחלוס עליו ולהוציא מדעת "אילין דמתרגמין" ; ראה ירושלמי ברכות פ"ה ה"ג וכלאים פ"ח ה"ד ומגילה פ"ד ה"י שה"ל 5) וראה ב"ר ס"א ד' ורשב"ג אמר אף על גב דאינון מתורגמין

דברי הראשונים שהתרגום ניתן מסיני הוא שפירוש התורה והמצוות בתרגום זה הם על פי התורה שבע"פ הסטורה לנו מסיני וכמו שכתב הרמב"ם בשמונה פרקים פ"ז (על פי המקור העברי) "התרגום המבאר את הכוונות המקובלות כמשה רבנו", רב האי נאון כתב, "זולת תרגום דידן שנשמע מן הנביאים" (תה"ג מהדורת הרכבי ס' רפ"ה), וכן קורא רב סעדיה (אמונות ודעות שער ב' לאונקלוס בשם "בן הנביאים", ושר שלום נאון כתב, "ושמעתי מפי חכמים קדמונים שענין גדול עשה הקב"ה באונקלוס הנר על ישיעת התרגום על ידו" (שערי תשובה לייפציץ ס' ש"ל) ובשלמי הנבחרים למגילה פ"ד הביא דברי ריא"ז, "ותרגום של תורה אנשי כה"ג תקנתו", וראה רא"ש מגילה פ"ג ס"ו שהתרגום נתקן ברוה"ק, ותשובת רב האי נאון בתה"ג ל"ס ס' צ"ב ושו"ת הרמ"א ס' קכ"ח—קל"א ובהקדמה לספר המתורגמן לאליהו בחור ובתרגום אברהם לר' אברהם בן הנר"א.

5) וידועים דברי רב סעדיה נאון בהקדמה לספרו האגדון הוצאת הרכבי בזכרון גראשונים ח"ה ע' נ"ד וראה במאור עינים לר' עזריה מן האדומים פ"ז : ר"א ביכלער בספר הכתנים והעבודה, ר"מ איש שלום כספרו אונקלוס ועקילס ע' פ"ו והלאה, וכן יהודה בקונטרסו עד אימתו דברו היהודים עכרית ע' קכ"ה—קל"ב לא דקדק יפה וגם דברי ר"מ איש שלום אינם מוכיחים.

ובמקדש שהיה כתוב על השופרות גם בלשון ארמית הוא מפני שוקלי השקלים מחול'ל ובחוד מבבל וכמו שהיה כתוב גם יונית ראה שקלים פ"ג מ"ב.

ומה שהעיר יוסי בן יעזר בארמית (עדיות פ"ח מ"ד) ראה פרנקל דרכי המשנה ע' ל"א ואפשר עוד כי בימים הראשונים שרוב למוד התורה שבעל פה היה נסמך על המספרא על דרך המדרש וכמו שהורה לנו רב שרירא נאון, ומספרא וספר' דרשי דקראי נניחו והיכן רמזי הילכתא בקראי ומעיקרא במסדש שני ביומיה דרבנן קמאי לפום הדין אורחא' הוו תני להון" (אגרת הוצאת נויבילער

וּזְמַרְמִים תִּגְדִּיל וְכו' (בראשית כ"ה ג) וְכֵן תִּרְגַּם יוֹנָתָן בֶּן עֻזִּיאֵל שֵׁם וְכָל זֶה מוֹכִיחַ שֶׁלֹּא הָיָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל תִּרְגוּם עַל הַתּוֹרָה קְבוּעַ וּמְקוּבָּל כְּמוֹ שֶׁהָיָה תִּרְגוּם אוֹנֶקְלֶס מְקוּבָּל בְּכָבֶל רַק שֶׁהָיוּ מִפְרָשִׁים אוֹ מִתּוֹרְגָּמִים שֶׁהָיוּ מִתְרַגְּמִים אִיזֶה דְּבָרִים אוֹ מַלְיָם בְּעַל פֶּה אוֹ בְּכַתֵּב וְלֹא הָיְתָה דַּעַת חֲכָמִים נוֹחָה מִתְרַגְּמוֹת אֵלֶּה וְכֵן מוֹכִיחַ לְשׁוֹן „אֵינוֹן מִתְרַגְּמִין וְאוֹמְרִים” וְכֵן מְצִינוּ לְרַבִּי יְהוּדָה בֶּן קָרִישׁ מִהַמָּאָה הָעִשִּׁירִית שֶׁאוֹמֵר בְּסִפְרוֹ רִסְאֵלָה ע' כ"ד בְּדִבְרֵהוּ בִּשְׁבַח הַתִּרְגוּמִים „וְזָקְנֵיכֶם לֹא הִזְנִיחוּ אוֹתוֹ [אֶת הַתִּרְגוּם] אֲבוֹתֵיכֶם לֹא בָטְלוּ אוֹתוֹ וְהַקְדָּמִים לָכֶם לֹא סָרוּ מִלְּמֹד אוֹתוֹ בְּכָבֶל וּמִצָּרִים, אִפְרִיקָא וְאַנְדְּלוּזִיא.” וְהָנָה הַזִּכִּיר הַחֲכָם הַקְדָּמוֹן הַזֶּה אֶת הָאֲרָצוֹת שֶׁהָיָה שָׂגוֹר בָּהֶן הַתִּרְגוּם עַה"ת וְלֹא הַזִּכִּיר אֶת א"י וְנִרְאֶה כִּי לֹא נִשְׁמַט שֵׁם אֶרֶץ א"י בְּטַעוֹת מֵהָאֲנִתָּה רַק שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לֹא הָיָה לָהֶם עַד זְמַן מֵאוֹחֵר תִּרְגוּם מְסוּדָּר סְדוּר אַחֲרוֹן וּמְקוּבָּל כְּמוֹ שֶׁיָּהִי לָהֶם בְּכָבֶל וּבִשְׂאֵר אֲרָצוֹת שֶׁהַזִּכִּיר ר' יַעֲקֹב בֶּן קָרִישׁ.

וְטַעַם הַדְּבָר לְפִי דַּעַתִּי הוּא כִּי בְּכָבֶל הָיְתָה הַשְׁפָּה הָאֲרָמִית שֶׁפֶת הָעַם, וְהָיָה צוּרֵד גָּדוֹל בְּתִרְגוּם קְבוּעַ וּמְסוּדָּר וּמְקוּבָּל לְהוֹרוֹת עַל פִּיו אֶת סֵפֶר הַתּוֹרָה בְּבֵתִי הַסֵּפֶר וְגַם לְלַמֵּד וּלְבַאֵר לְהַאֲבֹת אֶת הַתּוֹרָה בְּצִבּוֹר בְּלִשׁוֹן הַשְּׂגוּר בְּפִיהֶם לְמַעַן יֵדְעוּ אֶת הַדֶּרֶךְ יִלְכוּ בָּהּ וְאֵת הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ (נִחְמִיָּה ח' ה') וְאִפְשָׁר גַּם כִּי עַל יְדֵי הַתִּרְגוּם הָאֲרָמִי יִבְיִנוּ אֶת הַמִּקְרָא בְּמִקְוֵהוּ כִּי לְשׁוֹן אֲרָמִי קְרוֹב לְלִשׁוֹן תּוֹרָה וְנִתְקַבֵּל הַתִּרְגוּם הָאֲרָמִי אֲשֶׁר לְפִי הַקְבֵּלָה הוּא לְאוֹנֶקְלֶס הַגֵּר בְּנוֹסַח קְבוּעַ אֲצֵל כָּל הָעַם בְּכָבֶל (וְכֹאשֶׁר תִּרְגוּם זֶה הוּא עַל פִּי הַקְבֵּלָה וְהַמְסוּרָה שֶׁל תּוֹרָה שְׁבַע עַל פֶּה דִּינוּ כְּדֹבְרִים שְׁבַע עַל פֶּה וְכִשֶּׁה"ל), לֹא כֵן בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וּבִיחּוּד בִּיהוּדָה שֵׁם לֹא יִרְשָׁה הַשְׁפָּה הָאֲרָמִית אֶת מְקוֹם גְּבֻרָתָהּ וְהַשְׁפָּה הָעִבְרִית הָיְתָה הִיא בְּמִדָּה גְּדוֹלָה בְּפִי הַהֲמוֹן כָּל הַזְּמַן וְהָיְתָה מְשׁוּתַּפֶּת לְיִהוּדִים בְּנֵי אֲרָצוֹת שׁוֹנוֹת אֲשֶׁר נִתְקַבְּצוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְהָיְתָה לֹא רַק לְשׁוֹן חֲכָמִים כִּי אִם גַּם לְשׁוֹן הַחַיִּים וְעִנְיָנֵי חוֹל וְכֵן יַעֲיֵד כֵּן אֲשֶׁר כִּי בְּנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּבִיחּוּד בְּנֵי מַעֲזִיָּה (מַעֲזִיָּה) עִבְרִית יִשִּׁיחוּ בְּשִׁיחָתָם וְהָיָה בְּפָנֶי הָאֲנָשִׁים וְהַנְּשִׁים וְהַטָּף (דַּקְדוּק).

ע' ט"ו) הָיוּ מוֹסְרִים דְּבָרֵי תּוֹרָה שְׁבַע עַל פֶּה, הָיוּ פִּירוּשֵׁי הַפְּסוּקוֹת וְהַהֲלָכוֹת הַמְּקוּבָּלוֹת שֶׁהָיוּ מְסֻסִּים אוֹתָם עַל הַכְּתוּב בְּאֲרָמִית כְּרִי לְהַבְדִּיל בֵּין הַמִּקְרָא וּבֵין הַפִּירוּשׁ הַמְּקוּבָּל וְהַהֲלָכוֹת הַתְּלוּיֹת בְּכַתּוּב, וְאִפְשָׁר שֶׁמִּטַּעַם זֶה נִכְתְּבָה מְנִילַת תַּעֲנִית אֲרָמִית כְּרִי לְהַבְדִּיל בֵּינָהּ וּבֵין הַמִּקְרָא וְכִכֵּר הָעִירוֹ הַחוּקְרִים שִׁלְכּוּ אֶסוּר הַקְּרִיאָה בְּצִבּוֹר בְּסִפְרָא בֶּן סִירָא מְשׁוּם שֶׁהָיָה כְּתוּב עִבְרִית וְלֹא יֵדְעוּ הָעַם לְהַבְדִּיל בֵּינָהּ וּבֵין כְּתָבִי הַקֹּדֶשׁ וְדָבָר הַלֵּל שֶׁבָּאוּ בְּאֲרָמִית (אֲבוֹת פ"א מ' י"ג וּפ"ב מ"ו) אִפְשָׁר שֶׁאִמְרָם עוֹד בְּכָבֶל (וְרָאָה אֲדָר"ג פ' י"ד שֶׁדָּבָר בְּלִשׁוֹן בְּכָלִי) וְהַבְּתִיקוּל שֶׁהָיְתָה יוֹצֵאת לְכָל הָעַם נִאֲמָרָה לְפַעְמִים בְּאֲרָמִית, רָאָה סוֹטָה ל"ג ע"א (וְדָבָרֵי הִירוֹשְׁלָמִי שֵׁם פ"ט ה' י"ג „וּבְלִשׁוֹן אֲרָמִי אֲמָרוּ וְלֹא יָדַע מֶה אָמַר” צִרִיד עִיּוֹן), וְרָאָה כ"ב נ' ע"א וְע"ג ע"ב וְסִנְהֶדְרִין צ"ו ע"ב וְגַם הַמַּכְתָּבִים הַרְשָׁמִיִּים שֶׁל הַנְּשִׂאִים, שֶׁהָיוּ נִשְׁלָחִים גַּם לְגוֹלָה נִכְתְּבוּ אֲרָמִית שֶׁהָיְתָה הַשְׁפָּה הַשְּׁלֵמָה אֲזַי (וְסִנְהֶדְרִין פ"ב ה"ו ; סִנְהֶדְרִין י"א ע"ב), וְרָאָה יְרוּשְׁלָמִי נִדְרִים ס' פ"י, וּמְשׁוּם זֶה הָיוּ נוֹסְחֵי הַשְּׁמֵרוֹת וְכַתּוּבוֹת וְנִימֵי נָשִׁים וּפְסָקֵי בֵּית דִּין נִכְתְּבִים אֲרָמִית.

המעמים ע' ז'). וזמן רב אחר חורבן הבית היו מדברים בבית הנשיאים עברית (מנילה ט ע"א) וכן היו בין העם רבים שדברו רק עברית (סוטה מ"ט ע"א ובבא קמא פ"ג ע"א) אם שכבר חדרו סגנון השפה הארמית ודקדוקה לתוכה וכבר היתה השפה העברית מגוונת כגון ארמי ושאר העם היה משתמש בשני הלשונות הקרובים זה לזה (פסחים פ"ו ע"ב) וראה ספרי דברים פ' מ"ו ובירושלמי סוטה פ"ז ה"ב אמרו: ארבעה לשונות כו' עברי לדבור.

וכנראה השתדלו החכמים בימי מלחמת בר כוכבא וביחוד רבי עקיבא וגם תלמידיו אחר חורבן ביתר לעורר ולחזק את הרצון והרגש הלאומי גם בזה שזרזו את העם שישתמש בשפתו הוא ואמר רבי עקיבא כל הדר בארץ ישראל וקורא קריאת שמע שחרית וערבית ומדבר בלשון הקודש גוי (ספרי דברים פ' ק"מ) וכן היה תלמידו ר' מאיר דורש בשבח הדבור העברי (ירושלמי שקלים פ"ג ה"ג וראה תוספתא חגיגה פ"א ה"ב) וכאן ספורים ודברי משל רבים בעברית (פסחים ס"ו, ביצה כ', קידושין ס"ו ועוד) בברייתות ובתוספתא. ומדרישי אנדה ופיוטים שמקור רבים מהם ארץ ישראל בתקופת הגאונים והכתבים העבריים הרבים שנללו בזמן האחרון בהגניות במצרים מוכיחים כי היתה שגורה השפה העברית בפי העם בארץ ישראל כל ימי הגאונים.

ומפני זה לא היה בארץ ישראל צורך בתרגום קבוע ומסודר בעד כל העם כמו שהיה תרגום התורה הכרחי בבבל מפני שלא הבין שם רוב העם רק ארמית ולא הוזקקו בארץ ישראל כל כך למתורגמן ואמרו בירושלמי שאין התרגום מעכב (מנילה פ"ד ה"א וראה דא"ש מנילה פ"ג ס"ו). ואם כי היה תרגום אונקלוס ידוע לבני ארץ ישראל וכשה"ל לא היו יהודי ארץ ישראל נצרכים כל כך לתרגום ולא היה להם תרגום מסודר סדור קבוע ואחרון שעליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע ולשנות ובני ארץ ישראל היו עוסקים יותר במדרש התורה ובמסורה ובהסמכת ההלכות על הכתוב ובמקומות בארץ ישראל שהיו נוהגים לתרגם את התורה היו המתורגמנים גורעים ומוסיפים בתרגום התורה והכניסו בתרגומם דרשות ואגדות כחפצם וכפי מה שחשבו שהזמן דורש, ומפני זה לא היתה דעת חכמי ארץ ישראל נוחה לפעמים מהמתורגמנים, ראה קה"ר פרשה ט' סדרא תלתאה ס"י כ"ד "מועקת מושל בכסילים אלו המתורגמנים שעומדין על הצבור", וכיון שלא נסדר בא"י עד ימי ראשונים האמוראים, תרגום על התורה, מפני שרוב ההמון הבין עוד את ספר התורה במקורו, וידיעת התורה היתה מרובה אז בא"י מבשאר ארצות—לא היו יכולים עוד אמוראי ארץ ישראל האחרונים לסדר תרגום קבוע מפני תקה הגזירות והצרות אז בארץ ישראל, כמו שלא נסדר ואלא נחתם, מפני זה הטעם, התלמוד ירושלמי ונשאר כפי הסידור הראשון על פי הדרך שלמדו בהשיבה הכללית של רבי יוחנן הראש והראשון מדור השני עד ראשונים הדור הרביעי לאמוראי ארץ ישראל. כי בדור השני לאמוראי ארץ ישראל התחילו בארץ ישראל הרדיפות והגזירות הנוראות, ויורדו רוב חכמי ארץ ישראל לבבל, ולא היתה עוד ישיבה כללית, ובטלו הישיבות ולא היה מי שיסדר את התרגום סידור קבוע ואחרון, כי זה מעשה

נדולי הדור, כאשר התרגום על התורה דינו כתורה שבעל פה, וכמו שהבאתי לעיל, לכן רבו בהתרגומים על התורה שהיו להם מהלכים בארץ-ישראל הוספות וחלופי גירסאות ככל דבר אשר ישתמש בו ההמון וישלמו בו ידים שונות, וכאשר עמדו בהמאָה השביעית ובמאה השמינית למה"נ כתות שונות ומינים שונים בין היהודים שהצד השוה שבהם הכפירה בתורה שבעל פה ובהמסורה בפירוש מצוות התורה כמו אבן עיסי מאספאהן ותלמידו יודגאן אלרעאי ומושבא, והאריך כזה החכם הקראי קרקסאני בספרו כתאב אל-אנואר ואל-מראקב, וראה הרכבי לקורות הכתות בישראל) וביחוד כאשר עמד ענן וייסד את כת הענניים אשר מהם יצאו הקראים ואמר לכל התועים אחריו „עזבו דבר משנה ותלמוד ואני אעשה לכם תלמוד משלי“ בעדות רב נטרונאי גאון (ראה סדר רב עמרם ל"ח ע"א) וכי כל אחד צריך לפרש מצות התורה לפי דעתו והבנתו (ראה סה"מ לענן הוצאת הרכבי ע' קרקסאני קע"ו) ראו חכמי א"י שמנהג המתורגמנים לתרגם כל אחד לפי דעתו ולחוסף ולהאריך בפירוש הכתובים ומצות התורה הוא חרב בידי הקראים בסתר הכופרים בפירוש המקבל של מצות התורה וכי המתנגדים לדברי חז"ל ולתורה שבעל פה מכניסים על ידי התרגום דעותיהם הכוזבות בפירוש הכתוב וממתעים את העם ועמדו וצרפו ובחנו את כל התרגומים שהיו להם אז מהלכים בארץ ישראל וגם את תרגום אונקלוס שהיו ידוע בארץ ישראל וסדרו וסבכו על פיהם תרגום על התורה הנקרא אצלנו תרגום יונתן (על פי טעות של ר"ת ת"י שהוא תרגום ירושלמי), ובאו בתרגום זה פירושי המקרא של בני ארץ ישראל וביחוד של רבי יוחנן 6) כמו שבאו רוב דבריו בתלמוד ירושלמי ותכלית תרגום ירושלמי זה שנסדר בסוף המאה השמינית או בתחילת המאה התשיעית לעצור בעד נהג מינות הכתות השונות בכלל וביחוד כנגד מינות הענניים והקראים ולהורות את העם על ידי התרגום הזה הכולל את רוב פירוש המצות

6) ואוכיר לדונסא קצת מדברי ר' יוחנן שבאו בתרגום זה לספר בראשית ; א' כ"א כדעת ר' יוחנן בבב"ב ע"ב, ו' ס"ו ; איול לפישון נו' כר"י בסנהדרין ק"ה ע"ב ; י"א א' ; בלשן קודשא הוו פמללין כר"י בבב"ר ל"ח ו', וראה יפ"ת שם ; י"ג י' ; וזקק לוס ית עינוי לזנו כר"י נזיר כ"ג ע"א ; י"ד י"ג ואתא עוג דאסתובי נו' כר"י בנדה ס"א ע"א ; י"ד ס"ו ; עד דאדיוכר חובא דעתיד לפהוי ברו כר"י סנהדרין צ"ו ע"א ; י"ו י"ג ; מאן דהוא נזיר ינור כר"י, ע"ו כ"ג ע"א ; י"ט כ"ו ; ואסתכלת אינתתיה נו' כר"י בבב"ר שם ; כ"ב כ"ד ואורי וצלי אברהם תמן כו' כר"י בבב"ר נו' ס"ו (וראה ויקיר כ"ט ה') ; כ"ה ב"ב ; כנברין עבדי קרבא נו' כר"י בבב"ר, ס"ג ו' ; כ"ה, כ"ט ; ארום חמש עבירין עבר בההוא יומא כר"י בבב"ר ס"ו ע"ב ; כ"ו, כ"ז, כ"ח, כ"ט דקסורת בוסמאי כו' כר"י בבב"ר ס"ח י"ה (וס"ו ב' בקצת שינוי) ; כ"ט י"ז ; דבהא זבעי מן קדם ה' כו' כר"י בבב"ר ע' ס"ו (ובבב"ר קכ"ג ע"א בשם רב) ; ל"ז ס"ו ; ארום כסיאת אפין הות כו' כר"י תנחומא בוכר וישב י"ז (ובבב"ר פ"ה ט' נשמט שם האומר) ; ל"ח, כ"ה ; לפום דאפרית ליעקב כו' כר"י בבב"ר פ"ה, י"ט ; פ"ה, י"ב (ובסומה י' ע"ב בשם רחב"ח) ; ס"ב ו' ; ואתעביד בעינייהו כחילונאי כר"י תנחומא בוכר סקא, י"ז (ובבב"ר צ"א ו' בלא שם האומר) ; ס"ו ב' ; חמשה נזכרין כו' כר"י בבב"ר צ"ב ע"א.

על פי התורה שבעל פה וקבלת חז"ל כי התורה הכתובה והמסורה כרועה אחד נתנו וכי קבלות חז"ל מקורם בהתורה הכתובה ולכן יזכיר תרגום זה גם את הדברים שהם רק מצוות חכמים ותקנותיהם וגזרותיהם ויסמך אותם על הכתוב ובוזה נשתנה תרגום זה שינוי גמור מתרגום אונקלס שבאו בו רוב קבלות חז"ל בפירוש מצוות התורה להוציא מדעתם של הקראים שכחשו בתורה שבעל פה ובמסורת אבות ובאו בו גם דברי אגדה ומעשי אבות המושכים את הלכ ויש מהם שהם מכוונים כנגד הקראים שהיו מלגלים על דרשות חז"ל וכדי לחבב ולהנדיף ערך האגדות בעיני העם סמך אותן התרגום הזה על הכתוב עד שרבו בתרגום זה הדרשות על הפשט והדל להיות תרגום.

ובזה נבין פשר דבר אשר יעורר פלא בלב המעיין בתרגום הזה והוא כי כמה ממצוות התורה מתפרשות בתרגום הזה באר היטב בכל נדריהן ופרטיהן כפי מסורת חז"ל וגם יסמך על הכתוב דברים ודינים שהם רק דרכנן כאלו הם מפורשים בתורה; וכמה מצוות התורה שהן מקרא מועט והלכות מרובות לא יזכיר פרטיהן וההלכות והדרשות שהוציאו חז"ל מהן והוא כי תכלית התרגום הזה לאחד את התורה שבעל פה עם התורה שבכתב ולשים רסן בפי המתורגמנים אשר רבים מהם נטו בסתר למינות הקראית ותרגמו את התורה על פי דעותיהם הכוזבות. ויש מהם שכתבו את תרגומם בספר (ואפשר ששרידים מהתרגומים השונים שהיו להם מהלכים בארץ-ישראל ושעל פיהם יחד עם תרגום אונקלס נסדר התרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל בערך סוף המאה השמינית נשאר עור בימי הביניים ולתרגומים אלה כוונן חוקרי הלשון ומפרשי המקרא של ימי הביניים המזכירים דברים מתרגום ירושלמי שלא נמצאו בשום תרגום שלפנינו. ראה במקומות שהביאו גינזבורגר ובספרונגד שה"ל ומרכם בעתון לביבליוגרפיה עברית כרך ד' ע' קל"ו וכרך י' ע' נ"ו נ"ז).

ובזה נבין פשר דבר סתום ומוזר לכאורה שלא עמדו עליו החוקרים בתרגום הזה והוא כי התרגום הזה המביא דרשות ואגדות שאין להם ענין אל הכתוב יזכיר רק פעמים אחדות טעמי מצות התורה ולא יזכיר גם את טעמי מצות שנאמרו בשם ר' יוחנן בן זכאי ושאר תנאים (ראה בתוספתא ב"ק פ"ז; מכילתא יתרו ומשפטים; קדושין כ"ג ע"ב; ב"ק ע"ט ע"ב, וירושלמי סנהדרין פ"א ה"ג), ולא הביא את הטעם שנתנו ריב"ז ור"ש ברבי לשמות כ"א ו' (תוספתא ב"ק פ"ז ה"ה וקידושין כ"ב ע"ב) ולויקרא כ' ט"ז (סנהדרין נ"ד ע"ב) ולדברים י"ח ג' (ספרי שם וחולין קל"ד ע"ב) ולויקרא י"ב ג' (מס' שמחות פ"ה) ולדברים כ"ו ה' ח' (שם) ורק לכמדרב ה' ט"ו (הביא הטעם ר"ג (סוטה ט"ו ע"א; ומה שהביא טעם ארבעה וחמשה (שמות כ"א ל"ו) אפשר שהוא להוציא מדעת הקראים שהלקו על חז"ל ואמרו שכל בהמה בכלל זה, ראה משאת בנימין לבנימין נהוגי ג' ע"ב; מבחר וכתר תורה לשמות שם).

وهוא שהתרגום הזה שתכלית סדורו האחרון הוא להוציא מדעת הקראים בפירוש מצוות התורה השמיט בכונה את הדרשות שיסודן טעמי מצוות משום שהקראים פרשו את מצוות התורה כפי שנראה להם טעמי מצוות אלו. כי

הקראים הראשונים אם עזבו את הפירוש המקובל של תוה"ק וכחשו בתורה שבע"פ ובהמדות שהתורה נדרשת בהן המסורות לנו מסיני לא ידעו לבאר מה שבא בתורה סתום או מה שלא בא דינם בתורה כלל, ולכן בחרו הקראים דרך "העלה" והקש ובקשו את טעם הצווי או האזהרה ולמדו והקישו מהם לשאר דברים וענינים שלא באו בתורה ולהשאיר בהם אותו הטעם שלדעתם הוא היה תכלית המצוה או האזהרה ולמדו על פי זה פירוש כמה מצות שבאו סתומות בתורה וגם למדו דינים חדשים וגרעו והוסיפו ושנו בהמקובל לנו במצוות התורה כפי מה שפרשו בטעמן וכמו שכתב ר' משה אבן עזרא (חדשים גם ישנים לר"א הרבני ברה"י לגרעמן ח"ד ע' ל' הארכתני בזה במ"א).

וכאשר תרגום זה מורכב מתרגומים שונים של בני ארץ ישראל לכן מצאנו בתרגום זה, יותר מבשאר תרגומים, תרגום דבר אחד או מלה אחת בשני אופנים וגם שמלה אחת מתורגמת בשני מקומות באופנים שונים וכן באו בו דברי אנדה הסותרים את עצמם, ראה גינזבורגר שה"ל (ויש להוסיף הסתירה מבראשית ט"ז ג' לבראשית כ"א י"ד), וכל זה הוא משום שתרגום זה אסוף וסדור של תרגומים שונים שהיו להם מהלכים בכתב ובעל פה בא"י (ונכרת ביחוד השפעת תרגום אונקלוס שהוא יסוד תרגום זה), ולכן מזכיר התרגום הזה דעת חז"ל בכל מצוה שנחלקו בפירושה המינים השונים, וביחוד הקראים, על חז"ל כדי להוציא מדעת המינים ולחזק כלכ העם את האמונה הנאמנה בתורה שבע"פ, אשר על פיה כרת ה' אתנו ברית ועל פיה אנו חיים. ובמצוות שלא נחלקו המינים בפירושן על חז"ל מסתפק התרגום הזה כמו תרגום אונקלוס בתרגום הענין וכדין מתרגם (תוספתא סוף מגילה; קדושין מ"ט ע"א). והכלל הזה, כי במצוה שנחלקו הקראים בפירושה ובנדריה על המסור לנו מחז"ל, יאריך התרגום הזה להסמיק את הפירוש המקובל על הפסוק, וגם יוכיר מצוות דרבנן, שנחלקו עליהן הקראים כאילו היו מבוארים בתורה כדי לחזק בעם את האמונה בתורה שבעל פה, ולמען ילמדו את התורה שבעל פה יחד עם התורה שבכתב — ישמש לנו להבין עוד כמה דברים סתומים בתרגום הזה.

בתרגום הכתובים הכוללים מצות שבת (שמות ט"ז, כ"ט והלאה; ל"א, י"ג והלאה) לא יוכיר התרגום הזה את כללי אבות מלאכות ותולדותיהן ויסודי הלכות שבת שבהם מקרא מועט והלכה מרובה רק את איסור יציאה חוץ לתחום אלפים אמה (שמות ט"ז כ"ט) 7) אם שלדעת רוב הפוסקים הוא רק דרבנן, ראה רי"ף ורא"ש ומאור לעירובין י"ז, ודין עירובי הצרות ושיתופי מבואות (שמות ט"ז ה') אם שכל איסור הוצאה בחצר ובמבוי הוא רק דרבנן שכל המבוי רשות היחיד הוא

7) וראה תוס' חגיגה י"ז ע"ב ד"ה דכתיב דלדעת הירושלמי י"ב מילין לכולי ענמא דאורייתא, וראה ירושלמי עירובין פ"ג ה"ד וכן פסק הרמב"ם שבת פ' כ"ו ה"א, וראה מ"מ שם (וצ"ע במה"מ להרמב"ם לאוין ש"א) וכן דעת רוב הפוסקים, וראה סמ"ע תו"מ ס' ל"ה ס"ק י"ד ודבריו תמוהים וראה מחצית השקל למנ"א או"ח ס' ש"ה ס"ק י"ח.

מן התורה (שבת י"ד ע"ב; עירובין כ"א ע"ב; רמב"ם עירובין פ"א ה"א) ומצות עונג שבת (שמות לא ט"ו; וינטרון בני ישראל ית שבתא למעבד תפנוקי שבתא) אם שמצות עונג שבת היא לרעת רוב מהפוסקים מדברי קבלה ולרעת כמה רק דרבנן. (8) והוא משום שבכל עניני שבת והלכותיה היו הקראים, כמו השומרונים, מתמידים עוד יותר מחז"ל ועיקר מה שנחלקו הקראים בעניני שבת על הקבלה והמסורה הנאמנה הוא בהשלשה דברים שהזכיר התרגום הזה והסמיכם על הכתוב וכמעט כל חכמי הקראים הראשונים כמו ענן, בנימין הנהוגי, סהל בן מצליח ויהודה הרסי ועוד פרשו את הכתוב שבו איש תחתיו ממש והתירו לצאת מן הבית בשבת רק לצורך הנוף או מצוה; ראה סה"מ לענן הוי הרכבי עי' קכ"ט הערה א'; קל"ט הערה ג' וקנ"ו; אשכול הכפר א"ב קמ"ד ורמ"ו; גן עדן עי' שבת פ' י"ג וראה מה שהביא שם בשם ענן; אדרת אליהו עי' שבת פ' י"ג. ויש מהקראים שהלכו בדרכי השומרונים הדוסתאים ואסרו לנוע ממקום בשבת (אשכול הכפר א"ב קמ"ד וראה תרגום הסורי לפסוק זה ותשו' משולם בן קלונימוס נגד אלה שאסרו לזוז ממקומם ביום השבת, ראה סמ"ג ל"ת ס"ו והנמ"י שבת פ' כ"ו ה"א). ולכן הזכיר התרגום הזה דין אלפים אמה להוציא מדעת הקראים הטועים בפירוש שבו איש תחתיו, וממעם זה הזכיר גם דין עירובי חצרות ושתופי מבואות והסמיכם על הכתוב כאלו הם מן התורה, והוא משום שרבים מן הקראים אחזו בדעת השומרונים (9) שלא הודו בגזרת חז"ל באיסור הוצאה במבוי ובטלו שתופי מבואות וערובי חצרות, ויש מהם שאמרו שאין עירוב מועיל; ראה אשכול הכפר א"ב קפ"ב-ג, ורמ"ב ושם"ד ל"ק נספחים כ"א ואדרת אליהו שבת פ' י"ד (ובדעת ענן ראה סה"מ שלו הוצ' הרכבי עי' קנ"ו). והזכיר התרגום מצות עונג שבת וסמכה

(8) ראה שבת קי"ג ע"א וק"ט ע"א; פסחים ס"ח ע"ב; רמב"ם שבת פ"ל ה"א ונדרים פ"ג ה"ט, וראה יו"ד ס' שמ"א ס"ק ז". ודברי החתם ספר אונ"ס פ' קס"ח שמביא ראיה מאיסור תענית בשבת שהוא מן התורה למצות עונג צריך עיון, וראה שו"ת צפית בדבש סימן כ"ה.

ומה שהזכירו החת"ם והצפית בדבש שהוא איסור תורה כיון דליפנין זה מדברי קבלה ואין נביא רשאי לחדש דבר פעתה, דבריהם תפוסים, רוב הדברים שלמדנו מדברי קבלה הם דרבנן; ראה מה שהארכתי בזה ב"ינדיק תורה, שנה י"א (תרפ"א) ע' ל"ו והלצה.

(9) ראה עירובין פ"ו מ"ב וישם ל"א ע"ב וריב"א י"ב, וראה מה שהאריך בזה הלוי בדורות הראשונים ה' א' ברך ג' ע' תס"ו לבסל דעת ניגרי, וכן היתה כנראה דעת הצדוקים, ראה נינוכרני כתה שאינה ידועה ע' קצ"ז ולפי דברי הנ' הוריות ד' ע"א לא הודו הצדוקים באיזה מהעיקרים של איסור הוצאה כפי קבלת חז"ל.

וענן אסר הוצאה פרשות לרשות רק במשא והתיר בשבת, משא דבר הקל מסום דאין משא אלא בכתף דכתיב בכתף יסאו' (סה"מ לענן ע' ס"ט וראה דברי אלקרסקי שם ע' קכ"ט), וראה בלקוסי קדמוניות נספחים ע' כ"א דברי יפת בן עלי ומה שהביא באדרת אליהו כ"ט ע"ג בשם בנו לוי, וראה גן עדן כ"ו ע"ב.

על הכתוב להוציא מדעת הקראים שעשו את יום השבת יום צער ובמחשכים ישבו בו ולא יצאו בו מביתם ואסרו בו אכילת דבר הם והתירו להתענות בשבת ויש מהם שאמרו שמצוה להתענות. (10).

ומטעם זה יאריך התרגום המיוחד לב"ע גם בפירוש מצות סוכה ומזכיר פרטי ההלכות השנויות במס' סוכה פ"א (ויקרא כ"ג מ"ב) והוא משום שנחלקו הקראים על קבלת חז"ל בפירוש מצוות סוכה וארבעה מינים ואמרו שהו מצוה אחת ושהסוכה נעשית מאלה המינים וסמכו על הכתוב בנחמיה ח', י"ד—טו (11), וכן דעת אבות הקראים ענו, בנימין הנהונדי ודניאל הקומסי (גן עדן נ"ו) וראה אשכול הכפר א"ב קס"ה, רכה—רכ"ו ; שס"ד ; מבחר ויקרא מ"ג ע"א ; כתר תורה ויקרא ס"ו ע"ב וסה"מ לשמואל המערבי, כת"י שה"ל, ח"ד פ' כ"ב וראה גם אבן עזרא לויקרא כ"ג מ' ,והצדוקים אמרו כי מאלה תעשו סוכות והביאו ראיה מספר עזרא כו' וכוונתו להקראים (12).

10 ראה ירושלמי נדרים פ"ה ה"א ; אסור להתענות עד שש שעות בשבת ורה"ש י"ם ע"א וראה רש"י עירובין מ"א ד"ה שאני (וכ"כ יוסף בן מתתיהו בתולדות חיינו פ' נ"ד שאסור להתענות בשבת עד אחר שש שעות וידוע שספר היוכלים מחייב סתם את הצם בשבת ; ראה ספר היוכלים פ' נ') ומדברי הרמב"ם שבועות פ"א ה"ו ונדרים פ"ג ה"ט סוכה דס"ל שאסור מן התורה להתענות בשבת וכן כתב הרשב"א ח"א סימן רי"ד בדעת הרמב"ם וראה שו"ת צפית ברבש ס' כ"ה אר ראה תשובת רב שר שלום נאון בה"פ מן הנאונים ס' קצ"ב וראה מאורח ס' רצ"א ואורח ס' רפ"ח סע' ב'.

וראה בדעת הקראים בזה באשכול הכפר א"ב קס"ד ; ק"נ ; רס"ד ורס"ד ; נז ערו ל"ו ע"א ; אדרת אליהו ע' שבת פ' י"א ואגרת הצום שלו ; שמואל המערבי בתרגום העברי של ספר המצות שלו כת"י כה"מ לרבנים בניו יצחק מחברת השבת פ"ג ; וראה אפריון לשלמה טרוקי ע' מ'. ויש מן הקראים שאמרו שספק פקוח נפש אינו דוחה שבת, ראה אה"כ א"ב קע"ט ושס"ד ; נז ערו ל"ד ; אדרת אליהו ע' שבת פ"ב, ואפשר שדעת קראים זו כון הרמב"ם הל' שבת פ"ב ה"ג ; ואלו האפיקורסים שאומרים שזה חילול שבת [לחלל על החוללה] ואסור כו' וענו התיר כנראה לחלל שבת אפילו על ספק פקוח נפש וכדעת חז"ל, ראה מה שכתבו בשם לוי בן יפת (סה"מ לענו ע' קל"ב) ובאשכול הכפר א"ב ש"א אות צ' ולא ידעתי מנין לקח לו ההבט נרץ (דיו' ח"ד מהדורא ד' ע' קפ"ו) שדעת ענו שאף ודאי פק"נ אינו דוחה את השבת.

11 ויוסף בן מתתיהו מפרש מצות ארבעה מינים כקבלת חז"ל ; ראה קדמוניות נ', י' ה' ; וי"ג, י"ג ה' ; וראה כל ספרי פילון הוצאת מאנדנעי חלק ב' ע' רצ"ו ; ספר היוכלים ו', ל"א ; ספר המכבים ב', פ"י, ו'—ו' וכן נוהגים הפלשים במצות ד' מינים ; ראה אלדר הדני לר"א עפשטיין ע' קס"ב ; והשומרונים הקדמונים נחלקו על קבלת חז"ל ופירשו כהקראים שמצות סוכה ומצות ד' מינים הן מצוה אחת אר השומרונים בזמן הזה מקיימים מצוה זו וידועה דעת ר' יהודה שסוכה נעשית מר' מינים ; ראה ספרא שם וסוכה ל"ו ע"ב.

12 וצחק עשה לנו הקראי מרדכי בן ניסן שכתב בספרו לכוש מלכות, ע' ס"ט ומספני שאין הדברים (הר' מינים) נמצאים באלו הארצות, התירו לחלל שבתות ולאכול מאכלים אסורים, כדי להביא הרבדים !
ומהקראים האחרונים יש שקבלו דעת חז"ל ; ראה אדרת אליהו, רכ"ז ע"א.

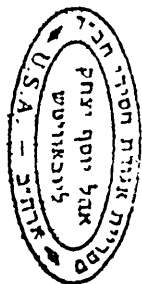
וכן יאריך התרגום הזה בדיון התרת נדרים ע"י חכם (כמדבר ל' ג' והלאה) ומסמך זה על הכתוב אם שלפי דברי רז"ל: היתר נדרים פורחים באויר ואין להם על מה שיסמכו (הניגה פ"א מ"י; וראה בבלי וירושלמי למשנה זו), וכ"כ הרמב"ם שבועות פ"ו ה"ב, "ודבר זה (היתר נדרים) אין לו עיקר כלל בתורה שבכתב כו' כדי להוציא מדעת הקראים הראשונים שנחלקו על קבלת חז"ל ואמרו שאין היתר לנדרים על ידי שאלה; ראה סה"מ לענו הוצאת שכטר ע"ז; אשכל הכפר א"ב קל"ט—קמ"א ושם"ד; מבחר לבמדבר כ"ט ע"א; לבוש מלכות ע' נ"א, ואל הקראים כוון הרמב"ם בדבריו בפה"מ לנדרים טוף פ"י, "שזה אצלנו במערב ר"ל היתר השבועות מעשים בכל יום, לפי שבמקומינו אין נובעין בהם מים הרעים, ר"ל המינות" (13) וראה משנה תורה שבועות פ' י"ב ה' י"ב, ולכן הביא התרגום הזה דין היתר נדרים ומכאן על הכתוב כקבלת חז"ל.

וכן הביא התרגום הזה פרטי מצות ציצית כפי קבלת חז"ל (כמדבר ט"ז ל"ח—מ'). משום שנחלקו הקראים הראשונים בפירוש מצוה זו על קבלת חז"ל, ראה סה"מ לענו, הוצאת הרכבי, ע' ז'—י' והוצאת שכטר ע' י"ב ומשום זה הביא גם קבלת חז"ל דציצית דוחה כלאים (דברים כ"ב י"ב), משום שהקראים נחלקו ע"ז, ראה אשכל הכפר א"ב רע"ב ודעתם שאין עשה דוחה ל"ת בשום דבר; ראה אדרת אליהו ע' שבת פ"ה וע' פסח פ"ח.

ומטעם זה מביא התרגום רוב דברי חז"ל בפירוש מצוות תפילין ומוזוה (שמות י"ג, ט"ו—א; דברים ו', ח—ט, י"א, כ'), אם שהם הלל"מ ואין להם סמך בכתוב והוא משום שהקראים בטלו מצוות אלו ופרשו את הכתובים דרך משל (14).

(13) וידועה מחלוקת בית שמאי ובית הלל אם יש היתר לשבועה, ראה נדרים כ"ח ע"א ור"ן שם כ"ב ע"ב ד"ה אפר וירושלמי שם פ' י"א ה"א וחידושי הרשב"א לנדרים כ"ב.

וגם הנאונים הראשונים התנגדו להיתר נדרים וביחוד להיתר שבועה, וכך אמר רב יהודאי נאון נהורא בעלמא דאנו לא נרסינן ולא ירעינן לאסר ולהתר בה לא נדר ולא שבועה, (ה"פ כה"ג ס' כ"ב וראה מה שהוכח שם ס' ק"ח בשם רב יהודאי, שעכשיו אין חכם שיוצא לפתור ואין מי שיש בו נכות להתיר שבועה ואין מנהג בישיבה להתיר שבועה לעולם, וכן שם ס' ק"כ), ורב נטרנאי נאון אמר, נדרים אין נשנת בשתי ישיבות היום יותר מסאה שנה, (שם ס' ק"ב וראה ס' ק"ב וראה תה"ג שערי תשובה ס' ל"ב, ס"ח, קל"ז, קמ"ג, קמ"ה); שר שלום חתב, כך ראינו שאין כדורות הללו מי שיכול להתיר נדרים וכל שכן שבועות" (תה"ג ל"ק ס' ל"ו והנאמר שם ס"ס י"א: וכן מנהג בישיבה כשהיו מתירין נדריהם כו" הכונה, שמתא"). וראה בית נכות ההלכות הוצ' רת"ם הורו"ץ ס' י"ד בשם רב יהודאי נאון וס' י"ב בשם רב נטרנאי נאון.

(14) וראה אכן עזרא לדברים ו' ו', והיו הדברים האלה: אמרו הסכחישים על עשרת הדברות ועליהם נאמר, ומכתבם על סוזה ביתר" ושער הרכבי בשה"מ לענו ע' קמ"ב הערה י"ב כי בונתו לענו וכי לענו לא במל מצוות אלו רק פירש

וכן יבאר התרגום הזה דיני מעשרות כפי קבלת חז"ל (דברים י"ד כ"ג) מפני שנחלקו הקראים בזה על מסורת אבות, ולדעת ענן מפרישים בכל שנה מעשר ראשון ושני (סה"מ לענן הוצאת שכמר ע' ה', שורות י"ט—י"ט, וראה כתר תורה לדברים י"ח ע"א) 15), ויש מהם שאמרו שמפריש שלש מעשרות בשנה שלישית ושישית ; ראה כתר תורה שם 16), ולכן הביא התרגום הזה דיני מעשרות בכל שנה כפי קבלת חז"ל.

וכן תרגם [פן תקדש המלאה] (דברים כ"ב ט'): "דלמא תתחייב יקידתא", וכדעת חז"ל שכלאי הכרם אסורים בהנאה וכדרשת חזקיה בקדושין נ"ו ע"ב להוציא מדעת הקראים שחלקו על חז"ל ואמרו שכלאים נתנים לכהן, ראה מבחר שם ובכתר תורה שם כתב: "ובעלי מקרא אומרים שהוא קדש לכהן, ואולם בעלי הקבלה פירשוהו [פן יאסר עלו] כהקדש", וכן כתב שמואל המערבי, כת"י שהוכרתי לעיל רל"ג ע"ב, "ואם ירצה בעל הארץ כי ינאלם בתוספת התמשיית

שוקשרתם וכתבתם הם עשרת הדברים ואין הוכחה לזה שכנראה היו כמה כתות שפרשו כן וראה ספרי לדברים ו' ח'; וקשרתם אלו בקשירה ולא עשרת הדברים בקשירה וכנראה מפרשים כן הפלשים מקראות אלו ; ראה ר"א עפשטיין, אלדד הרני ע' קע"ד (וראה ברכות י"ב ע"א ; אמר ר"י אמר שמואל אף בנבולין בסעו לקרות כן (לקבוע עשרת הדברות בקריאת שמע, רש"י) אלא שכבר במלגום ספני תרעומת הפינים" וראה רש"י שם ד"ה ספני והוא מירושלמי שם פ"א ה"ה: "שלא יהו אומרים אלו לכד נתנו לו למשה בסיני, וכן דעת קצת מהקראים האחרונים שוקשרתם דתפלין וכתבתם דמוזות כאי אעשרת הדברים ; ראה מבחר דברים ו' ע"א ומירת כסף שם אות צ' ועל פי זה צריך לתקן דברי מרמרשטיין בספר היוכל לר"א שורץ ע' תס"א וראה סה שכתבתי בזה בספר הזכרון ליונג היו"ל בקרוב.

15) ומעו הרכבי כסה"מ לענן ע' קס"ב הערה פ"ו בדעתו כי אבן עזרא לדברים י"ד כ"ה כיון לדעת ענן.

16) ומעו נייגר, אורשריפט ע' קע"ח, שכתב שכל הקראים הראשונים סוברים שמפריש בשנה שלישית ושישית שלש מעשרות, וראה גם מבחר דברים י"ב ע"א: "כינ ע"ב וכ"ד ע"א ומירת כסף שם (וראה גם ספר היוכלים ל"ב י"א) ובטלו בזה דברי נייגר (שם) שדעת תרגום זה לדברים כ"ו ; י"ב—ג' הוא כדעת הקראים שמפריש שלש מעשרות בשנה ג' וז' ורצה לחזק בזה את שיטתו בדבר מציאות הלכה ישנה — שיטה שאין לה יסוד — ובמירוש תרגום זה כבר השיבו על דבריו פינילש בדרכה של תורה ע' קע"ו ונרגמו, תרגום יונתן ע' קס"א שדברי התרגום הם מספרי שם פיסקא ק"ט וש"ב ומעשר שני פ' ה' מ"י כיצד היה הודו וכו'.

ומה שכתב נייגר שם שהשומרונים נחלקו על קבלת חז"ל בענין המעשרות כמו שנחלקו הקראים לא נראה כן, ראה דמאי פ"ג ס"ג ופ"ה מ"ט ; תוספתא פ"ה מ"ד ה"א ; דמאי פ"ג ה"ג ; פ"ד ה' כ"ב והלצה ; ברכות מ"ז ע"ב ; ר"ש לשביעית פ"ח מ"י ; מס' כותים פ"ה, ומה שהביא נייגר שם מספר סוכיה כבר השיב עליו רוזנטל ב"ארבעה ספרים חצונים" ע' קי"ז ועל מה שכתב נייגר שם שכן דעת יוסף בן מתתיהו קדמוניות ד' ח' כ"ב השיב עליו בצדק אלימסער בקונטרס "יוסף פלויוס וההלכה" ע' י"ט והלצה.

על ערכם ינאל ואם לא יתנו לכהו" (ובנראה כן גם דעת יוסף בן מתתיהו, קדמוניות ד', ח', י"ט, שכלאי הכרם ניתנים לכהו).

וכן הוסיף בתרגום פסוק י"א שם: לא תהוון לבשין ומשתחנין נו", והיינו שרק דרך הנאת הגוף בלאים אסורים וכדעת חז"ל (ספרי שם וכלאים פ"ט מ"ב וד'), משום שהקראים הראשונים אסרו שעמנו גם בלא הנאה ואסרו אפילו לעשות שעמנו ואסרו להשהות שעמנו משום שמא ימלטל, וזה בכלל לא יעלה, וכתב ענן (סה"מ הרכבי ע' ח'): וכתב לא יעלה עליך ואפילו בביתא נמי אסיר למהוה שעמנו דאי האוי בביתא אי אפשר דלא דארי ליה אינש מיהכא להכא, ואמריה בלשון לא יעלה עליך לאדעך דאנת אסיר לך למיעבדיה ומאי דעבדין אחריני נמי אסיר לך למהוה בביתך" (17). והוסיף התרגום "בכסו דשיע ועויל וגיו וכיתי מערבין כחדא", משום שהקראים נחלקו גם בזה על קבלת חז"ל (כלאים פ"ט מ"ח), וראה בהשלמת אפנדופולו לאדרת אליהו דין כלאי בנדים פ"א (ורברי הרכבי בסה"מ ע' קצ"ה ד"ה באור הם שלא בעיון).

וכן מאריך התרגום הזה בפירוש מצות יבום (דברים כ"ה, ה'—ט'—ו') ולויקרא י"ח ט"ז הוסיף: ובתר מותיה אין אית ליה בנין", וראה יבמות נ"ה, ע"א) והוא משום שהקראים חולקים על קבלת חכמינו ז"ל בפירוש מצוה זו, ואמרו שמצות יבום אינה דוחה איסור אשת אח וכי אח הנזכר בכתוב אינו אח ממש אלא קרוב של המת, וראהו מכועז שיבם את רות, וזו גם דעת ענן (סה"מ לענו הוצאת הרכבי ע' ק"ו והלאה). ויש מהקראים הראשונים שמסכימים לדעת השומרונים (קידושין ע"ה ע"ב; ירושלמי יבמות פ"א ה"ו וגיטין פ"א ה"ד), שהארוסות מתיבמות והנשואות פטורות (18), וזו דעת בנימין הנהוגי, הביאו אלקרקסאני בכתאב אל אנואר הוצ' הרכבי ע' שי"ד, ויש מהקראים שבטלו לגמרי מצות יבום בזה"ז כיון שאין לנו נחלה ולא שייך ענין להקים שם המת על נחלתו (19), ולהוציא מדעת הקראים הביא התרגום הזה דיני יבום כפי קבלת חז"ל, ומטעם זה יאריך גם בתרגום מצות חליצה (דברים כ"ה ט') משום שהקראים הראשונים נחלקו על חז"ל גם במצות חליצה (ראה במקומות שהוכרתי לעיל), ויש מהם שבטלו לגמרי דין חליצה בזמן הזה.

(17) וראה גם בסה"מ לשמואל הטעריכי כתי' שה"ל רל"ר ע"א.

והקראים האחרונים קבלו דעת חז"ל; ראה מבחר וכתר חורה לדברים שם.

(18) וממה שלא אסרו חז"ל חתון עם הצדוקים כמו שאסרו חתון עם השומרונים (בבלי ירושלמי שם) נראה שהצדוקים הורו לקבלת חז"ל בפירוש מצות יבום ולא כדעת נייגר (קבוצת מאמרים ע' קס"א; סאסף לחקירת תכסת הקרם כרך ב' ע' תקס"ט, וידידע צייטשריפט", כרך ב' ע' כ"ד).

ואין מקור לדעת נייגר (אורשריפט ע' קס"ח) כי רבים מהפרושים התנגדו לחתון עם הצדוקים מצד הדיון.

(19) ראה דעת סהל בן מצליח בנו ערו, נשים, פ' י"א ול"ג וקצת מהקראים האחרונים קבלו דעת חז"ל בפירוש מצות יבום, ראה מבחר לדברים שם, ולא מצאתי לי מפלט בדברי חכמי הקראים וראה מירת כסף שם ואנרת נדחי שמואל להקראי שמואל מיניס ע' ק"ע, וראה מה שהאריך בזה פוזנסקי בהשקפה הצרפתית כרך מ"ה ע' ס"ג והלאה, ובמקומות שהזכיר שם.

ולכן יזכיר התרגום הזה איסור חלוצה לכהן ומסמך זה על הכתוב (ויקרא כ"א ז'), אם שאיסור זה הוא רק דרבנן (20), והוא להוציא מדעת הקראים שהתירו חלוצה לכהן (21), ראה בספר המצוות לשמואל המערבי חלק י"א, חובות הכהנים והשופטים הוצאת קאהן ע' ז'.

ומה שמזכיר התרגום הזה דרשת חז"ל: „עמוני ולא עמונית“ (דברים כ"ג ד') הוא משום שנחלקו הקראים על דין זה ואסרו גם עמונית ומואבית. ראה לקוטי קדמוניות לפינסקר נספחים ע' ק"ה: מבחר וכתר תורה לדברים שם: נן עדן קמ"ו ע"ב וקמ"ט ע"ד; אדרת אליהו צ"ג ע"ג; אורח צדיקים י"ז ע"ב (22).

ומה שהאריך בתרגום „לא יבא ממזר בקהל ה'“ (דברים כ"ג, י"ג): „לא ידכי דמתיליד מן ונו דביה מומא בישא דאתיהיב בעמיא חולנאי למיסב איתא כשרא מקהל עמא דה'“, והזכיר קבלת חז"ל שממזר הוא הבא מביאה אסורה (ספרי שם; יבמות פ"ד מ' י"ג; קדושין פ"ג מ"ב), להוציא מדעת אלה וביניהם גם קראים שפירשו שממזר הוא שם אומה, ראה תרגום השבעים לזכריה ט', ו', ואבן עזרא שם בשם ר' יהודה בן בלעם, וראה גם רד"ק שם ואבן עזרא לדברים כ"ג ג' וראה דברי קראי שהביא הרמב"ם בספר הזכרון לקהוט ע' רמ"ו—ז' והוצרך התרגום לפרש שלא יבא הכונה שלא יבא הממזר בת ישראל, וכקבלת חז"ל (יבמות פ"ח מ"ג) משום שרבים מן הקראים הראשונים נחלקו בזה על מסורת אבות, ואמרו שאין כונת „לא יבא“ לאיסור החתון עמהם רק להרחיקו מחברת בני ישראל הכשרים, ואם רוצה ממזר ליבא בת ישראל ישא, רק שהבנים אשר יולדו להם ירוחקו מהחברה הישראלית (23) ראה אה"כ א"ב שם"ה (ק"מ ע"ב) ושע"ג אות י' (קמ"ח ע"ד), וכן יאמר שמואל המערבי בסה"מ שלו

(20) יבמות כ"ד ע"א וצ"ב ע"א; קדושין ע"ח ע"א וראה רש"י וריפכ"א ריש סכות. וראה רע"ב ליבמות פ' ט"ז מ"ג דאיסור חלוצה לכהן גדול הוא מן התורה וראה תו"ט שם ואור חדש לקדושין י"ד.

(21) גם יוסף בן מתתיהו לא יזכיר חלוצה בין האסורות לכהן ובקדמוניות ד', ח'. יאמר „החלוצה כותרת להנשא לכל צדס וראה שם י"ג, י', ה' ונגד אפיין ז. ו'.

(22) אך ראה אשכול הכפר א"ב שפ"ג אות י' וטעה ר"מ איש שלום שכתב שהקראים מכבימים לחז"ל שעמונית ומואבית כותרות (בית תלמוד חלק א' ע' ק"ו). ומה שכתב חוקר אחד (החלוץ כרד ד' ע' ט"ג) שההלכה של עמוני ולא עמונית חלויה במחלוקת ר"ש ור"י ביבמות פ"ח ט"ד שנה או זדה כי הם נחלקו רק במצירת ואדומית.

(23) ובספרי על ההלכה של הקראים הוכחתי שכן גם דעת פילון היהודי, שלא יבא פירושו שיהיו פרוחקים מחברת ישראל ולא לאסור החתון, ורוב הקראים קבלו דעת חז"ל ובעל הטבחה לדברים י"ט ב' מביא דברי קראי מהל בן מצליח בן דורו הצעיר של רב סעדיה נאון, שאם יתפוז ישראל יקח את הממזר ותמה עליה, וכנראה דעת מהל בהקראים שהזכרתי בפנים, דלא יבא אינו אוסר החתון.

(תרגום העברי כת"י באוה"ם, בבימה"ר בנויורק צ"א ע"ב) „ובדעתם כל הנאמר בו „לא יבא“ לא ירצה בו הבעילה, אבל רצונו כזה בעתות הקרבנות והשמחות בחופת חתנים ומילות ובקהלות האומה“. ולהוציא מדעה כוזבת זו יזכיר התרגום את הפירוש המקובל „למיסב איתא כשרא מקהל עמא דהי“ (24).

והזכיר בתרגום ויקרא כ' י קבלת חו"ל (ספרא שם וסנהדרין פ"י מ"א) שאשת איש שזינתה בחנק, להוציא מדעת הקראים שאמרו שנשואה שזינתה דינה כארוסה ומיתתה בסקילה (דברים כ"ב כ"ד) (25). ראה מבחר וכתר תורה לויקרא שם; גן עדן קצ"ד ע"א ובסה"מ לשמואל המערבי, כת"י שהזכרתי לעיל ו', ע"א, „ואם יאמר אומר איד הרינתן (של נשואה שזינתה) יאמר לו הרינתן באכנים כי ידענו זה ממאמרו של המאורשה והוצאת אתו שניהם נז, כי לא הפריש בין הבעולה והמאורשה במשפט כי המאורשה נקראת אשת איש כו“.

והוסיף בתרגום ויקרא כ"א ט' בשרפת בת כהן „מאדסא“ (והוא כדעת ר' ישמעאל בסנהדרין נ"א ע"ב וירושלמי שם פ"ו ה"א אם שההלכה כר"ע; ראה רמב"ם איסורי ביאה פ"ג ה"ג), להוציא מדעת הקראים שנחלקו על הקבלה ואמרו שגם בת כהן פנויה שזינתה דינה בשרפה (26). ראה אשכול הכפר א"ב ש"ל, ובמבחר לויקרא ל"ח ע"ב כתב „ובדעת הקראים בפנויה הכתוב מדבר“, וכן כתב בכתר תורה ויקרא נ"ח ע"ב.

(24) ותרגום „מסור“, דביה סוכא בישא" הוא על פי יבמות ע"ו ע"ב וראה ספרי למסוק זה.

וצ"ע על הרמב"ן למסוק זה שמביא דרשת. מום זר" מירושלמי קדושין ולא הזכיר הנמרא דיבמות הנ"ל.

(25) וכנראה כן גם דעת פילון היהודי, ראה ספרי על ההלכה של הקראים ע' ס"ט, ופה שכתב ביכלר בירחון האשכנזי הוצאת בראנז שנת 1906 ע' תר"ע והלצה שכן גם דעת ההלכה הישנה שא"א שזינתה מיתתה בסקילה וראה גם אפסוידר בהרבועון האנגלי סת"ח כרך ט"ו ע' פ"א אין ראיותיהם מוכיחות ומה שהביא ביכלר הא דפס' דרך ארץ וזוטא פ' י"ט „כן עזאי אומר השונא את אשתו הרי זה משופכי דמים שני ושם לה עלילות דברים, סוף שהוא שוכר עדים ומקדימה לבית הסקילה“ ומוצא בזה רושמי הלכה ישנה שא"א שזינתה מיתתה בסקילה פשום שהכונה שם לנערה המאורסה, וזה פירוש „סוף שהוא שוכר עדים“, ראה כתובות פ"ו ע"א ר' יהודה אומר אינו חייב עד שישכור עדים (וצ"ע בירושלמי שם פ"ג ה"ד) וארוסה נקראת אשתו, ראה מכלתא משפטים פ"א, יכול יהא חייב במזונות ארוסה ושופרת יבם ת"ל אשתו להוציא שופרת יבם שאינה אשתו, עפ"ן להוציא ארוסה שאינה עמו“.

(26) וכנראה כן גם דעת יוסף בן סתתיהו; (ראה קרפוניות ר"ל, ה', כ"ג) ודברי ביכלר במקום שהבאתי בהערה הקודמת ע' תרפ"א הערה כ' בפירוש דברי ר' אליעזר; „את אביה בשריפה ואת הסיה בסקילה“ (סנהדרין נ"א ע"א). אין להם על מה שיסמכו.

ויש מן הקראים שאמרו שגם כן כהן שזנה ואפילו עם פנויה הוא בכלל הכתוב הזה ורינו בשרפה; ראה סה"ם לשמואל המערבי דיני הכתנים והשופטים, חוצאת סאה, ע' ס'.

והזכיר התרגום הזה שתי פעמים קבלת חז"ל שרוצח מיתתו בסייף (תרגום לשמות כ"א, י"ב וי"ד), להוציא מדעת כמה מהקראים שאמרו שרוצח נידון באותה מיתה עצמה שהרג בה את הנרצח (27), ראה סה"מ לשמואל המערכי חלק המשפטים הוצאת גיטלסון ע' י"ד.

והוסיף בתרגום שמות כ"א ט"ו קבלת חז"ל דמכה אביו ואמו מיתתו בחנק (מכילתא שם וסנהדרין פ"ח מ"א). להוציא מדעת הקראים שלמדו ק"ו ממקלל ואמרו שגם מכה אביו ואמו בכסילה. ראה אשכנז הכפר א"ב רס"ז אות ד'; כתר תורה שמות ע' ע"ב (28).

והוסיף בתרגום שמות כ"א י"ז קבלת חז"ל דמקלל אביו ואמו הוא במקלל "בשמה מפרשא" (מכילתא שם; סנהדרין פ"ז מ' י"ב), להוציא מדעת הקראים שאמרו שחייב על כל קללה; ראה אה"ב א"ב רע"ב אות ט' ומבחר וכתר תורה לשמות שם.

וכן תרגם ויקרא כ"ד ט"ז "ברם מאן דמפרש ומחרף" וכדעת חז"ל (ספרי שם וסנהדרין פ"ז מ"ה, וכן תרגום השבעים, ויוסף בן מתתיהו; ראה ספרי שה"ל ע' ס"א) בעוד שאונקלוס תרגם "ודי מפרש" (29), להוציא מדעת ענן והקראים הראשונים שאמרו שכל מפרש את השם בקלות ראש חייב מיתה; ראה סה"מ לענן ע' י"ג: "אמא ונקב טפי ביה ואו ואקרים ליה כי יקלל לאדעד דעל מאן דמכר שמיא דרחמנא בקלילותא קאים דמחייב קטלא".

(27) וכן דעת ספר היובלים (ד', ל"א) וכנראה כן גם דעת פילון היהודי, ראה ריסר, פילון וההלכה ע' כ"ב וביכלר שה"ל ע' תרע"ט ודעתו שכן היתה גם דעת הצדוקים אין לה הוכחה...

וראה ירושלמי סנהדרין פ"ז ה"ג: אמר ר' יוחנן ותני כן [יכול] ירצה הרוצח הרוצח כמה שרצה, יכול אם הרגו בסייף יהרגנו בסייף, במקל יהרגנו במקל כן. וראה רמב"ם רוצח פ"א ה"א.

(28) וראה בספרי שה"ל ע' ס"ה בדעת פילון היהודי.

ושקר ענה הרסי, א"ב רמ"ט, בהו"ל. הורו כד במכה אביו ואמו מות יומת איננו חייב עד שיכה את שניהם בכת אחת וכן בקללה עד שיקללם בכת אחת וכן כתב שם א"ב ר"ג אות ס'.

(29) וראה פסיקתא דרב כהנא קמ"ה ע"א, כל מי שהוא מפרש שמו של הקב"ה חייב מיתה שנאמר ונקב שם כו"ו וראה סנהדרין נ"ו ע"א. ופילון היהודי (מאנרועי ע' קס"ו) מפרש ונקב כמו ענן.

וראיתי להעיר כאן על מה שכתבו פילון היהודי (הוצאת מאנרועי ע' קס"ו ורי"ט) ויוסף בן מתתיהו (קדמוניות ד', ה', י'; נגד אפיזון ב', ל"ג) שאסור לכוות ולקלל ע"ז וכבר העירו רבים שזה סותר לכאורה את המפורש בתורה לשרש אחרי ע"ז; ראה שמות כ"ג כ"ד; ל"ד, י"ג; דברים ז', כ"ה; י"ב, ב' — נ' ואם שהמצוה לרדוף אחרי ע"ז היא רק בארץ ישראל ולא בחוץ לארץ, ראה ספרי דברים פ' ס"א אך המצוה לאבד ע"ז נוהגת בכל מקום, (וראה רמב"ם ע"ז פ"ו ה"א ויו"ד ס"ס קמ"ו וש"ד וס"ז ונקח"כ שם). וכל ליצנותא אסירא חוץ מליצנותא דע"ז. ראה סנהדרין ס"ג וע"ז ס"ו וירושלמי שם פ"ג ה"ו ומכילתא משפטים ו'. והנה פילון למד זה על ידי מה שפירש אלהים

והוסיף בתרגום „וגם בעליו יומת“ (שמות כ"א, כ"ט) הדברים „במיתותא דמשתלחא עלוי מן שמיא נז", להוציא מדעת הקראים שנחלקו על דעת חז"ל ופרשו „וגם בעליו יומת" ממש רק שאם קרובי הדם רוצים ליקח כפר יתן וינצל ממות, רה משאת בנימין לבנימין הנהוגי ב' ע"ג; „אה"כ א"ב ר"ע וש"ע; גן ערן קע"ז ע"ד; כתר תורה שמות ע"ג ע"ב ובסה"מ לשמואל המערבי, חלק המשפטים, הוצאת גימלסן ע' ל"ה—ו' וראה דרכה של תורה לפינילש ע' קצ"ג והלאה (ויוסף בן מתתיהו בקדמוניות ד', ה', ל"ו מפרש וגם בעליו יומת ממש ולא יוכיר דין ממנו).

והוסיף בתרגום דברים כ"ב כ"ב קבלת חז"ל שאשה מעוברת שנגמר דינה למיתה אין ממתינין לה עד שתלד (ערכין פ"א מ"ה; תוספתא שם ה"ד), להוציא מדעת הקראים שנחלקו על חז"ל ואמרו שממתינים לה: ראה מבחר לדברים שם ושמואל המערבי בסה"מ כת"י שה"ל פ"ו ע"א כותב, „ואם יאמר אומר אם היא מעוברת היכשר כי תהרג והיא מעוברת, יאמר לו לא יכשר כי תהרג והיא מעוברת, אבל יאחרוה לאחר שתלד, ואחר לידתה תהרג ואם לא כן נהיה הורגים שתי נפשות והמשפט אל נפש אחת בהריגה" (80).

והוסיף בתרגום שמות כ' ז', „ארום לא מוכי ה' ביום דינא רבה ית כל מאן דמשתבע בשמיה על מגז", להוציא מדעת הקראים שרובם אמרו שהעובר על

בשמות כ"ב כ"ז וויקרא כ"ד ט"ו, שהוא אליקים ותרגום השבעים הסעה אותו וראה מה שכתבו בזה פראנקל (בספרו השפעת היהודים האלכסנדרונים כו ע' ק"ג) ריטר (פילון וההלכה ע' קל"א) ווייל (דיני עונשין אצל יוסף בן מתתיהו ע' ל"ג והלאה) ולא זכרו כולם כי פירוש קצת דומה לזה של פילון נמצא בזוהר ויקרא ק"ו והזוהר מפרש איש איש כי יקלל אלהיו במסר"ה הזלכנים שרים של אומות וראה בפירוש הריב"א בעל התוספות לכתוב זה: תימא לי למה נאמר בקללה נשיאת חטא ובנקיבה מיתה נו' יש לומר איש איש מהאומות אשר יקלל אלהיו ונשא חטאו כלומר יודע ענשו במסון אבל נוקב שם ה' יומת", ומצינו אלהים לפעמים שם לע"ו, ראה סנהדרין נ"ו ע"ב ושם ס"ו ע"א, וענן פירש איש איש כי יקלל אלהיו כו' שהכונה למצוות סה"מ, הוצאת הרמב"ם ע' י"א).

(80) וראה ספרי זוטא הוצאת הורוויץ לכסדר ל"ה כ"א, „יכול אם היתה אשה עברה יאריכו לה עד שתלד ת"ל מות יומת הסכה יכול אם היתה בת שלשה חרשים לא יאריכו לה עד שתלד אבל אם היתה בת תשעה חרשים יאריכו לה עד שתלד ת"ל מות יומת", וכבר הראיתי בספרי על ההלכה של הקראים ע' ס' כי הקראים הולכים בזה לשיטתם והם סוברים כי עובר יש לו חיות בפני עצמו ולכן ממתינין לה עד שתלד ואין הורגין שתי נפשות ולדעת שמואל המערבי בסה"מ חלק המשפטים הוצאת גימלסן ע' ל"ה ממתינין גם לבהמה מעוברת שנגמר דינה למיתה עד שתלד ובאשר הקראים חושבים את העובר לחי בפני עצמו הם מחייבים מיתה על הריגת עובר ומפסדים אסון בשמות כ"ב כ"ג אסון לולד, ראה מה שכתב אלקרקסני (ספר הזכרון לר"ד קויפמן ע' קפ"ה—ו'; „אשכל הכפר א"ב רל"ה אות פ'; ר"ע אות מ'; ר"ע אות י'; מבחר וכתר תורה לשמות שם; גן ערן קע"ז ע"ד וקע"ט ע"ג והלאה, ושמואל המערבי שה"ל ומטעם זה אוסרים הקראים לשחוט בהמה מעוברת דהוי אותו ואת בנו כיון שיש להעובר חיות בפני עצמו

שבועה חייב מיתה בידי אדם ; ראה אדרת אליהו ר"ט ע"ג, "ורוב החכמים וגדוליהם [של הקראים] פסקו ודנו מיתה למי שעבר על שבועתו או שקר בה וחיללה וגו', וכן דעת הרב רבינו יהודה האב"ל ע"ה וחכמים אחרים גדולים עמיהם, כרבנו ישועה ויפת הלוי ע"ה כו' וראה גם סה"מ לשמואל המערבי כת"י שה"ל ח"ד פ' י"ז 81), וראה מבחר לשמות כ' ז'.

וכן הביא בתרגום "ארבעים יכנו" (דברים כ"ה ג') "ארבעין יצליח וחסיר חד ולקניניה", להוציא מדעת הקראים שאמרו ארבעים ממש ; ראה מבחר וכתר תורה (דברים שם 82).

ואוסרים שליל הנמצא במעי אמו ; ראה אלקרקסני בסה"מ לענן הוצאת הרבני ע' קצ"א ובספר הזכרון לקויפמן ע' קפ"ד והלאה ; סהל בן מצליח בלי"ק לפינסקר נספחים ע' כ"ח וראה שם ע' ל' ופ"ג ; סלמן בן ירוחם בספר הזכרון לקויפמן ע' ספ"ו-ו' ; אשכל הכפר א"ב רל"ח — רס ; ש"ח, ש"ס, שס"ד (קל"ד ע"ד) ; מבחר ויקרא מ"ו ע"ב, ל"ט ע"א ; כתר תורה ויקרא כ"ד ע"א ; ס"ב ע"ב ; גז ערן פ"ג ע"ד ; שמואל המערבי בסה"מ דיני סאבלות אסורות הוצאת לארז ע' י"א-א ; אדרת אליהו ס"ד ע"ב והלאה ; אפריון כ"ג, לכוש מלכות מ"ו ; וראה מדרש לקט טוב (פסיקתא זוטרותא) לויקרא י"א וי"ג וי"ב ח' ; וראה אבן עזרא ומבחר וכתר תורה לכראשית כ"ה כ"ב והקל"א אלקרקסני בן דורו של רב סעדיה מסכים לקבלת חו"ל שאין מסתינים לאשה שנמסר דינה למיתה עד שתלך ; ראה בספר הזכרון לקויפמן ע' קפ"ה וראה אפסויוצר בהרבעון האנגלי מה"ח כרך ט"ו ע' צ"ז והלאה, ודברי נייגר בקבוצת מאמרים הוצאת מוזננסקי ע' קט"ו והלאה שההלכה הישנה חייבה מיתה על הריגת עובר כבר בטלו מיניש בדרכה של תורה ע' ק"צ-קצ"א וגינובוגר בהערות למאמרי נייגר ע' שצ"ח והלאה.

81) וכן דעת פילון היהודי שהעובר על שבועה חייב מיתה והוא משום שהוא מחלל את ה' ; ראה ריטר פילון וההלכה מה-ז והמקומות שהבאתי בספרי שה"ל ע' ס"ב-ג' (ופילון מחייב מיתה למי שיודע שחברו עבר על שבועה ולא העיר עליו ; ראה ריטר פילון וההלכה ע' מ"ו וראה תרגום המיוחס ליונתן לויקרא ה' א' ותוספתא שבועות פ"ב ה' י"ד וראה פסיקתא רבתי פ' ל"ו ; בדיון בלהיד חייב אתה ליהרג שנשבעת בשמו לשקר (ואפשר שזה מסעם חלול שם שמים, ראה ויקרא י"ט י"ב וכ"ד מ"ו וראה תשובת ר' הילאי נאון בה"פ מן הגאונים ס' קכ"ד שמחלל השם ענוש כרת, ובמקומות שהביא גינובוגר בספרו כתה שאינה ידועה ע' קל"ו וראה תוספתא שהביא רב האי נאון (שערי תשובה, לפסיוס ס' קמ"ג) . בן תשא ענינך השמימה וראית את השמש זה נדר ואת הירח זו שבועה ואם אתה עובר או מערים על אהר מהם מיד ונדהת" וראה רמב"ן לויקרא כ"ט ט'.

82) וראה אברי בינה לר"צ חיות י"ט ע"א שדברי התרגום, דיילמא יוסוף למילקויה על תלתין ותשע אליו מלקות יתיר ויסתכן", הם כדעת הרמב"ם בהפ"ש סוף מכות ובה"ל סנהדרין פ' י"ז ה"א שמה שמלקין רק ל"ט הוא משום שאם יוסוף לו אחת וימות נפצא שלא הכהו אלא ארבעים אך כפי הנראה דעת הרמב"ם דבאמת לוקה מן התורה ארבעים ורבנן . איתו ובצרו חרא מפני הטעם שהזכיר (וראה כ"מ להל' סנהדרין שם) ולדעת תרגום זה לוקה מה"ת רק ל"ט ומפרש את הכתוב . לא יוסוף בן יוסוף להכותו על אלה מכה רבה" דזה טעם שלא ילקה יותר מל"ט, כדי שלא יבא הנלקה לידי סכנה כשיוסיף לו אחת ; וראה במדבר רבה י"ח, י"ז . ארבעים יכנו ; כנגד מ' קללות שנתקללו נחש וחיה ואדם וארפה ופתחו חכמים אהת משום לא יוסוף" וראה ריטב"א למכות כ"א.

וכן הביא בתרגום לויקרא כ"א ב' דעת חז"ל שכהן מטמא לאשתו ותרגם "שארז" ל"אנתתא דקריבא לנופיה" (וראה תרגום לפסוק ד'). אם שדרשה זו אסמכתא בעלמא (83), כדי להוציא מדעת הקראים שאמרו אין כהן מטמא לאשתו. ראה אה"כ א"ב ר"ו אות ר': מבחר ויקרא שם; אדרת אליהו רע"א ע"א.

וכן הוסיף בתרגום במדבר ל"ו ו', הדברים "ולא לרריא דעתידין למיקום בתר פילוג ארעא", וכדעת חז"ל, תענית ל' ע"ב וב"ב ק"כ ע"א (וראה ת"י לשמות י"ב, ג' י"א) משום שהקראים אמרו שדין זה נוהג בכל הדורות: ראה אשכ"ל הכפר א"ב ר"ס; גן עדן קע"א ע"ב ומבחר וכתר תורה לכמדכר שם (אם שגם בזה נחלקו הקראים האחרונים על רבותיהם: ראה גן עדן שה"ל 84).

וכן הוסיף בתרגום במדבר ל', ג', "תריסר שנין" (וראה ספרי שם) אם שאין שייך כלל לתרגום הכתוב, ויש שאמרו ששיעור זה הוא הלל"מ (ראה רע"ב לאבות פ"ה מ' כ"א ותוספת ריב"א על התורה לבראשית ל"ח י'). להוציא מדעת הקראים שאמרו שגדרות אינה תלויה בשנים רק בדעת, ראה גן עדן קע"ב ע"ב, או משעה שיתחיל לחלום חלומות מכוונים (אה"כ א"ב ד'). ודעת ענן כנראה שאינו נעשה בר מצוה עד כ'. ראה סה"מ מהדורת הרכבי ע' כ"ב, נ"ט, קל"א וקנ"ט, וראה בסה"מ לשמואל המערבי כת"י שה"ל ח"ד פו"ז דלדעת רוב הקראים כתחייב במצוות מזמן אשר ידע החובות אשר עליו "ולא יביטו למדת ימיו אבל הם מביטים מימות הדעת והכשרת המדות".

וכן הוסיף בתרגום לשמות כ"א ז' "זעירתא" כקבלת חז"ל (מכילתא שם), דלדעת הקראים האב מוכר את בתו לשפחות ואפילו בוגרת, כל זמן שלא נישאת

83) ראה רמב"ם ה' אבל פ"ב ה"ז ולח"מ שם ה"א: וגם בבבבבב כ"ז י"א נאמר שארו וסמכו חז"ל על זה, שהבעל יורש את אשתו (ספרי שם: כ"ב פ"ח מ"א) ולפי פסק ההלכה דרשה זו אסמכתא בעלמא וירושת הבעל דרבנן. ראה רמב"ם נחלות פ"א ה"ח ובהשנות הראב"ד ובמחנה אפרים שם. ומה שלא הביא התרגום דרשה זו דשארז זו אשתו לענין ירושה הוא משום דבזה הודו רוב הקראים הראשונים לחז"ל והסכימו שהבעל יורש את אשתו, וכן דעת בנימין הנהוגי, ראה כה"מ לענן מהדורת הרכבי ע' קע"ט (והקראים האחרונים נחלקו בזה על רבותיהם, ולדעת הדס' באה"כ א"ב שס"ה אות ה' וסס"ו אות ח' אין הבעל יורש את אשתו אלא אם כן יש להם בנים, והקראים שלאחריו אמרו שאין הבעל יורש את אשתו כלל: ראה מבחר במדבר ל"ד ע"א; כתר תורה במדבר פ"ב ע"א: גן עדן קע"ע ע"ד; אפריון כ"ח ופרדכי בן ניכח כתב בלבוש מלכות ע"ג: "ואמרו כי מאמר יורש אותה היא מצוה בפני עצמה והרעון שהבעל יורש את אשתו כו' והם החליטו הכתוב מעיקרו כו' ואפילו תכמיהם האחרונים אינם מסכימים לפירוש זה(?) ואולי כונתו לאכן עזרא שם.

84) אך ראה תוספתא של תרגום שהביא הר"ק לשופטים י"א א': דא היא נימסא הות בישראל מלקדמין דלא סתתהרא אחסנתא משבמא לשבמא, ובכן לא הוה יכיל נברא למיכ אחתא דלא משבמא וכד הות איתתא דרחפת נברא דלא משבמא הות נפקא כבי נשא בלא אחסנתא והוה אנשי קרון לה שונדקיתא דרחיפת נברא דלא משבמא, וכן פירש הרלב"ג שם בן אשה זונה וכן רבנן. בהיי לבמדבר ל"ו ט'.

לאיש. ראה מבחר שמות מ' ע"ב, מ"א ע"א, ומטעם זה יוסיף גם בתרגום במדבר ל' י"א—י"ב, "עד דלא בנרת", משום שהקראים אמרו שהאב מפיר גם נדרי בתו. בוגרת, ראה מבחר במדבר כ"ט ע"א.

וכן הוסיף בתרגום, "וכל בכור אדם בבניך תפדה" (שמות י"ג י"ג), "וכל בוכרא דאינשא בברך (תפרוק) ולא בעבדך תפרוק בכספא", להוציא מדעת הקראים הראשונים שאמרו שצריך לפדות גם את בכור עבדו (סה"מ לענן הוצאת "שכטר, ע' ז'), ושפורין בכל דבר ולא דוקא בכסף, ראה מבחר וכתר תורה לשמות שם, וראה תרגום זה לשמות כ"ב כ"ח.

וכן הוסיף בתרגום דברים כ"ג כ"ב, "לא תאחר לשלמו", תלת חנין, כפי קבלת חז"ל (רה"ש ד' ע"א והלאה), משום שהקראים אמרו שעובר מיד על לא תאחר (ראה מבחר שם).

ותרגם כי אם בתולה מעמיו יקח אשה (ויקרא כ"א י"ד): "אלהן בתולתא מיכשרא מבנת עמיה יסב איתא" להוציא מדעת הקראים שפרשו מעמיו שכהן גדול נושא רק בת כהן, ראה מבחר ויקרא ל"ח ע"א ול"ט ע"א וכתר תורה לכתוב זה; ספר העשר להקראי יעקב בן ראובן ליחזקאל מ"ד כ"ב ושמואל המערבי חלק משפט הכהנים והשופטים הוצאת קאהן ע' י"ב וראה ברבעון: האנגלי הוצאה חדשה כרך י"ב ע' תע"א (וכידוע כן גם דעת פילון היהודי; ראה מאיר עינים לר"ע מן האדומים, וויו, ס"ח ע"א).

ומטעם זה הוסיף בתרגום ויקרא י"א י"ג ושם כ' כ"ה סימני עופות טהורים, אם שסימני העוף לא נאמרו בתורה (ראה חוליו פ"ג מ"ט), להוציא מדעת ראשוני הקראים שאסרו כל עוף מלבד תורים ובני יונה, ולדעת ענן אסרה תורה כל עוף מלבד אלו (סה"מ הוצאת הרכבי ע' ס"ז—וראה שם ע' קמ"ה הערה ה' וע' קפ"ז—ודעת בנימין הנהוגי היא שיש עוד עופות טהורים רק שלא פירשה התורה סימני עוף טהור ולכן כולם אסורים (שם ע' קע"ט). וראה אה"כ א"ב צ"ח אות ז' ורל"ד; מבחר לויקרא ט"ז ע"א; גן עדן פ"ב ע"ד (ובאדרת אליהו ס"ג ע"ב מביא סימני עוף טהור בשם ענן ופלא כי לפי דעת ענן רק תורים ובני יונה מותרים באכילה בעוף), וראה בסה"מ לשמואל המערבי חלק המאכלות, הוצאת לארדו ע"ג.

וכן הביא בתרגום ויקרא ט"ז כ"ט דין חמשה עינויים ביוה"כ והסמך אותם על הכתוב אם שלדעת רוב הפוסקים שאר עינויים חוץ מאכילה ושתיה רק דרבנן (ראה בראשונים שהביא רנצ"י ברלין בהעמק שאלה לשאלות שאלתא קס"ז), להוציא מדעת הקראים שאסרו רק אכילה ושתיה ביום הכפורים. ראה מבחר וכתר תורה לויקרא שם (וראה רמב"ן ואבן עזרא שם).

וכן יזכיר התרגום הזה שתי פעמים מצות נסוך המים ומסמך אותה על הכתוב (במדבר כ"ט ל"א ודברים ט"ז י"ד), אם שזה רק הלכה למשה מסיני או תקנת נביאים (סוכה פ"ד מ"ט ותוספתא שם פ"ג ה' ט"ז, מו"ק ג' ע"ב ותוסי' שם ד"ה נסוך: זבחים ק"י ע"ב), משום שהקראים כמו הצדוקים בטלו מצוה

זו ; ראה יפת בן עלי בל"ק לפינסקר, נספחים ע' כ"ג ; מבחר במדבר כ"ח ע"ב, וראה טירת כסף שם וראה גם בפירוש המשניות להרמב"ם סוכה פ"ד מ"ט, "ונסוד המים כהנא הלכה למשה מסיני, ויש לו רמזים נסתרים בתורה ואותן שאינן מאמינים בתורה שבעל פה אינן מאמינים בנסוד המים".

ומטעם זה הסמך דין י"ח טרופות על הכתוב (ויקרא י"א א' ובמדבר י"ח ג'), להוציא מרעת הקראים הראשונים שבטלו כל טרפות מחיים ואסרו רק החולה ; ראה סה"מ לענן הוצאת הרכבי ע' נ"ז וראה שם ע' קצ"ב ופוזננסקי בהרבעון האנגלי כרך ח' ע' קפ"ג ושם הערה ה' ואשכל הכפר א"ב רל"ד ושם"ד (קל"ט ע"ד) וסה"מ לשמואל המערבי חלק המאכלות, הוצאת לארדו ע' ח'.

הקראים הראשונים נחלקו על קבלת חו"ל ואמרו שאשה בימי טהרה (ויקרא י"ב, ד—ה) אסורה לבעלה כנדה ; ראה סה"מ לענן הוצאת הרכבי, ע' נ"א ; כתר תורה ויקרא שם ; אדרת אליהו ע' ק"ז, יפת בן עלי בל"ק לפינסקר נספחים ע' כ"ח—ט' וסה"מ לשמואל המערבי כת"י שה"ל קע"ו ע"ב, וכדי להוציא מדעה משובשת זו שנדררו אחריה גם קצת מחכמינו (35), הוסיף בתרגום מקראות אלו דברים שלא נמצאו במקרא כמו ; וביומא תמינאי תשתרי (שם פסוק ג') ובחמיסר תשתרי (פסוק ה'), והוא כדי להשריש ולחזק בלב העם את הקבלה הנאמנה שמתורת לבעלה בימי טהרה, ואפשר שלכן תרגם את הכתוב "ממקור דמיה" (ויקרא י"ב ז') : "ותדכי מבוע תרין דמחא", שהוא לכאורה דלא כהספרא תזריע פ"ג ה"ו (וראה נדה י"ח ורעת לוי נדה ל"ה ע"ב), כדי להורות שיש שני מיני דמים באשה ויש דב היתר שאינו אסורה לבעלה, וזה דם טוהר (36).

(35) ראה רמב"ם איסורי ביאה פ' י"א הל' ט"ו, וכן זה שתפצא במקצת מקומות ותמצא תשובות לפקצת הנאונים שיוולדה זכר לא תשמש עד סוף ארבעים ויוולדה נקבה [עד] אחר שמונים ואף על פי שלא ראתה דם אלא בתוך שבעה אין זה מנהג אלא טעות הוא באותן התשובות ודרך אפקריות באותן הפקוסות וכן הצדוקים [הקראים] למדו דבר זה ופצוה לכופן כדי להחזיר מלבן ולהחזירן לדברי חכמים שתפסור שבעה נקיים לבד" וראה פסיקתא זוטרתא תזריע פ' ו' ואם יכתב על הקראים "והשטים אטר באו והדשו דתות דתות פקרו באו לא שערום אבותינו ז"ל ומעו לאמר בכל קרש לא תנע זו בעלה אם כן מה הפרש בין דם טהרה לדמי טומאה כו' אלא בכל קרש לא תנע... והוא בענין השליג שהוא מותר ופניו אנינות הדעת אינן אוכלין אותו הרבה מן החכמים כן נהנו בדורות האחרונים (בדורות) שלא לישש עד פלאת ימי טהרה ולא שהוא אסור אלא שהרשות בידו" ודרשה דבכל קרש לא תנע שמביא בשם הקראים נמצא בפרסם הגדול הפיוסם לרש"י הל' נדה בשם הירושלמי וראה שם ה' ע"ב על החיה שפסס הלכה כו' וכמו שהעיר בוכר שם וראה בשו"ת בנימין זאב ס' קמ"ד, ובבריייתא דמס' נדה פ"ג ה"ד לא נזכרה דרשה זו.

(36) וראה וורשטנער, מסורת השופרונים, ע' ל"ח כי השופרונים הראשונים התירו דם טוהר והשופרונים האחרונים למדו מן הקראים לאסור וכפר היוכלים שמושפץ מדעות השופרונים והצדוקים כנראה מסכים לדעת חז"ל, ראה ספר היוכלים ; נ' י"ג.

וכן הוסיף בויקרא ט"ו ב': "חמא תלת זימני" שהוא לכאורה נגד הקבלה דבשתי ראיות הוא זב נמור חוץ מלקרבן (37), ואפשר שהוא כדי להוציא מדעת הקראים שנחלקו על הקבלה ולא חלקו בין ראה אחת לשלש ראיות בזב ובזבה; ראה כתר תורה ויקרא ל"ח ע"א; גז עדן טומאה וטהרה פ"ב.

ומטעם זה הביא התרגום דין חמש דמים בנדה (ויקרא ט"ו י"ט), כדי להוציא מדעת הקראים שהסכימו לדעת השומרונים (נדה ל"ג ע"א) ואסרו כל דמים באשה; ראה מבחר וכתר תורה לויקרא שם י"ג עדן ע' טומאה וטהרה פ"ד. ומשום זה תרגם גם בין דם לדם (דברים י"ז ח' וראה ספרי שם): "ביני אדם סאוב לאדם דבי", להורות שיש דם אשה שאינו טמא, וכפי קבלת חז"ל (ראה נדה י"ט ע"א).

וכן מוסיף התרגום הוזה ברוב המקומות שנאמר בתורה ענין טבילה הדברים "ארבעין סאווין" (ויקרא י"א, ל"ב; ט"ה, ה' ו' ז' ח' י'—י"א, ט"ה, י"ח, כ"א—ב', כ"ז—ח'; במדבר ח' ז'), וראה גם לשמות כ"ט ד', והוא להוציא מדעת הקראים שנחלקו על מסורת אבות ואמרו שרחיצה היא על ידי יציקה על הגוף ולא על ידי טבילה (38).

וכן פירש תרגום זה דברים כ"ד ט"ז שקרוב פסול לעדות אם דדרשה זו אינה לפי פשוטו של מקרא (ראה רשב"ם ואבן עזרא שם), להוציא מדעת

ודעת גייר קבוצת מאמרים הוצאת פוזננסקי ע' נ"ה ופ"ט שנים הצדוקים אכרו אשה לבעלה בימי סהר אין לה על מה לכפור, ראה בהערות גינוזבורג שם ע' שם"ה—ו.

(37) וביניהם לפסוק זה שיער שהדברים "חמא תלת זימני" שייכים להפסוק שאחריו (נ') והוא לקרבן וכדברי הספרא שם וגדה מ"ג ע"ב

(38) ובמקום שהזכירה תורה טבילה התירו הקראים גם מים שאובים ולפי דברי אלקרקסני (סה"ם לענן ע' ק"ל) הורה ענן שמי שאינו רוחץ בכלי לא נספר מטומאתו אם שהצריך ענן שיהיה כל גופו במים בשעת טבילה (שם ע' ג"ב) וראה גינוזבורג בזה שאינה ידועה ע' ע"ד הערה ג' (ועל מה שהביא שם ירושלמי ע"ז פ"ה ה"ד שנים השומרונים אכרו מים שאובים, ראה ר"ש מקואות פ"ח ס"א) וראה רשב"ם, קובץ, ס' קמ"ט ופרידלנדר בהירחון האשכנזי לבראש כ"ד נ"ג ע' תע"ד.

ואפשר עוד שכה שהחמירו מקצת נאונים והצריכו מים חיים בטבילת נדה אם דמו הדין רק זבה צריכה מים חיים, ראה תשובת רב נטרונאי נאון הובאה בספר האשכול להראב"ד ח"א ע' קי"ט וראה שערי תשובה ס' קס"ד ואוי הים שם ושם ס' ה' לרב האי נאון ותה"נ הוצאת מנטובה ס' ר"ו ורש"י שבת ס"ה ע"ב ד"ה ומנהיג ס' ד' מלכד חטשא דספק זיבה הוא גם כדי להוציא מדעת המשובשת של הקראים שאמרו שזבה צריכה טבילה במים חיים ונדה אינה צריכה אפילו טבילה רק שפיתת מים על גופה ומצינו לרב נטרונאי נאון "ההורה שגדה צריכה מים חיים שאמר כמה דברים להוציא מדעת הקראים; ראה להלן. וראה ת"י לשמות כ"ט ד'.

הקראים שאמרו שקרוב כשר להעיד לחובה: ראה משאת בנימין לבנימין נהונדי ג' ע"ב; מבחר וכתר תורה שם; גן עדן קצ"ד ע"א ואמונה אמן ע' כ"ב.

וכן הביא התרגום הזה לויקרא כ"ז ל"ד מה שסמכו חז"ל (ספרא שם) על מקרא זה שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה: „אלוין פקודיא דפקיד ה' ית משה ולית אפשר לחדתא בהון מדעם“, והוא להוציא מדעת הקראים הראשונים וביחוד ענן ובנימין הנהונדי, מיסדי הקראות, שלמדו פירושי כמה מצוות התורה וגם הלכות חדשות מדברי נביאים וכתובים, כי הקראים בהוניחם את הקבלה והתורה המסורה והמדות שהתורה נדרשת בהן לא ידעו לפרש את דברי התורה שבאו סתומים בכמה מקומות, וגם לא ידעו מה שלא בא ענינו מפורש בתורה, ולכן למדו הקראים פירושי כמה מצוות התורה וגם דינים חדשים (80) ממה שבא בדברי נביאים וכתובים, ולהוציא מדעה זו הביא התרגום הזה את הכלל שאין למדים מדברי נביא ושאלו נביא רשאי לחדש דבר מעתה שסמכו החכמים בספרא שם על כתוב זה (40).

והדוגמאות הרבות שהבאתי מוכיחות שברוב הדברים שהתרגום על התורה המיוחס לי"ב"ע מביא פירושי מצוות ומסמיק על הכתוב דברים והלכות שהם רק דרבנן נחלקו בהם הקראים על מסורת אבות וקבלת חז"ל בפירוש אלו המצוות או על תקנות וגזירות חז"ל ומעירות כי תכלית וכוונת תרגום זה לחבר את קבלת חז"ל בפירוש מצוות התורה ואת תקנותיהם עם התורה הכתובה כדי להשריש

(80) כמו שלמדו שמצות מוכה וארבעה סינים הן אחת על פי הכתוב בנחמיה ח', י"ד-ט"ו; ובנימין הנהונדי למד מסלבים ד' א' שהבט"ח יכול לכבוש את בני הלוח לו לעבדים (משאת בנימין ג' ע"ב) וראה אישכל הכפר א"ב שס"ח וש"ע. וראה בהקדמה לסה"ס לענן הוצאת הרכבי ע' י"א והוצאת שכטר ע' כ"ה והארכתי בזה במקום אחר.

(40) וכן שבת ק"ד ע"א; יומא פ' ע"א; מגילה ג' ע"א וירושלמי שם פ"א ה"ה; ובכ"ס ג"ט ע"ב למדו שאין משניחים בהכרעת הלכה בכת קול מלא בשמים היא (דברים ל' יב) וכן הביא רש"י כתוב זה דאין שופעין לאליהו בעניני הלכה (שבת ק"ח ע"א ד"הסאי) ובתמורה ס"ד ע"א הביאה הנפרא שני כתובים אלה והרמב"ם יסודי התורה ס', א' הביא רק את הכתוב דלא בשמים היא לענין שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה וראה בכ"ס שם (והלח"ס שם לא שם לבו לנפרא לתמורה שה"ל) ונראה לי דמאלה המצות לומדים אנהנו שאין נביא יכול להוסיף או לגרוע במצות התורה או לשנות פירושם אבל מה שאינם יכולים נביא, בת קול או אליהו להכריע בספק או במחלוקת בהלכה או להתחורר הלכה שנשתכחה זה למדנו מקרא דלא בשמים היא ושלמדנו כתוב זה שלא יבוא דבר ה' לנביא על דבר חוק ומשפט ובכ"ס ג"ס שסדרב"ם שם בהכרעת הלכה מביא קרא דלא בשמים היא וכן בתמורה כ"ז ולכן הביא גם הרמב"ם כתוב זה ולא דרשת הספרא, משום שהרמב"ם כתב דאין ענין לנביא אפילו בהכרעת הלכה וזה למדנו מלא בשמים היא וראה בתורת נביאים לר"ע חיות י"ב ע"ב.

בלב העם את אמתות התורה שבע"פ אשר על פיה כרת ה' אתנו ברית נגד המינים שעמדו אז ופירשו מצוות התורה שלא כהלכה (41) וביחוד הקראים, ואם מוצאים אנחנו שתרנום זה מוסיף דברים על פי קבלת חז"ל בפירוש מצוות ולא ידענו שנחלקו בהם הקראים על קבלת חז"ל הנה כמה כתות ומינים שונים עמדו אז בישראל ולא הניעו אלינו כל מחלקותיהם, ואולי היו ביניהם מי שחלקו על חז"ל ועל המסורה גם באלה הדברים שמקורם בתורה שבע"פ או בתקנות חז"ל והסמך אותם התרנום הזה על הכתוב.

ולפי מה שהסברתי לעיל הנה תרנום מסודר ומקובל המבאר את מצוות התורה על-פי מסורת חז"ל הנאמנה היה לצנינים בעיני אלה שכפרו בהקבלה ושהחזיקו במינוח הקראית בסתר או בגלוי ושרצו לתרגם את התורה כפי דעותיהם, ובוזו נבין את דברי רב נטרנאי נאון „אלה שאין מתרגמין ואומרין אנו אין צריכים לתרגם תרנום דרבנן (היינו התרנום הנכתב בלשון החכמים: ראה שי"ר תולדות ר' נתן הערה ג') אלא בלשון שאנו, בלשון שהצבור מביין אין יוצאין ידי חובתן מ"ט דהדין תרנום על קראי אסמכוהו רבנן כוי הא למדת שמצוה מה"ת לתרגם כוי אבל אם אין מתרגמין להכעים בני נירוי הו" (ספר

41) וכדאי להעיר כי במצות התורה שנחלקו בפירושן הצדוקים על קבלת חז"ל לא יזכיר התרנום הזה את דעת חז"ל מלבד בדברים שהסכימו בהם הקראים להצדוקים והוא באשר תכלית התרנום הזה להשריש בלב העם את האמונה באמתות קבלת חז"ל ובסורת אבות בדברים שנחלקו בהם הקראים, ואזכיר בזה דוגמאות אחדות.

בויקרא ט"ו, י"ב—י"ד לא יזכיר התרנום הזה קבלת חז"ל שמקטיר מבפנים אם שנחלקו הצדוקים על זה (תוספתא יומא פ"א ה"ז; יומא י"ט ועוד), משום שהקראים מודים בזה לחז"ל (ראה מבחר וכתר תורה לויקרא שם); וכן לא יזכיר בתרנום שמות כ"א ל"ה שעבדו ואפתו אינם בכלל דין זה אם שנחלקו בזה הצדוקים על קבלת חז"ל (ידיים פ"ד ט"ז) משום שרוב הקראים מסכימים בזה לדעת חז"ל (ראה נז עדן ק"פ ע"ב) וכן לא יזכיר בתרנום במדבר י"ט ט' ואסף איש טהור דעת חז"ל דברה נעשית בטבול יום אם שנחלקו הצדוקים על זה (פרה פ"ג ט"ו, יומא ב' א' ועוד) והוא משום שהקראים חולקים בזה על הצדוקים והפרושים ומפרשים והיה לפנות ערב משש וכל מבילת טמא הוא עם חשיכה ואין טבול יום כלל; ראה בספרי על ההלכה של הקראים ע' ל"ד והלצה. ומאנו בהרבעון האנגלי מה"ח כרד י"ב ע' תע"נ וכן לא הביא בתרנום דברים י"ט י"ט פירוש חז"ל כאשר זמם ולא כאשר עשה אם שנחלקו הצדוקים על זה (מכות פ"א ט"ו) והוא משום שרוב הקראים מסכימים בזה לדעת חז"ל, ראה מבחר לרברים ט"ו ע"א וטירת בסף שם אות צ"ה וכן אתה מוצא בשאר מצות התורה שנחלקו בפירושן הצדוקים והבייתוסים על קבלת חז"ל לא יזכיר התרנום הזה את קבלת חז"ל כדי להוציא טרעת הצדוקים ורק במקום שהקראים ט"ו—ט"ז) שהסכימו בזה הקראים להבייתוסים (ספרא שם; מנחות ס"ה ע"א; מסכימים לדעת הצדוקים כמו נסוד הפים שה"ל ומפחרת השבת (ויקרא כ"ג מנילת תענית פ"א ה"ב) מביא התרנום הזה את קבלת חז"ל ומסכימה על הכתוב.

העתים לר"י ברצלוני וכסדר רב עמרם כ"ט ע"א נשמטו הדברים „אבל אם אין כ"י וראה מרכס בהוספת ותקונים שם ע' י"ג 42). ולא הניד לנו הנאון מי היו אלה שהתנגדו לקריאת התרגום ולמה חיבים נדוי אם רוצים לתרגם בלשון שמבינים והלא באמת בטלה קריאת תרגום אונקלוס בצבור מטעם זה (ראה ראש ברכות פ"א ס"ח; אור זרוע ה' ק"ש ס' י"ב; תניא ס' ס"ז וט"ז א"ח ס"ס רפ"ה 48). ואפשר שהמתנגדים לקריאת התרגום הארמי המקובל היו אלה שהכחישו בתורה שבעל פה ובקבלת חכמינו ז"ל בפירושי המצוות קראים בסתר והוא כאשר על ידי התרגום המקובל והקבוע הכולל את פירושי המצוות כפי הקבלה הנאמנה והמבאר את התורה על פי מסורת אבות תתחוס כלב העם האמונה בקבלה ובתורה שבעל פה שהתרגום המקובל עדות נאמנה להן וירענו כי בראשית צמיחת המינות הקראית לא יצאו הנאונים בבבל למלחמת תנופה נגדה כי רבו אז כתות של מינים שונים שלעומת שבאו כן חלפו. וחשבו הנאונים שכן יהיה גורל המינות הקראית. 44) וכנראה היה רב נטרונאי נאון הראשון אשר עמד בפרץ נגד המהרסים האלה. ראה סדר רב עמרם ל"ח ע"א. ועוד מצינו לו כמה דברים המכוונים כנגד הקראים. ראה תה"ג שערי צדק ח"א שער ה' ס' ו' ורפוס ליק ס' פ"ג (ודעת מרמרשטין בספר היוכל לשורץ ע' תס"ג כי דברי רב נטרונאי נגד האוחזים בציצית בשעת ק"ש (ת' גמ"מ ס' ל"ח; שערי תשובה ס' פ"ח) מכוונים נגד הקראים לא נראה). ולכן אמר רב נטרונאי כי אלה שעזבו את קריאת התרגום המקובל להכעים היינו בעבור שכולל קבלת חז"ל בפירוש המצוות הם חשודים בקראות ובני נדוי הם. וכמו שאמר על אלה שאין אומרים בהגדה בסדר הפסח „כי אם פסוקים ולא מדרשות" שהם מינים (סדר רב עמרם ל"ח ע"א). וכוונתו להקראים. וכן לסדרנו מדברי ר' שמואל הנגיד שאמר שאלו שפקפקו בתורה שבע"פ ובקבלת חז"ל התנגדו לקריאת התרגום; ראה ספר העתים לר"י ברצלוני ס' קע"ט; ונשאל מדבנו

42) ובקצת סיגונים במחזור ומרי ס' קכ"ז : ספ"ג עשין י"ט : שבלי הלפס ס' ע"ח.

43) ומהר"ם טרומבנרג אמר „כי מן הדיון היה לנו לחזור תרגום ירושלמי לפי שבטוב יותר מפרש העברי יותר מן התרגום שלנו אך שאינו מצוי בינינו ואף כי אנו נמשכים אחר מנהג בבלים".

44) ולא צדק סלטר (תולדות רב סעדיה ע' רכ"א) כי הנאונים נמנעו מלהלחם בהקראים באשר לא היו מווינים בידעות ובחכמה כי הלא הנאונים האחרונים בזמן ונדולים במעלה רב שירא נאון ורב האי נאון היו מווינים בכל הידיעות והחכמות ובכל זאת לא מצינו אותם לוחמים את הקראים (סלטר איוון תקנות שהקנו להוציא סדעת הקראים) ובכלל הבקי בדרכי אבות הקראים כמו ענו. בנימין הנהונדי, דניאל אלקופסי ועוד בפירוש הסקרא ובחקרי הלשון ובחקר דעת אלהים (כמו אסונת הנלנול, שיטת התסור, כי הדם הוא הנפש (דעת ענן אסונות ודעת לרב סעדיה הוצאת לנדויער ע' קצ"א) והעונש הוא על העצמות שם מאמר ו' בשם הקראי בנימין הנהונדי). יודע, כי לא עלו הקראים הראשונים בחקר הלשון ובכאור הסקרא ובחקר דעת אלהים על הנאונים אז.

האי נאון נהגו אנשי ספרד להניח התרגום כלל ואנו מצאים בכמה מקומות מהתלמוד שהוא מצוה כו" והשיב רב האי, דבר ברור שלא בתלמוד לכך מצאנו מצות התרגום וחוקותיו, אלא אפילו במשנתנו כו' ואנו לא היינו יודעים שבספרד היו מניחים את התרגום עד עכשיו, וכתב הנגיד הכי אמר שמואל הלוי אית מרבנן דאמרי חלילה חלילה לכני ספרד שיניחו את התרגום כמו שאמרו שואלים הללו שבספרד מקום ריבוץ תורה היה מומן [בית] ראשון מנלות ירושלים עד עכשיו והנחות התרגום דרך מינות היא ולא נמצאת בהם מינות מעולם אלא במקצת כפרים הסמוכים לארץ אדום שמרגנים עליהם שיש בהם צד מינות בסתר והן כופרים בכך, וקרמונינו הלכו מהם אנשים שאמרו למלקות ומתו מתוך הלקאה כו' אבל האומר שבבילם שהניחו תרגום כל עיקר שלא כהונן אמר ובאיסור עומד אלו דברי הנגיד. ולמרנו מאלה הדברים כי ביטול קריאת התרגום הוא דרך המינים בסתר או בגלוי, והכונה להקראים, וידענו כי המינות הקראית נתפשטה באיזה מקומות בספרד בזמן קדום. ראה ספר הקבלה להראב"ד ע' ע"ט ור' אלעזר אלוף שבא לישיבת סורא מספרד הוא שהביא לרב נמרוני נאון את ספר המצות של ענן; ראה סדר רב עמרם ע' ל"ח וראה גם כן מאנאטס" שריפט כרך נ"ו ע' פ"ב ומאמרי "אגרת רב סעדיה" בהרביר כרך א'.

והנה נמצאו בתרגום זה כמה הלכות ופירושי מקראות ומצוות הנראים כסותרים את ההלכה המקובלת וכבר הארכו בזה ר"צ חיות באמרי בינה; ר"א ראפאפארט בהערות למטפחת ספרים לר"י עמדין ע' מ"ז; ר"י ריפמן בבית תלמוד ח"א; גראנעמאן בספרו האשכנזי על תרגום זה, וראה גם ספר ינחנו על התרגומים ועוד איזה מחברים בספריהם אנב אורחא, וידועה דעת גיגור שההלכות ופירושי המצוות בתרגום הזה שאינם מסכימים לההלכה המקובלה הם שירי ושיירי ההלכה הישנה שהיא גם ההלכה של השומרונים והצדוקים והקראים והלכו בזה אחריו רבים מהעוסקים בחכמת ישראל, וכבר הארכתי בספרי על ההלכה של הקראים בכטול דעה זו, והראתי לדעת כי כמעט בכל הדברים שתרגום זה נראה כסותר את קבלת חז"ל ושלדעת גיגור הם הם שירי ההלכה הישנה שלדעתו היא גם ההלכה של הקראים, מצינו את הקראים מסכימים לדעת חז"ל נגד התרגום הזה. ולפי שהוכחתי לעיל שהסדר האחרון של התרגום הזה היה במאה השמינית למנין הנהוג ומנמתו לסמיד את התורה שבעל פה וביחוד את הדברים שנחלקו עליהם הקראים ושאר הכתות על התורה שבכתב וללמד את העם פירוש התורה והמצות עפ"י הקבלה והמסורה, הלא עוד יותר חובה עלינו לבאר את הדברים בתרגום הזה הנראים כסותרים לההלכה המקובלת, וראיתי לבאר בזה בע"ה כמה דברים סתומים בתרגום הזה.

התרגום הזה אשר מוצאו מארץ-ישראל מתרגם על-פי דעת תלמוד ירושלמי במקום שחולק על התלמוד שלנו וכמנהגי בני ארץ-ישראל בחילופי דינים ומנהגים שבין בני בבל ובני ארץ-ישראל.

בתרגום הכתוב ויקרא י"א וי"א הוסיף המתרגם, "ומן הנייתהו תתרחקו". ולכאורה זה נגד ההלכה שמותרות כהנאה וראה ספרא שם לפסוק י"ב; שקץ

הוא לכם: מותרים הם בהנאה (וראה בפירוש הראב"ד שם). וכן מפורש בפסחים כ"ג ע"א (ור"י דייפמאן רצה לתקן: ומן הווייתיהו והיינו משא ומתן: ראה בית תלמוד ח"א עי' שי"ד). ובאמת דברי התרגום הזה מפורשים בירושלמי שביעית פ"ו ה"א וב"ק פ"ו ה"ו: כתיב טמאים הם לכם מה ת"ל וטמאים יהיו לכם אלא אחד איסור אכילה ואחד איסור הנייה, וראה שו"ת הרשב"א ח"א סי' ש"א דבירושלמי כו' ואחד איסור הנאה דרך סחורה, וראה בפירוש הר"ש ובשנות אליהו להגר"א לשביעית פ"ז מ"ג ותלמוד ירושלמי ותרנום ירושלמי זב קוראים לאיסור סחורה איסור הנאה 45).

ר"י ור"ע נחלקו בפירוש שפחה חרופה (ויקרא י"ט כ'). ולר"י היא שפחה כנענית המאורסת לעבד עברי (וכנראה כן מתרגם גם אונקלוס) ולר"ע היא חציה שפחה וחציה בת חורין המאורסת. והנה לדעת התלמוד שלנו (גיטין מ"ג ע"א, כריתות י"א ע"א ועי' תוס' קידושין י' ע"א ד"ה משום) לר"ע שפחה חרופה היא המאורסת לעבד עברי והוא משום דס"ל דאע"ג דאין קידושין תופסין בח"ש וחב"ה חייבה תורה את הבא עליה כיון שמתרת להעבד עברי שנתארסה לו אבל אם נתארסה לכן חורין כיון שאין לו בה אישות וגם אסורה לו משום צד שפחות אינה מיוחדת לו והבא עליה אינו חייב משום שפחה חרופה, אבל לדעת הירושלמי קידושין פ"א ה"א (וכן בספרא קדושים פ"ה ה"ב לפי פירוש הראב"ד שם) ר"ע מוקי קרא בח"ש וחב"ה המאורסת לכן חורין (וכזה מתורצת קושית הגי' כריתות שם ראב"ע היינו ר"ע והוא דלר"ע מיירי קרא במאורסת לכן חורין ולראב"ע במאורסת לעבד עברי). ותרנום יונתן מתרגם כר"ע לפי פירוש הירושלמי נגד התלמוד שלנו: והיא אמתא וחרתא מתארסא לגבר חרי וכבר העיר בזה ר"מ איש שלום בספרו "אונקלוס ועיקלס" עי' ל"ג.

בויקרא כ"ג מ"ב הביא תרגום יונתן רוב הלכות סוכה כפי קבלת הז"ל (וכבר כתבתי לעיל בטעם מה שהאריך בדיון סוכה), והוסיף "מתעבדא לטולא לשם חנא", וכבר הקשו הגר"צ חיות ועוד שזה כדעת ב"ש וההלכה הלא היא בב"ה דלא בעינן סוכה העשויה לשם חג (סוכה ט' ע"א, וקשה להגיה ולגרוס לטולא ולא לשם חנא, ראה ינחנו לפסוק זה), ונראה שהתרגום הלך גם בזה אחר התלמוד ירושלמי. ראה ירושלמי סוכה פ"א ה"ב: "תני צריך לחדש בה דבר" (וראה תוס' סוכה ט' ע"א ורא"ש ור"ן שם), וראה בשו"ת הרדב"ז שהביא בציון ירושלים שם שדברי ירושלמי אלו הם אליבא דב"ה דמ"מ צריך לחדש בה דבר והוסיף, ומ"מ משמע ליה להר"י והרמב"ם וכל הפוסקים שהשמיטו זה

45) ומה נראה דאיסור סחורה בדבר האסור הוא מה"ת וכן דעת רוב הפוסקים:

ראה תוס' פסחים כ"ג ע"א אפר ובחידושי מהר"ם הלואה שם תוס' כ"ק פ"ב ע"ב ד"ה לא ורא"ש ב"ק שם סי' י"ג ונמ"י שם בשם הרא"ה ורשב"א בחידושי שם ובתשובות ח"א סי' ש"א וה"נ סי' רכ"ג תשובות נכ"מ סי' ק"ח: אדם וחוה חלק אדם נתיב מ"ו ודברי הנודע בידהודה מה"ת יו"ד סי' ס"ב צ"ע.

הירושלמי דלא סמכינן עליה כיון שלא הביאו אותו בנמרא דילן ונקמינן מתניתו כפשטה דסוכה ישנה שנעשית לצל אפילו לא חרש בה דבר כשרה כו" (ורעת הר"ן ריש סוכה דלא פליגי הבבלי והירושלמי ומה שצריך לחדש בה דבר לפי הירושלמי הוא למצוה מן המובחר וראה טור או"ח סי' תרל"ו ואכמ"ל). והתרגום הזה תרגם על פי דעת התלמוד ירושלמי דגם לבית הלל צריך לחדש בה דבר לשם סוכה.

בתרגום וכתב לו את משנה התורה הזאת (דברים י"ז י"ח) הוסיף המתרגם „ויכתבון ליה סביא ית פרשא אורייתא הדא“, ותמה ר"צ חיות (אמרי בינה י"ט ע"א) מה ענין סביא לכאן ומי הם הסביא (ורייפמן בית תלמוד, ח"א עי' שמ"ח מתקן: ספריא), וכבר העירו שדברי התרגום הם על פי הירושלמי סנהדרין פ"ב ה"ו: ומניהין אותו (את הס"ת של המלך) מספר עזרה על-פי ב"ד של שבעים ואחד, (ובתוספתא שם פ"ד ה"ו: ומניהין אותו בב"ד של כהנים ובב"ד של לויים ובב"ד של ישראל המשיאין לכהונה), וראה ספרי דברים פ' ק"ט בהגהות מאיר עין שם אות ו' ומו"ק י"ח ע"ב ורש"י שם ד"ה אפילו ורמב"ם ס"ת פ"ז ה"ב ומלכים פ"ג ה"א) ולוקנים אלה שעל פיהם מניהים את הס"ת של מלך כוון התרגום בדבריו „ויכתבון ליה סביא“ (46).

בתרגום כי תצור על עיר ימים רבים (דברים כ' י"ט) הוסיף המתרגם: „ארום תקפון על קרתא כל ימי שבעתא לאננחא קרבא עלה למכבשא בשכתא“, וכבר העירו המפרשים שזה נגד ספרי שם פ' ר"ג ותוספתא עירובין פ"ג ה"ו ושבת י"ט ע"א דצדין על עיר של גוים ואפילו במלחמת רשות ג' ימים קודם השבת, ואותו תרגום עצמו פירש „ימים רבים“ בויקרא ט"ו כ"ה שהוא שלשה ימים וכקבלת תז"ל 47), ונראה שכונת התרגום הוא למה שמובא בירושלמי שבת פ"א ה"ח ומו"ק פ"ב ה"ד (וראה ב"ר מ"ו, י"ב; במדבר רבה כ"ג, י'; תנחומא נשא, כ"ח; מסעי, ה'), שמצור יריחו התחיל ביום הראשון והעיר נכבשה ביום השבת.

46) ור"צ חיות שם הוסיף לתמוה על התרגום הזה „שהלא החוב לכתוב לו שתי ס"ת וגם לא בני פרשת המלך לנד רק כל התורה כולה ובפרט שאין כותבין פרשיות פרשיות“, אך ראה פסיקתא זוטרותא שם „אתרים אומרים משנה התורה כותב שכן אין קורים ביום הקהל אלא משנה תורה בלבד“ (וראה ספרי דברים פ' ק"ט) ומשום דאין כותבים פרשיות פרשיות צריך לכתוב כל התורה וכן כתב הרמב"ם ס"ת פ"ו ה"א ואפשר שזה גם דעת התרגום וראה חתם סופר יו"ד סי' רנ"ד ושאנת אריה סי' מ"ו.

47) ספרא שם וראה ספרי דברים פ' ר"ג: ניטין מ"ו ע"א וירושלמי שם פ"ה ו' ותווי"ט שם וראה רמב"ם נזירות פ"ט ה' ט"ז יו"ד סי' רכ"ח ע"י כ"א ובגליון מהרש"א שם ורא"ש שבועות פ"ג סי' כ"ב.

וצ"ע מה שתרנם „וקני העדה“ (ויקרא ד' ט"ו) „תריסר סבי כנישתא נגד ספרא שם וסנהדרין פ"א ט"ג. וראה ספרא לויקרא ד' ט"ו וספרי דברים צ"ב.

תנא קמא ור"י נחלקו בפירוש ויצאו זקניך ושופטיד (דברים כ"א ב') אם הוא של שלשה או המשה (סוטה פ"ט מ"א וראה שם מ"ד ע"ב). והתרגום תרגם כר' יהודה והוא משום שהירושלמי שם פ"ט ה"א פסק כר' יהודה (48).

וראה ירושלמי שם ה"ו: רבנן דהכא פתרון קרייא בהורג רבנן דתמן פתרון קרייא בנהרג רבנן דהכא פתרון קרייא בהורג שלא בא על ידינו ופטרנוהו ולא הרגנוהו וכו' ורבנן דתמן פתרון קרייא בנהרג לא בא על ידינו ופטרנוהו בלא הליה כו' וכבר העיר רייפמן (בית תלמוד ח"א ע' שמ"ח) שהתרגום המיוחס לרב"ע תרגם כרבנן דא"י בהורג: ויתיבון ויימרון גלי קדם ה' דלא אתא לידיון ופטרניה מן דשרא ית אדמא הדין ועינא לא חמן. וראה ספרי שם שפירש בהורג.

ודעה זו של רבנן דבני ארץ ישראל ושל התרגום הזה שצריכים כפרה על מה שלא ענשו את ההורג נמצאה בתרגום זה גם לבראשית ג' י"ז שתרגם ארורה האדמה בעבורך: בנין דלא חויאת לך חובך, וראה פרקי ר' אליעזר פ' י"ד "אם אדם חטא ארץ מה חטאה שנתאררה אלא שלא הנידה המעשה לפיכך נתאררה", וראה בביאור הרד"ל שם, וכן תרגם התרגום הזה (ויקרא ה' א'). והוא עד או ראה כו' שלא כדעת חז"ל רק ביודע בחברו שנשבע באלה ועבר על שבועתו ולא הניד לב"ד (ולדעת פילון היהודי חייב מיתה היודע בחברו שעבר על שבועתו ולא הניד לב"ד (הוצאת מאנדזע, ח"ב ע' רע"ה). וראה תוספתא שבועות פ"ג ה"ד.

התרגום הזה תרגם "לא יהיה כלי נבר על אשה" (דברים כ"ב ה'): "לא יהוון גוליון דציצית ותפילין דהינון תקוני נבר על איתא", וראה ספרי שם פ' רכ"ו ונזיר נ"ט ע"א, ולכאורה זה נגד המפורש בברייתא עירובין צ"ו ע"א: "מיכל בת שאול היתה מנחת תפילין ולא מיהו בידה חכמים", וכבר העיר בזה בשיירי ברכה להרחיד"א ליו"ד סי' קפ"א, אך דברי התרגום הם על פי הירושלמי ברכות פ"ב ה"ג (וראה בפירוש ספר חרדים שם ד"ה התיבון) שלדעת ר' חזקיה בשם ר' אבהו מיהו בה חכמים (ותוס' עירובין שם ד"ה מיכל הביאו זה בשם הפסיקתא 49).

בתרגום "ולנערה לא תעשה דבר" (דברים כ"ב כ"ו) הוסיף התרגום הזה הדברים: "אלהן נברא יפטרינא מניה בניטא", וכבר תמחו הפנ"י וההפלאה

(48) ומעמם זה פסק גם הרמב"ם כר' יהודה (רוצח פ"ט ה"א) וסרה קושית הכסף משנה שם וראה תויו"ט סנהדרין פ"א מ"ג ד"ה ור' יהודה.

(49) ואם מה שמיתו בה היה כנראה משום איסור בל תוסיף שהרי גם על עליה לרגל אמרו בירושלמי שם שהושבה אשת יונה.

וראה לבוש או"ח סי' י"ז סעי' ב' דבבית מלך אין איסור לא ילכש ולא קשה על התרגום ממה שמיכל בת שאול הניחה תפילין ולשון הלבוש שם שהקשה על מיכל. איך לבשה ציצית? כנראה טעות סופר שלא מצינו שלבשה ציצית רק שהניחה תפילין וראה ב"י או"ח ר"ס ל"ח ובית הלל יו"ד ר"ס קפ"ב.

לכתובות נ"א שהוא נגד המקובל לנו שאשת ישראל שנאנסה מותרת לבעלה (50) (ותירוצם שתרנגם על פי דעת אבוה דשמואל שם דחיישין כאנוסה שמא סופה ברצון אינו מספיק דמה לו להתרנום להכניס עצמו במחלוקת ולהוסיף מה שאין צורך כלל לפירוש המקרא, ועוד דלדעת רוב המפרשים אבוה דשמואל חושש רק מדרבנן; ראה שיטה מקובצת שם). ונראה שהתרנום פירש המקרא הוה על פי הירושלמי סופה פ"ד ה"ד, "ויש לך תפוסה בישראל והיא אסורה ואיוו זו שתחילתה ברצון וסופה באונס". וכבר העיר בשו"ת הר"צ חיות סי' ע"ד (וראה אמרי בינה ע"ט) שכונת הירושלמי שכל הביאה היתה באונס רק שהיחוד והקרב היו ברצון, ולכן פטורה ממיתה ואסורה לבעל, שאם התחלת הביאה היתה ברצון מה לנו לסוף הביאה הלא חייבת מיתה על העררה ווראי שנאסרת בזה לבעלה ועל זה קאי קרא דולענה לא תעשה דבר, ומה שנדרש התרנום לפרש את המקרא בזה האופן הוא משום דאי לא הכי למה לי קרא לפטור את האנוסה ממיתה הלא צריכים עדים והתראה וסבלת התראה להמית ובאנוסה ואין מושיע לא שייך זה (וראה רמב"ן לפסוק זה והפלאה לכתובות נ"א). ובה אפשר שהעדים התרו בשעת היחוד והקרב ומשמיענו הכתוב דפטורה ממיתה כיון שעצם המעשה היה באונס ולבעלה אסורה שיש כאן ומעלה מעל באישה.

התרנום הזה תרגם: "והוצאתם את שניהם אל שער העיר ההוא" (דברים כ"ב כ"ד) "לחרע בי דינא", וזה לכאורה נגד המפורש בספרי שם פ' רמ"ב וכתובות מ"ה ע"ב שזה שער העיר (וראה ספרי שם פ' קמ"ח—ט' ואונקלוס לדברים י"ו הירש"י שם). ונראה שדברי התרנום הם על-פי הירושלמי סנהדרין פ"ו ה"א לדרבנן מיירי קרא בעיר שרובה עכו"ם ולכן נסקלים על פתח ב"ה, וראה ירושלמי כתובות פ"ד ה"ד ובמפרשים שם וראה גראנעמאן "תרגום יונתן על התורה" ע' מ"ח.

כמה חלופי דינים ומנהגים בין בני בכל ובני ארץ-ישראל שמקורם מימים דאשונים ונמשכו עוד בימי הגאונים נשקעו בתרגום זה המתרגם על-פי דעת בני ארץ-ישראל (61).

150 וראה שו"ת הגאונים שערי צדק ד', ד': ודעת הקראים שאשת ישראל שנאנסה אסורה לבעלה; ראה משאת בנימין לבנימין הנהוגי ה' ע"א; אשכנז הכפר א"ב שכ"ט, סס"ד (קמ"ה ע"ב); גז עדו קנ"ב ע"ב; קמ"ה ע"א; אדרת אליהו צ"צ ע"ב; לבוש מלכות ע' מ"ו.

61 החלופים האלה היו מסודרים בספר כבר בימי הגאונים הראשונים ובלקוטי פדרם לר"י (אפיטרוס י"א ע"א) קורא לקובץ חלופים אלה בשם "פרקא דחוקתא" ובספר העמוד גמ חליצה (ח"א ל"ג ע"ב) בשם תוספתא והחכם הקראי אלקסנדי בספרו כתאב אלגאנאר ואלראקב (חומר בשנת 936) מפרט כמה מחלופים אלה ומוסיף וכל מה שהזכרנו לקחנו מהם מהמספור בכמה ספרים ואחד קצין כולם בספר אחר וסוה לקחנו אותם, וראה מחברת חלופי מנהגים בין בני בכל ובני ארץ ישראל לר"י מילר ותה"נ מהדורת הרכבי ס' ס"ז ובהערות שם ע' שצ"ד ובתשובת רב האי גאון בספר האשכול להראב"ד ח"ב ע' מ"ח והארכתי בזה בספר הזכרונות ליאנא העומד לצאת לאור בקרוב.

התרגום הזה הוסיף על תרגום הכתוב „ושחט אותה לפניו“ (במדבר י"ט ג) „וכהנא אוחרו יכוס יתה קדמיי בתרין סמניא כמשאר בעירו ויבדקנה בתמני סרי טריפן“. וכבר תמה הר"צ חיות דלא בעינן בדיקה בי"ח טריפות נם בבהמת חולין ואפילו בדיקת הריאה שהצריכו חכמים (62) בבהמת חולין אינה בפרה ראה חולין י"א דבפרה אדומה לא שייך בדיקה משום דכתיב ושחט ושרף מה שחיטתה כשהיא שלמה אף ששריפתה כשהיא שלמה (וראה מל"מ פרה פ"ד ה' י"ב). ונראה שהתרגום הלך בזה אחר מנהג בני א"י שהיו בודקים בשמונה עשר טריפות „בני א"י בודקין בי"ח טריפות; בני בבל אין בודקין אלא בריאה בלבד“ (ראה בחילוף מנהגים בים של שלמה לסוף ב"ק ס' י"ח) והקראי אלקרקסני שה"ל מוכיר את החלוק הזה בזה"ל „הבבלים בודקים בריאה ובני א"י בראש“, וראה מילר חלוף מנהגים ס' כ"ב 63, והסמך התרגום מנהג בני א"י על הכתוב כדרכו להסמך מצות דרבנן על המקרא כפי תכלית תרגומו וביחוד להוציא מדעת הקראים שבטלו לגמרי דין טריפות וכמו שהבאתי לעיל.

והנה ידוע כי לפי קבלת חז"ל מותר לישראל לטמא את עצמו בכל טומאה ולטמא חולין ולאכול חולין טמאים ואינו חייב להטהר ולטבול מטומאתו; ראה ספרא לויקרא ה' ד' וי"א ה' וספרי דברים פ' ע"ה ואפילו כהן אינו מזהר אלא על טומאת מת, ורק בשלש רגלים היו הכל צריכים להיות טהורים בזמן הבית כדי שיוכלו לקיים מצות ראה ולחקריב קרבנות (וגם זה רק דרבנן וקרא אסמכתא; ראה רמב"ן בפירושו לויקרא י"א ה' ומל"מ טומאת אוכלין פ' ט"ו ה"י). ובא"י היו הכהנים שהתפרנסו מממתנות כהונה הנאכלות בטהרת הגוף וזוירים מכל טומאה וגם הישראלים החברים היו אוכלים חוליהם בטהרה ומרחיקים עצמם מטומאה וטובלים מטומאתם ועוד בימי הגאונים היו בני א"י שמסורת אבותיהם בידיהם טובלים מטומאת הגוף ומרחיקים את הנרה מכל דבר המקבל טומאה, אבל חוץ

62) ראה שו"ת הריב"ש ס' קס"ג ושו"ת מהריב"ל ח"ג ס"ס נ' ולדעת הרמב"ם (שחיטה פ' י"א ה"ז וראה תשב"ץ ח"א ס' ס"ז) בדיקה זו מנהג בעלמא וצ"ע בפרדס לרש"י כ"ח ע"א וראה ס' מעשה נאונים הוצאת מפיצי גרמנים ס' צ"ב מה שהביא מה"י שחיטה „ססדרו הראשונים ומתחילין בעמד וימודד ארץ“. וראה שו"ת הריב"ש ס' קס"ג דס"ד דבבהמת קדשים לא בעינן בדיקת הריאה משום דהיא דרבנן ואין שבות במקדש.

63) וראה רש"י חולין י"ב ע"ב ד"ה פסח ונ"ז ע"ב ד"ה מאי וראה בספר הפרדס לרש"י כ"ח ע"א שכמה נאונים עמדו בזה לפה אנו בודקים את הריאה ולא בי"ח טריפות.

וצ"ע בעיטור טריפות סוף אות מהם (ח"ב י"ז ע"ג) שכתב „אי נמי אפשר שלא היו בודקין בריאה כדאמרינן בני א"י לא היו בודקין, שהרי בני ארץ ישראל היו מחמירין בבדיקה יותר מכני בכל והיו בודקים נם בי"ח טריפות. ודברי רבנו בחיי לויקרא ז' ח' שהכהנים היו מכירים את הסריפה בודקין שבעין ובשאר סימנים קודם השחיטה כותרים לגמרא חולין י"א שה"ל דבעי למילף דין רוב מראשה של עולה ופסחים פ"ז ומנחות ס"ד ועוד כמה מקומות. וצ"ע בכונת אבן עזרא לדברים י"ח א' שהקיבה היא שבר לכהנים בער הבדיקה.

לארץ־ישראל שלא היו שם קדשי מזבח ומתנות כהונה הנאכלים במהרת הנוף ואשר עצם ישיבתם שם גרמה להם טומאה חמורה של ארץ העמים ששורפין עליה תרומה לא היו אוכלים חולין בטהרה ולא היו טובלים מטומאת הנוף ולא היו מרחיקים את הנדה, להזהר במגעו ומשכבה; ראה תה"ג שערי תשובה סי' קע"ו, "אנשי מזרח אין טובלין לא מקרי ולא מתשמיש", וראה ה"פ מה"ג הוצאת מילר סי' פ"ב, "אנשי מזרח נדה משתמשת בכל צרכי הבית חוץ משני דברים כו' ובני א"י אינה נוגעת לא בבעלה ולא בכלים שבביתה, ומדוחק התירו שתניק את בנה, וראה שערי תשובה סי' קע"ב. וחלוק זה בין בני בבל לבני א"י שבני א"י שמרו מנהג אבותיהם להזהר מטומאה ובני בבל בטלו לגמרי עניני טומאה וטהרה (מלבד לכהן) גרם לעוד חלופי דינים ומנהגים ביניהם; ראה יבמות מ"ח ע"ב וראה ר"י מילר חלופ מנהגים סי' ט"ו, מ"ו וס"ח.

ולכן מצינו לתרגום הזה שמוצאו מא"י נוסה כמה פעמים מפשט הכתוב ומפירוש חז"ל להזהיר על טהרת הנוף ועל הריחוק מטומאה, ראה תרגום לבראשית ל"ה ב' ומ"ט א', ומפרש ענין קדושה הנאמר בתורה שהוא טהרת הנוף והרחוק מטומאה, ותרגם ואנשי קדש תהיו (שמות כ"ב ל') שלפי דברי המכילתא שם הוא לפרוש ממאכלות אסורות: "ואנשין קדישין טעמין חולין בדכותא תהון קדמי", וכן תרגם והתקדשתם והייתם קדושים (ויקרא כ' ז'): "ותתקדשון ותהון קדישין בנופיכון" נגד פירוש הגמרא (ברכות נ"ג ע"ב ועוד), וכן פירש זהו קדש (שם כ"א ז'): "ויהו קדישין בנופיהון", וראה תרגום זה לדברים ד' י', ורואים אנחנו את השפעת מנהגי בני ארץ־ישראל לא רק בהדברים שמזכיר התרגום הזה אך גם בהדברים שאינו מביא, ואזכיר דוגמאות אחדות.

בתרגום שמות כ"ב כ"ט וויקרא כ"ב כ"ז לא יזכר התרגום הזה את הדין שגם בהמת חולין אסורה עד יום השמיני ללידתה (64), והנה אפי' אם נאמר דאיסור זה דרבנן ומן התורה לא היישינן לספק נפל, וכדעת רוב הפוסקים, הלא דרך התרגום הזה להסמיק גם דינים ואיסורים דרבנן ואפילו מנהגים על הכתוב, וביחוד בדבר כזה המסור לכל אדם ויש מקום לסעות שדין זה נוהג רק בבהמת קדשים, ונראה שהלך התרגום הזה אחר מנהג בני ארץ־ישראל שלא היו אוסרים ולד עד שמונה לשחיטת חולין; ראה בחילוקים בים של שלמה לסוף ב"ק סי' כ"ג; בני בבל אין שוחטין בהמה שנולדה עד שמונה ימים, בני א"י שוחטין אותה בין בן יומו, בין שאינו בן יומו; ח' ימים לקרבן", וכן הביא חילוף זה הקראי

64) שבת קל"ה ע"ב, וזבחים י"ב ע"א ועוד, וזה דוקא בלא ידעינן שכלו לו חרשיו דהיישינן לנפל אבל אם יודעים אנו שכלו לו חרשיו מותר לאכול בו ביום ובהקדש צריך להכתין שמונה ימים גם בידעינן שכלו לו חרשיו; ראה רפכ"ם מאכלות אסורות פ"ד ה"ד; תוס' מנחות ל"ז ע"ב ד"ה שופע וסל"ם איסורי הטובת פ"ג ה"ח וראה ירושלמי יבמות פ' י"א ה"ז תני רשב"ג אמר כל המתקיים בצאם שלשים יום אינו נפל כו' ובהמה שמונה ימים אין זה נפל כו' תמן אמרי בשם "סואל הלכה כרשב"ג, והיינו שבני בבל הששו לספק נפל ובני ארץ ישראל לא הששו.

אלקרקסאני בן דורו של רב סעדיה גאון בספרו שה"ל, וראה מ"מ איסורי מובח פ"ג ה"ח "ובזה ניהא לי מה שכתב מרן בטור יו"ד סי' ט"ו וז"ל, וכתוב בא"ח בשם קצת גאונים שלא אמרו בן ח' ימים אלא לקרבן, אבל לאכילה אפילו ביומו מותר. והדברים תמוהים כו' ולא נתברר טעמם של גאונים הללו כו', וראה פרי חדש יו"ד סי' ט"ו שכתב שהב"י שגה בדברי הגאונים שלא התירו קודם ח' אלא ביריעתן שכלו לו חדשיו, וראה תבואות שור שם. וכנראה לא שנה הב"י והקצת גאונים שהביא הוא מנהג בני ארץ-ישראל שהתירו בהמת חולין קודם שמונה, וחילוק זה בין בני ארץ-ישראל ובני חו"ל הוא עוד מוזמן קדום כי יוסף בן מתתיהו שחי בא"י ושמש בכהונה מביא דין זה רק בבהמת גבוה (קדמוניות ג', ח', י"ד). ופילון היהודי שגר בזמן ההוא באלכסנדריה של מצרים אומר כי איסור זה הוא גם בבהמת חולין (ח"ב ע' ע"צ"ו) 55, וראה בספר האשכול להראב"ד ח"ג ע' ק"ח ועל פי זה צריך לתקן הערה י"ז בנחל אשכול שם.

ספירת העומר (ויקרא כ"ג ט"ו) היא בלילה (מנחות ס"ו ע"א). והחמירו בזה הגאונים ואמרו שאם לא מנה לילה הראשונה לא יברך עוד.

והתרגום הזה אשר דרכו להזכיר ההלכות והמצוות הסמוכות על המקרא וביחוד מצוה כזו שמסורה ביד כל אדם לא יזכיר שמצוות ספירת העומר בלילה, ונראה שהלך התרגום אחר מנהג בני א"י שאמרו שספירת העומר בלילה או ביום; ראה ים של שלמה חלוף מ"ד: בני בבא אין סופרין ספירת העומר אלא בלילה בני ארץ-ישראל בלילה וביום.

55) וכבר העיר בזה ריטר בספרו פילון וההלכה ע' ק"ח וראה אלימזקי יוספוס וההלכה ע' מ"ה.

וצריך להוסיף דבר זה שהקינו בו בני ארץ ישראל מבני בבא לאלה שפרש ר"י מילר בהקדמה לחלוף מנהגים שלו ע' ח'.

וכמו שלא חששו בני ארץ ישראל לנפל בכהמה והתירו לשחוט קודם שמונה כו' לא השטו לנפל גם באדם ואכרו שמתאבלים אפילו על ולד בן יומם, ראה תה"ג שערי צדק שער ד' סי' י"א, (כ' ע"ב); אנשי מורה אין מתאבלין על הולד עד שימלאו לו י' יום ובני ארץ ישראל אפילו הוא בן יומם כו' וראה מילר, חלוף מנהגים סי' ב' בנוסחת היש"ש שם סי"ב שתמונה סאד דמפרש בשבת קל"ה דאין מתאבלין עד שיהיה בן ל' וכן פסקין ואנן בתר בני בבא אולינן וראה נדה מ"ה וירושלמי יבמות פ' י"א ה"ז שהבאתי בהערה הקודמת. תפן אמרי בשם שמואל הלכה ברשב"ג וראה ירושלמי שם. תני ר' חייא אונגין ומסמאין על הספק והוא משום דלא חיישינן לנפל לדעת בני ארץ ישראל ואפשר שזה גם פירוש מס' שמחות שהביאו תוס' יבמות ל"ו ע"ב ד"ה הא ובכורות מ"ם ד"ה בשם, וזה גם כונת רב האי גאון הובאה בספר האשכול להראב"ד ח"א ע' מ"ה שחשב בין החילופים בין בני ארץ-ישראל ובני בבא, וכן אנינות בספק נפל ובנהל אשכול שם אות א' כתב, לא ידעתי לפרש" וראה מילר ים חילוף ל"ה.

כבר העירו רבים על מה שתרגם „זבח לאלהים יחרם“ (שמות כ”ב י”ט): „כל מאן דרבה למעות עממיא יתקטיל בסייפא ונכסוי יתגמרו“, שזה לכאורה נגד הכתוב (דברים י”ז ה) שעובר ע”ז מיתתו בסקילה (56), וגם נגד הקבלה שיחידים שעבדו ע”ז מיתתם בסקילה, לפיכך ממונם פלט (סנהדרין פ’ י”א מ”ה), ודוחק לומר שהתרגום מפרש הכתוב הזה בנכרי הדר בא”י שמיתתו בסייף, שכל מיתה האמורה בכ”ב אינה אלא בסייף (סנהדרין נ”ז ע”ב; רמב”ם מלכים ט’ י”ד; י’ ה’). וכמו שפירש פסוק זה האבן עזרא שם, וראה רמב”ן שם דאכתי קשה אמאי ונכסוי יתגמרו, וגם דוחק לומר שהתרגום פירש הפסוק הזה בעיר הנדחת (דברים י”ג ט’), שיושביה בסייף וממונם אבד, שזה נגד הפשט והמדרש (ראה נטין נ”ז ע”ב וסנהדרין ס’ ע”ב), וראה אמרי בינה לר”צ חיות י”ח ע”א ובהנהות הרצ”ח לסנהדרין ל”ה ע”א ובתוספות על התורה ובנחל קדומים להחיד”א לשמות שם.

ואפשר שמפני שנוי הלשון פירש התרגום מקרא זה בעובר ע”ז להכעיס, ובזה דין יחיד כדון עיר הנדחת ומיתתו בסייף וממונו אבד, וכמו שהשריש לנו הרמב”ם במו”נ ח”ג פ’ מ”א ההבדל בין מיתת כפירה למיתת עונש וכי רק עונשים על עבירות משתנים לפי חומר העבירה, אבל אם עבר אדם על שום עבירה ביד רמה דינו בעונש כפירה וכאנשי עיר הנדחת ומיתתו בסייף וממונו אבד, ולמד זה הרמב”ם מקרא דוהנפש אשר תעשה ביד רמה את ה’ הוא מגדף כו’ (במדבר ט”ו ל’ 57).

56) וכדעת התרגום שיחרם הנאמר פה היא בסייף נמצא גם במכילתא שהביא רש”י לשמות ל”ב כ”ז: שימו איש חרבו והיכן נאמר, „זבח לאלהים יחרם“ וראה יוסא ס”ו ע”ב ורש”י שם ד”ה זיבה ומהרש”א בח”א שם דמשום דעדיין לא נתפרשו להם ד’ מימות בית דין נדונו במיתת ב”נ שהיא בסייף וראה במיני תרגומא לר”י ברלין לפסוק זה.

57) ואם שנזכר בכתוב זה רק כרת (והקראים הראשונים אמרו שכרת הוא מיתה בידי אדם ובסקילה: ראה אה”כ א”כ רס”ו ורס”ז; סכתר לשמות כ”א י”ז וסירת כסף למכתח ויקרא ל”ז ע”א ס’ ס”ג וס”ט) ואדרת אליהו בהקדמה לאדרת אליהו ואבן עזרא לויקרא כ’ כ’.

וראה מה שהאריך בדעת רמב”ם זו ר”צ חיות בספאר עיר הנדחת. יראה ראש”י מיעד רבן פ”ג ס’ נ”ט, „או אם הוא עובר על אחת מכל המצוות האמורות בתורה להכעיס הרי זה כעובר ע”ז“ כו’.

ודעת ענן שאפילו האומר שהתורה או המצוות אינן מאומה חייב מיתה בידי אדם ולמד זה מויקרא כ”ד ל”ז (ספ”ם לענן הוצאת הרכבי ע’ י”ג) והקראים שבאו אחרי ענן למדו מבמדבר ט”ו ל’ שכל העובר עבירה או סבכל מצוה בידון חייב מיתה כדון סנדף וכדברי הרמב”ם, ראה אשכל הכפר א”ב רס”ו, ס”ב הסנדף הוא הכפר מצות עשה מעטות: ביד רמה בודון הפיר מצותו ודנו רביהם בנקמתו רק שלדעת הרמב”ם מיתתו בסייף כאנשי עיר הנדחת ולדעת הקראים מיתתו בסקילה כמנדף: וראה גם כן אשכל הכפר א”ב רע”ב אות ה’ ורע”ח אות ה’ ובכלל זה כל מחלל שם ה’ ראה שם א”ב שע”ב, „ואם חלול שם ה’ ותורתו על האיש ההוא מיתה ככתוב כי דבר ה’ בזה“ כו’, ולדעת קראים זו

נטע רבעי (ויקרא י"ט כ"ד) נאכל לפי קבלת חז"ל לבעלים בירושלים (ספרא שם; מע"ש פ"ה מ"ב; ברכות ל"ה ע"א; קדושין נ"ד ע"ב). וכן פירש יוסף בן מתתיהו (קדמוניות, רי, ח, ט), וכן כנראה דעת פילון היהודי (ח"ב ע' ת"ב). אך התרגום המיוחס לרב"ע תרגם "קדש הלולים לה'": "קודשי תושבחן קדם ה' מתפרק מן כהנא", והרכיב שני פירושים של הלולים "קדשי תושבחן קדם ה'", כדעת חז"ל שהוא מלשון הלולים של בעלים האוכלים בירושלים ואומרים עליו שירה (ברכות ל"ה). "ומתפרק מן כהנא" מלשון חלולים והוא שפודה אותו מכהן ומחלל, ואפשר שזה הוספה מאוחרת (68) וכן הרכיב אבן עזרא בפירושו למסוק זה שני הפירושים של הלולים ופירש קדש הלולים: "להלל ה' והכהן יאכלנו" (ואפשר שט"ם וצ"ל "והבעלים יאכלנו"), אך התרגום הזה תרגם גם "ומי האיש אשר נטע כרם ולא חללו" (דברים כ' ו'): "ומן גברא דינצב כרמא ולא פרקיה מן כהנא", וזה נגד הקבלה וכדעת השומרונים וקצת מהקראים. ומה שגרם למעות זו בפירוש קדש הלולים הוא מה שגרם לקצת נאונים לומר שפירות נטעי רבעי אסורות בשנה הרביעית, ואפילו אחר שנפרדו: ראה רמב"ם מאכלות אסורות פ"י ה' י"ח: "הורו מקצת הנאונים שאע"פ שפדה פירות שנה רביעית או חללן, אסרו לאכלן עד שמתכנס שנה חמישית, ודבר זה אין לו עיקר, ויראה לי שזו שגגת הוראה, והטעם לפי שכתוב ובשנה החמישית תאכלו את פריו ואין ענין הכתוב אלא שבשנה החמישית תאכלו פריו בלא פדיון ככל חולין שבעולם, ואין ראוי לחוש להוראה זו". ולא הגיד לנו הרמב"ם מי הם הסוברים כן, אך ראה תוס' ר"ה י' ע"א ד"ה ופירוש ור"ש למע"ש פ"ה מ"א, ורא"ש סוף ה' ערלה שהביאו בשם קצת ספרים בה"ג דעה זו שפירות שנה רביעית אסורות עד השנה החמישית ואפילו אם נפרדו וראה בה"ג מהדורת הילרסהיימר ע' רמ"ג 59), ונמצאה דעה

בפירוש את ה' הוא סגדף כון אהרן בן יוסף בספר המבחר לפסוק זה ואהרן בן אליהו בכתר תורה שם לא הכין כנראה את כונתו והשיג עליו, וראה ספרי במדבר ט"ז ג' בשם ר' ישמעאל; כי דבר בזה זה המכנה דבור שנאמר לו לפסח. (58) ומעה נייגר בדבריו (אורשריפט ע' קפ"ב) כי כל הקראים מסכימים לדעה זו שנטע רבעי הוא לכהן ובנה על יסוד זה פנדל הפורת באויר על דבר מציאות הלכה ישנה; ראה כתר תורה ויקרא נ"ד ע"א; אדרת אליהו ע' ע"א; ומה יתבאר נייגר שם דעת אהרן בן יוסף בספר המבחר שנטע רבעי לכהן יטח דברי המבחר במדבר ד' ע"ב; ואיש את קדשיו לו יהיו: כמו מעשר שני ונטע רבעי והשלמים שהם לבעלים כמו פסונו וסותר הבעלים בהם וזה נקבלת חז"ל, וראה סידת כפף למבחר דברים ט"ז ע"א אות ק"ט, וראה בספר יתגנו לתרגום שמות י"ט כ"ד ודברים כ' ו' ודבריו אין להם שחר וראה גראנעסאן "תרגום יונתן על התורה ע' מ"ח.

(59) וראה בדרות הראשונים לר"י הלוי ח"ג קי"ג ושי"ג בפי' הירושלמי כוסה פ"ה ה"ה וראה דרכה של תורה לפינלט, ע' קע"ו, ואפשר שספר היוכלים אותו כדעה זו של מקצת הנאונים שנטע רבעי נאכל לבעלים אך אסור עד השנה החמישית, ראה ספר היוכלים מהדורת צרלס פ"ז פסוקים א' ב' ו'.
ושם פסוק ל"ו ול"ז (לפי נוסח א' ד) אמר, ובשנה הרביעית יאספו פריה ויקריבו ראשיתה על המזבח ובשנה החמישית התייר, והכונה לפרי השנה הרביעית ואין כאן חסרון דברים וכמו שמשער צרלס שם וכונת ספר היוכלים

כזו גם בשאלת דרכי אהאי שאלתא קי וראה בהעמק שאלה להנציב שם (וראה פוזננסקי ענינים שונים הנוגעים לתקופת הנאונים ע' ט"ז והלאה). ואפשר שפסוק ובשנה החמישית תאכלו את פריו שגם למעוה מקצת הנאונים הנ"ל שפירות שנה רביעית אסורות ואפילו אם נפרו וכש"כ הרמב"ם, הוא שגם גם למעוה המתרגם הזה, ולשומרונים ולמקצת קראים לפרש הלולים מלשון חלולים (וראה אבן עזרא שה"ל) ושצריך לפדותו מכהו, והיינו דרך משנה החמישית ואילך אוכלים הבעלים את הפירות ופירות שנה רביעית ניתנות לכהן.

בתרגום "שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עני (דברים ט"ז ג') הוסיף המתרגם הזה "שבעת יומין תיכלון לשמיה פטיר לחמא עניא" (וראה תרגום זה לשמות י"ב י"ח), וכתב הר"צ חיות באמרי בינה י"ח ע"א: "לא ידעתי פירושו אכילת מצה כל שבעה אינו חובה וגם אין צריך לשמה (60). ואפשר שצריך לגרום "פטיר לחמא עניא לשמיה", והיינו שעשית המצה תהיה לשמה, וראה ירושלמי סוכה פ"א ה"ב: מצה הישנה תפלוגתא דב"ש ורב"ה: אר"י דברי הכל הוא מכיון שלא עשאה לשם פסח דבר בריא שלא דקדק בה. וראה פסחים מ' ע"א: וראה הנירסא באור ורוע ח"ב ס' רנ"ו.

ומה שתמה ר"צ חיות דהא מצות אכילת מצה היא רק בלילה הראשונה, ראה אבן עזרא שמות כ"ג ט"ז (וראה שם לשמות י"ג י'), ובסוד מורא פ' י"ד שמצות אכילת מצה כל שבעה (אך ראה שו"ת הרשב"א שהביא הברכי יוסף לאו"ח ס' תע"ה. ומה שהביא שם בשם הר"ה סוף פסחים, וראה שו"ת הריב"ש ס' קנ"ט וריטב"א ליבמות ז' ע"ב ד"ה מי ומנ"א או"ח ס' תרל"ט), וראה מכילתא בא פ' י"ז וספרי דברים פ' קל"ד ופסחים כ"ח ע"ב. מצה הנאכלת כל שבעה אוכל ששה מן החדש ויום א' מן הישן, וראה פנ"י לפסחים שם דמשמע מזה דמצות אכילת מצה כל שבעה, וראה מורה נבוכים ח"ג פ' מ"ג וספר היובלים מ"ט כ"ב 61,

שפירות השנה הרביעית אסורות עד השנה החמישית ואין יאכלו אותו הבעלים בירושלם וזה כדעת מקצת נאונים ולא כדעת החוקרים שאמרו שם היובלים סובר בהשומרונים שפירות נמסע רבעי לכהנים (וספר היובלים היה ידוע בימי הנאונים: ראה ר"א ע"פ יסמין מקדמוניות היהודים סדרש תרשא ובספר שפרס רש"י שנכתב בשנת 1000 וקראו בשם ספר צדוקי אשר נתחבר כנראה בכמה השמינית למה"נ בראשית צמיחת המינוח הקראית (ראה ביכור ברבעון האנגלי מה"ח כרך ג' ע' תכ"ט) והלצה נזכר ספר היובלים בשם ספר מחלקות העתים דף ט"ז).

(60) ואפשר דדרשה זו דמן החדש אוכל רק ששה וביום ראשון של פסח אינו אוכל מן החדש ואפילו במקום שאינו יכול לקיים מצות מצה בלא זה היא רק לדעת הירושלמי דאין יוצאין במצה של חרש משום דאין עשה דלפני הדבור דוחה לא תעשה (ירושלמי חלה פ"ב ה"א) אבל לדעת התלמוד שלנו דעשה דקודם הדבור עדיף (יבמות ה' ע"ב ועוד) אפשר דאין לדרוש דרשה דששה מן החדש דהרי גם ביום הראשון אוכלים חדש אם אין מצה אחרת ועשה דמצה דוחה לא תעשה דחרש ותרגום זה סובר בהירושלמי, ומביא דרשה דששה מן החדש ויום אחד מן הישן (ותרגום דברים ט"ז, ח').

וראה מה שהביא התחם סופר יו"ד סי' קצ"א ד"ה ומ"ש בשם החזקוני (61) וראה מעשה רב כולל מנהגי הגר"א סי' קפ"ה (61).

כבר תמהו ר"צ חיות ועוד על מה שהוסיף תרגום זה לשמות כ"א י"א "ויצאה חנם אין כסף", "כרם גט פטורין יהיב לה" (וראה באור החיים שם) ונייגר, אורשריפט עי' קע"ו, תלה על זה שלטי שיטתו של הלכה ישנה ובאמת דברי התרגום נובעים מהמכילתא שם, "ואם שלש אלה לא יעשה לה ויצאה גוי שומעני חנם מן הנט כוי חנם מהכסף ולא חנם מהנט", וכונת המכילתא והתרגום שאם האדון משלח את אמתו תוך הזמן שקנה אותה צריכה גט שחרור, וכן הוא הדין, ראה רמב"ם עבדים פ"ד ה"ה "ואם כתב לה שטר שחרור ומחל על השאר יוצאה חנם כעבד", וראה שם פ"ב ה' י"א. וכן תרגם "ואף לאמתך תעשה כן" (דברים ט"ו י"ו). ואף לאמתך תכתוב גט חירד ותתן לה" (62). וראה כינתנו שם, ור"מ איש שלום במאיר עין שם אות ל"ט הרבה במחלוקות בחנם.

כבר העירו המפרשים על מה שהוסיף בתרגום: "וכתב לה ספר כריתות" (דברים כ"ד א'): "ויכתוב לה ספר תירוכן קרם כי דינא", שהלא אין צריכים בית דין כנט, ראה ב"ב קע"ד ע"ב וערכין כ"ג ע"א: "אמן כל מאן דמגרש כבי דינא מגרש", וראה ר"ן גיטין פ"ט בסוגיא דשלשה גיטין פסולין, אך ראה בפירוש רבינו גרשום לב"ב שם שגורם אטו כל דמאן דמגרש כבי דינא רבא מגרש, וראה תוס' מגילה ט"ו ע"א ד"ה בשם ובחרושי הרשב"א שם, וידועה דעת קצת הפוסקים שצריך ב"ד כנט, ראה נוב"י תנינא סי' קי"ד, והאריכו בזה האחרונים, ואפשר שכונת תרגום זה לנט מעושה דבעינו ב"ד מטמחה, וראה חת"ס אהע"ז ח"ב סי' ס"ד ופי' ס"ה ג' ו' ותוס' ב"מ י"ט ע"א ד"ה וליחוש.

(61) והשומרונים אומרים שמצות אכילת מצה כל שבעה. ראה הנבר הצומות והתנים אצל השומרונים ע' ד-ה' ופי' הערה א': וכן דעת הקראים, ראה פבחר דברי י"ב ע"ב ומירת כסף שם אות קס"ד שמאל המערבי בסה"מ שלו חלק צומות וחנים הוצאת יונבניץ ע' י"ג.

(62) ומה שגרם לתרגום זה לפרש דברים ט"ו י"א לענין חירות ולא לענין חשנות וכפירוש חז"ל משום פסיכות הכתוב שלאחריו הפרכר בענין חירות... וראיתי להעיר בענין זה כמה ששינוי בספ' עבדים פ"א ה"ה: הכותב שטר גירושין לשפתתו, ר' הנינא בן נפליאל אומר אינה בת חורין והכפיים אומרים הרי זו בת חורין וכבר העיר בהנהגות לספ' עבדים, מעות סופר כאן" ותפוח ספר דלא מצינו ברייתא כזו בשום מקום ומפורש בקדושין ו' גיטין פ"ה דהאומר לשפתתו הרי את סותרת לכל אדם לא אסר כלום ואידך נאסר דפליגי בזה חכמים ורחב"ג ולדעת חכמים שהלכה כמותם הרי זו בת חורין, ונראה שמעו את אחת יש כאן ואף נחלפה ב' וצ"ל הכותב שטר אירושין לשפתתו ומצינו מחלוקת כזו בין ר' מאיר לחכמים בנימין ס' ע"א (ובירושלמי שם פ"ד ה"ד הגירסא רבי) וראה שם שאם אמר התקדש לי ודואי ששחררה מעיקרא והסתלקת באמר צאי בו והתקדש בו ופליגי אם יש בלשון קדושין לשון שחרור (וראה כנה"ג יו"ד סי' רס"ז מה שהאריך בדעת הרמב"ם).

ומה שתרנגם "כי יקח איש אשה חדשה" (דברים כ"ד ה'): "ארום יסב נכר איתא חדתא בתולתא", והוא לכאורה נגד ההלכה שחדשה היא שחדשה לו. ואפילו אלמנה חוץ ממחזיר גרושתו (ספרי שם וסוטה מ"ד ע"א). כנראה נרכבו בתרגום הזה שני פירושים של חדשה: הפירוש הראשון הוא "חדתא" כפי קבלת חז"ל וכמו שפירש אונקלוס, והפירוש השני "בתולתא" אפשר שניתוסף אח"כ. וראה אבן עזרא שם שהביא שני הפירושים (63).

ומה שתרנגם "על משענתו" (שמות כ"א י"ט): "על מורניתיה" הוא לכאורה נגד המכילתא שם וירושלמי כתובות פ"ד ה"ד, וראה אונקלוס שם, מלכד שפשט הכתוב כז, וכמו שכתב אבן עזרא שם (64). ראה בפירוש הרמב"ן שם לפסוק זה יראה שלא נטה התרגום הזה מהלכה.

ומה שתרנגם "וקצות את כפה" (דברים כ"ה י"ב) ממש: "ותקמעות ית פיסת ידה", אין זה מתנגד לדעת חז"ל דוקצת את כפה ממנו, וכמו שחשב ר"צ חיות והחכם ר"ד האפמאן במאסף לבבליוגרפיה העברית כרך ז' ע', כי גם הספרי שם סי' רצ"ב ורצ"ג ומדרש תנאים שם מפרשים, וקצת ממש, ומטעם רודף וביכול להצילו באחד מאבריו, וכן בפסיקתא וזוטרותא שם, וכן פירש הרמב"ם רוצה פ"א ה"ז וחי, וראה ראב"ד ומגדל עוז שם, ומה שפירש בהל' חובל ומוזיק וקצת את כפה ממנו הוא באם אין בזה דין רודף, ופילון פירש ממש (ח"ב ע' שב"ח), וראה מ"מ נניבה פ"ט ה"ז ובסה"מ להרמב"ם מ"ע רמ"ז ול"ת רצ"ג וראה סמ"ג לאוין סי' קס"ה.

ומה שתרנגם "אד מעין ובור מקוה מים" (ויקרא י"א ל') "וגובין בית כנישית מיין נבעין", וזה לכאורה נגד ההלכה שאפילו מים מכונסים אין מקבלים טומאה: ראה מקואות פ"א מ"א ובי' ובפירוש הר"ש שם (וגם הקראים מסכימים בזה לחז"ל: ראה סה"מ לענן ע' מ"ט: אה"כ א"ב רפ"א ועוד וראה גינוברג "כתה

(63) ועוד י"ל דלכ"ש דס"ל דלא יגרש אדם את אשתו אלא אם כן מצא בה ערות דבר וכל גרושה היא סוטה (ראה ירושלמי סוף גיטין וסוטה פ"א ה"א ומל"מ נירושין פ"י ה' כ"א) ע"כ פירוש חדשה היא בתולה דאם גם אלמנה בכלל, וחדשה בא למעט מחזיר גרושתו, ל"ל קרא לזה שהרי אסורה לו מטעם סוטה וכפי' הירוש' שה"ל וראה שיבת ציון סי' פ"ה ופ"ט ומצינו כמה דברים בתרגום זה כפי דעת ב"ש וי"ל דמה שהוסיף התרגום בתולתא הוא לא למעט אלמנה רק להורות שאפילו היא בתולה והיינו שנתארכה ולא נישאת לו לא סיקרי חדשה אם מחזירה אחר שנירשה וזה להוציא מדעת המפרשים דהא דמסמנינן מחזיר גרושתו הו"ל דוקא מן הנשואין ולא מן האירוסין, ראה ורע אברהם לספרי שם פ' קצ"ו.

והקראים נחלקו בפירוש "חדשה" ראה בספר המצוות לשמואל המעריבי כתי' שח"ל ע' צ"ה: כתר פורה לרברים שם וזן עדן סדר נשים פ' כ"ב.

(64) וכן פירש פילון היהודי (ח"ב ע' שי"ז) וראה מה שכתב בכתר תורה שמות ע"א ע"א "על משענתו נו' ובעלי הקבלה אסרו במשענתו במשענת עצמו ואינו נכוז" וראה נן ערו ק"פ ע"א ובספר המצוות לשמואל המעריבי חלק נזיקין הוצאת נישלואן ע' כ"ג.

שאינה ידועה" ע' ע"ו שלא העיר מתרגום זה ודבריו אינם ברורים). אפשר שדעת התרגום הזה כדעת הרמב"ם בפהמ"ש למקואות פ"א מ"ב ובטומאת אוכלין פ' ט"ו ה"א שמים מכונסים פחות מ"מ סאה מקבלים טומאה מכלים ולא כאדם אבל מעין אינו נטמא כלל.

ומה שתרגם וכל אשר באהל יטמא שבעת ימים (במדבר י"ט י"ד) „וכל דבמשכנא ואפילו קרקעיתיה ואבנוי וקיסוי ומנוי יהי מטמא שובעא יומין“ וזה נגד ההלכה דמחומר ומה שאינו כלי אינם מקבלים טומאה (ואפילו כלי אבנים אינם מקבלים טומאה ראה ספרי במדבר פ' קכ"ו; כלים פ"ו מ"א). אפשר שצריך לגרוס „וכל דבמשכנא, ולא קרקעיתיה ואבנוי וקיסוי ומנוי יהי מטמא שובעא יומין“ (ומנוי שייך ליהי מטמא). וראה ספרי שם ס' קכ"ו: „וכל אשר באהל: שומע אני אף הקש והחביות והעצים והאבנים והאדמה במשמע גו“ וכן דעת קצת קראים שהאהל והקבר מטמאים ואפילו אחר שהוציאו את המת ראה אה"כ א"ב ר"צ ורצ"ב ובא להוציא מדעה זו (וראה רמב"ן בפירושו לבראשית ל"א ל"ה, וכמו שהוכירו רבותינו בברייתא על מסי נדה כ"ו „אמר ר' יוחנן אסור לאדם להלך אחר הנדה ולדרוס את עפרה שהוא טמא כמת כך עפרה של נדה טמא גו“ (והובא זה גם ברבנו בחיי שם וראה ברייתא דנדה הוצ' רח"מ הורוויץ ע' י"ג), אין הכונה לטומאה ממש רק משום חיוב רחוק מטומאת נדה, וראה בפירוש הראב"ד לסוף תמיד „ובספר מקצועות כתוב: היכא דאיכא נדה בביתא דכהן אסור ליה למיסק לרוכן כל אימת דאיתא בנדרתה כו' וכי היכי דאסור ליה לכהן למיעל לביתיה שמונח ביה מת כך אסור ליה לכהן למיעל ביתיה דאיתא נדה בגווה כו' ולהיפך למדין כשם שע"ו מטמא באהל כך נדה מטמאה באהל מדרבנן לענין מצות כהנים ולענין הקרבת קרבנות ונשיאות כפים כו'“. וראה חת"ס או"ח סי' כ"ג.

ומה שתרגם „הנגע במת לכל נפש אדם וטמא שבעת ימים“ (במדבר י"ט, י"א) „דיקרב בשכיבא לכל בר נשא ואפילו לוולדא בר ירחין“, ואין לוח מובן, וגם מה שתרגם „כל הנגע במת בנפש האדם אשר ימות“ (שם פ' י"ג) „כל די קרב בשכיבא ובולדא בר תשעה ירחין“, וכבר תמה הר"צ חיות (אמרי בינה ח' ע"ב וראה גראנעמאן בספרו על תרגום זה ע' קכ"א) שהלא גם נפל מטמא; ראה ספרי לפסוקים אלה; חולין ע"ב; רמב"ם טומאת מת פ"ב ה"א (וראה מל"מ שם דבפחות מארבעים יום אינו מטמא) ופ' כ"ה ה' י"ב ונויר פ"ז ה"ב.

וראה תרגום זה לפסוק ט"ז שתרגם כר ישמעאל דעובר במעי אמו אינו מטמא, „ונ"ל שנשתרבבו פה תרגום פסוקים אלה מפסוק לפסוק ובתרגום פ' י"ג צ"ל „כל די קרב בשכיבא ואפילו לוולדא בר [שמונה] ירחין“, וזה כדברי הספרי שם; זהו שאמרנו להביא את „בן שמונה“, „ובולדא בר תשעה ירחין“ שייך לפסוק י"א וצ"ל שם „דיקרב בשכיבא לכל בר נשא ובולדא בר תשעה ירחין“, והוא על פי דרשת חז"ל שכתוב זה הוא בטומאה בחבוריו, ובנוגע באדם בשעה שנוגע במת שטמא טומאת שבעה כנוגע במת עצמו (ע"ו ל"ז ע"ב) ודיון זה הוא רק בולד בר קימא בן תשעה שמקבל טומאה לכל בן שמונה הרי הוא כאבן

ואינו מקבל טומאה; ראה תוספתא אהלות פ' י"ד ה"ו: ב"ב כ' ורמב"ם
טובאת כת פ' ה' י"ד וראה בספר ינחנו לפסוק י"א.

ומה שתרנג, "אדם כי יקריב מכם קרבן לה'" (ויקרא א' ב'): "די יקריב
מנכון ולא מן מומריא פלחי אליליא" והוא כדרשת חז"ל: "מכם ולא כולכם,
להוציא את המומר; מכם — בכם חלקתי ולא באומות" (חולין ח' ועוד) ודלא
כדרשת הספרא שם: להוציא את הגזול כדי להוציא מדעת הקראים שחלקו על
קבלת חז"ל שמקבלים קרבנות מן הנכרים (ספרא לויקרא כ"ב י"ח; שקלים
פ"ז מ"ו; עירובין ס"ט; מנחות ע"ג ותמורה ב' ע"ב), ואמרו שאין מקבלים
קרבנות מן הנכרים; ראה בקטע שהדפוס שכמר בסערינא ע' קמ"ד ושמיחם
אותו להקראי הקדמון דניאל אל קומיסי; מבחר לויקרא ל"ט ע"א וכתר תורה
שם (וכן דעת השומרונים האחרונים; ראה וורעשנער, קבלות השומרונים,
ע' ס"א ב; אך ראה בספר תטיב דעת לר"מ סולטאנסקי ע' קי"ח); וראה
במקומות שהביא לערנער במאנאיון הוצי' ברלינר והפמן כרך ט' ע' קכ"א ג
יפסיקתא רבתי ע' קצ"ב ושם מיירי בקרבנות צבור ראה מאיר עין שם; וראה
רש"י לישעיה ס"א ה': "כי אני ה' אהב משפט; שונא גזל בעולה; לכך
איני מקבל עולות מעכו"ם שכולן גזל", ודברים אלו תמוהים והם נגד דעת חז"ל
שמקבלין עולות מעכו"ם, וראה בתה"ג הוצאת הרכבי ס' תק"ל בתשובה המיוחסת
לרב סעדיה ובהערות חרבי שם ע' שפ"ו דסתם גוי אנס הוא במטלטלין ואפשר
שכונת רש"י שאין מקבלים קרבן מעכו"ם אלא אם ברור שהקרבן שלו, ואפשר
עוד שכונתו שאין הקב"ה מקבל קרבן עכו"ם לרצון משום שהוא גזל, וראה
סוכה ל' ע"א ורש"י לויקרא א' ב' ובתוס' הריב"א שם).

ומה שרוצה גיגר (אורשריפט קע"א וראה שם ע' תע"ז וקבוצת מאמרים ח"ד
ע' קע"ג ועוד) להוכיח כי התרגום הזה משתדל להרים את כבוד הכהנים וקדושתם,
ולכד מזה קדמות התרגום הזה, וחזק כזה את המגדל הפורח באויר של הלכה ישנה
וכי נמצאו בתרגום זה שרידי ושיירי הלכה ישנה (וראה ביכלר, הכהנים והעבודה
ע' קנ"ד), הנה מה שהביא דברי תרגום זה לשמות כ"ט ל"ז ול' כ"ט כבר השיב
עליו בצדק גראנעמאן בספרו „תרגום יונתן על התורה" ע' נ"ה, וראה בפירושו
מקראות אלו בחזקוני לשמות ל' כ"ט, ומצינו להיפך מדעת גיגר שדברים
שהצריכה ההלכה בהם כהן מפרש התרגום הזה שנעשים בישראל, וכמו שתרנג:
„וצוה הכהן ושחט את הצפור האחת" (ויקרא י"ד ה'): „ויפקד כהנא לטבחא
ויכוס ית צפורא", אם שלפי ההלכה כהן שוחט, ראה ספרא שם; תוספתא
נגעים פ"ה ה"ה; רמב"ם טומאת צרעת פ' י"א ה"ה ור"ש לנגעים פ' י"ד מ"ד,
וראה אבן עזרא לפסוק זה, ומה שהצריך כהן בכל מעשי פרה (במדבר י"ט).
הנה שריפת פרה בכהן ראה פרה פ"ג מ"א ותוספתא שם פ"ד ה"ו (אך ראה ספרי
שם: ושרף את הפרה לעינו: שיהא אחר שורף, וראה תוס' ישנים יומא ב'
ע"א סד"ה מפרשין, וראה אבן עזרא לבמדבר י"ט ה': וכבס בגדיו: הכהן
השורף), ומה שמתרגם ואסף איש טהור (פ' ט'), ולקח אוזב וטבל במים איש טהור
(פ' י"ח) שזה בכהנים, אם שלפי ההלכה אסיפת האפר והזאה בכל אדם (ראה

פרה פ' י"ב מ"י: תוספתא ה"ח, יומא מ"ב ע"ב והלאה (65) וירושלמי שם פ"ג ה"ז וראה פילון היהודי ח"ב ע' רנ"ג), הוא כנראה משום שהמנהג היה שכל מעשה פרה בכהנים, ראה תוספתא סוטה פ"ב ה"ח ופ"ג ה"ו, וזו ותוספות ישנים ליומא ב' ע"א. ד"ה שריפת ורמב"ן לכמרכר י"ט ג' ומטעם זה תרגם ושחט אותה לפניו (פ' ג'): "וכהנא אוחרן יכוס יתה קרמוי" כו' אם דהמסקנא דשחיטת פרה כשר כור (רמב"ם פסולי המוקדשין פ"א ה"ב), משום שהיו מהדרים שישחט רק כהנים, ואפילו בשאר קדשים דישראל שוחט לכתחילה, היו נוהגים שישחוט כהן. ראה מה שהארכתי בזה בינדיל תורה ש"י קונטרס ה'.

ובאשר תכלית התרגום הזה לפרש את התורה הכתובה כפי מסורת חז"ל ולהוציא מדעת המינים השונים וביחוד הקראים שחלקו על העבלה, לכן לא ידקק התרגום הזה בתרגום מצוות שאינן נוהגות בזמן הזה, וביחוד בעניני מזבח וקדשים, וכדברים שאין בהם נ"מ בהלכה לתרגם כפי מסקנת ההלכה רק לפי פשט הכתוב, (ואפשר שנמצאו הפירושים האלה בתרגומים השונים שעל פיהם נסדר התרגום הזה), וכן מצינו שלא קבעו חז"ל את הכללים של ביורוי הלכות והכרעותיהן בדברים שאינם נוהגים בזמן הזה, וכמו שהשריש לנו המהריק ז"ל ס' קס"ה ומצינו גם לאבי המפרשים רש"י ז"ל שמפרש לפעמים את המקרא כפי הפשט ולא כמסקנת ההלכה; ראה ר"א מזרחי בנמוקיו לרש"י שמות כ"ח ח' שהביא כמה דוגמאות וסיים: "ולכן יהוייב לומר שהמפרשים לא יכולו בפירושי התורה רק ליישב המקרא יהיה כהלכה או שלא כהלכה", וכן מנהג תרגום זה.

ובזה יתבאר לנו כמה דברים סתומים כמו מה שפירש בתרגום ויקרא א' ד' וג' ב' שסמיכת קרבן ביד ימין אם שלפי ההלכה סמיכה בשתי ידיים (ספרא לויקרא ט"ז כ"א; תוספתא מנחות פ"י ה"ג ובבלי שם צ"ג ע"א, וכן דעת פילון היהודי הוצ' מאנדושעי, ח"ב ע' רמ"א), והוא משום שקרוב יותר לפשט הכתוב. ראה אבן עזרא לויקרא א' ד'; היה נראה מתפשט שבידו האחת יסמוך כו'. וראה ינחנן לויקרא ט"ז כ"א שלמים נאכלים לשני ימים ולילה אחת (ספרא לויקרא י"ב

65) וצריך עיון בדברי התשב"ץ ח"א ס' קמ"ה שכתב שהתורה לא הטילה על הכהן אלא הוא וקדוש אם היו האפר והמים סוכנים כו' שהלא הוא כשרה בור ואפשר שונתו שעיקר המצוה של הוא וקדוש היא על הכהנים שעליהם לטהר את הסמאים ורק שהכהנים יכולים לעשות זה על ידי ישראלים וכן צריך עיון בדברי הצאן קדשים בכורות כ"ט ד"ה ל"ק שכתב דמצוות הוא כהן. אבל הוא וקדוש רמי רחמנא על האי כהן דשייד בעבודה משה אסור ליקח אפילו אנר בטלה דמוכה". וראה רש"י בכורות כ"ט ע"א ד"ה אע"פ ותוספות שם.

וכדאי להעיר שלפי דעת כמה מהקראים שלפי דעת ניינר והמחזיקים בדעתו הם נושאי ההלכה הישנה אפילו שחיטת פרה כור, ראה כבחר בספר י"ח ע"ב וכן פרשו: יוציא אף מחוץ למחנה (ויקרא ט"ז כ"ו) שתרגם התרגום הזה. שלא כהלכה יתפקדו באסליון על ידיהו דמליא דכהניא שהוא כור; ראה כבחר ויקרא כ"ח ע"א.

י"ג; וזכרים פ"ה מ"ו ורמב"ם מעשה הקרבנות פ"י ה"ו). אך התרגום הזה פירש ויקרא וי' י"ז—י"ח ששלמים נאכלים לשני ימים ושני לילות (אך ראה בתרגום זה לויקרא י"ט ו') וכנראה תרגם כן משום שזה יותר קרוב לפשט הכתוב וכן דעת פילון היהודי (66) כנראה מהטעם שנתן למצוה זו (ח"ב ע' רמ"ה) וראה יוסף בן מתתיהו קדמוניות ג', ט', ב'.

וכן תרגם "ביום המשח אותו" (ויקרא וי' י"ג): "ביומא דירבון יתיה למחסן כהונתא רבתא", אם שלרעת חו"ל פסוק זה הוא גם בכהן הריוס שמביא מנחה ביום חנוכו (ראה מנחות נ"א וע"ח). משום שפשט הכתוב מורה שהוא בכהן גדול, ראה רשב"ב שם לפי הפשט בני אהרן הכהנים הגדולים העומדים תחתיו כו'.

ואפשר שמטעם זה תרגם "לחם אלהיו מקדשי הקדשים ומן הקדשים יאכל" (ויקרא כ"א כ"ב): "כרם מותרי קרבניא דאלהיה מה דמשתיר מן קודשי קודשיא ומן קודשיא יתפרנס" אם שלפי ההלכה בעלי מומין חולקין ואוכלין (ספרא שם: וזכרים פ' י"ב מ"א ובבלי שם ק"ב ע"א ורמב"ם מעשה הקרבנות פ"י ה' י"ז וראה ר"ש לככורים פ"ג מ' י"ב) והוא משום דפשט הכתוב משמע כן.

ואפשר שמטעם זה הוסיף על המקרא "ושלח את השעיר" (ויקרא מ"ז כ"ב): "וידחיניה רוח זיקא מן קדם ה' וימות", אם דלפי הקבלה היה דוחפו בעצמן (יומא פ"ו ח') אבל לפי פשט הכתוב היה השעיר מת מעצמו (67), וראה בפירוש רנ"ה ויזיל לפסוק זה.

וכן תרגם ויקרא י"ח ז': "איתא לא תשמש עם אבהא" כו', והוא נגד פירוש ר"י ורבנן בסנהדרין נ"ד ע"א (ורש"י פירש כר"י ולא כחכמים), וראה י"ד האפ" מא ובמבוא למדרשי הלכה ע' ע"ה, והוא משום שאין נ"מ להלכה, וזה יותר קרוב לפשט הכתוב; ראה אבן עזרא ורמב"ן למקרא זה.

וכן תרגם "ובאת אל הכהן אשר יהיה בימים ההם" (דברים כ"ו ג'): "ותעלון לות כהנא די יהוי ממני לכהן רב ביומא האינון" (וכן בתרגום ירושלמי שם), אם שההלכה שבכורים נתנים לאנשי משמר, (בכורים פ"ג מ' י"ב וראה ספרי שם 68). אם שאפשר שכוון התרגום לדעת ר' יהודה שבכורים נתנים רק לחבר; ראה שם (חלה פ"ד מ"ט וירושלמי שם, וראה רמב"ם ואבן עזרא לפסוק זה). אפשר שתרגם כן משום שפשט "אשר יהיה בימים ההם" האמור אצל

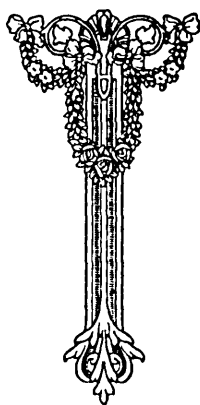
66) וכן דעת הקראים: ראה בקטע יהודאים שכטר בספרינו ע' קמ"ו ושמיים אותו לדניאל אל קומיסי ומבחר ויקרא י"א ע"ב; ואהרן האחרון כנראה סותר את עצמו כזה; ראה בתורה לויקרא י"ה ע"ב וכן עזר ענין פסח ע' רפ"ג.

67) ואין כאן הלכה ישנה כמו שראה נייגר (קבוצת מאמרים) מהרהורי לבו וכבר השיב עליו גינזברג בהערות שם ע' קמ"א, ולא ידענו את המקור לדברי התרגום הזה לפסוק שלפני זה. ויתן יתחון בשבועה אטירא ת"א ומפרשא בשמא רבא ויקרא" ולא ידענו מקור לייבועה זו וגם מה שתרגם "איש עתי" (פ' כ"א) מוכן מן אשתקד צריך עיון. ראה יוסא ס"ו.

68) וראה ספרי לבמדבר ה' ט"ו ותוס' מנחות ע"ג ע"א ד"ה איש, וכנראה כן גם דעת בן מתתיהו (קדמוניות ד', ח', כ"ב).

בכורים מורה לנדולי הדור, כמו סנהדרי גדולה בירושלים (ראה דברים י"ז ט'
אך ראה שם י"ט י"ז), וראה אבן עזרא שם. וכן כתב פילון היהודי שבכורים
נתנים לכהן גדול (ח"ב ע' רל"ד).

וכן תרגם "ואשר יתן ממנו על זר" (שמות ל' ל"ג) "ודיתן מיניה על חילוני
דלא מבנוי אהרן", וזה נגד המפורש בכריתות ו', וראה מכילתא לפסוק זה, משום
שפשט הכתוב נוסח כן; ראה אבן עזרא שם.

תקונים והשמטות

כי המתה להם המטשלה חסד ובראשית
המאה העשירית למה"ג נאלץ בן מאיר
גאון לצאת לכבל לבקש עזרה נגדם;
ראה מקומות שה"ל וברבעון האנגלי
מה"ח כרך ה' ע' תקנ"ד וכרך י"ב ע'
רנ"ה ועוד קודם שהתישבו הקראים
בא"י נפוצו שם כתות שונות מתנגדות
לקבלת חז"ל ומסורת אבות.

צד ט' שורה י"ז:

ולתרגום אונקלוס נתכון ר' יהודה
בדבריו "עד שיקרא ויתרגם" (קדושין
ט"ז ע"א) וראה ברכות ח' שאמר ר'
יהושע בן לוי לבניו "אשלימו
פרשיותיכם עם הצבור שנים מקרא
ואחד תרגום" וראה כלכו ס' ל"ז
ומדרכי הלכות קטנות סי' תתקס"ח
בשם ירושלמי שרבי צוה לבניו
שיחזרו בשבת הפרשה קודם אכילה
ולא נזכר שם תרגום.

ועוד בימי התנאים הראשונים היו
מהלכים בא"י לתרגומים שלא נתקבלו
בין החכמים; ראה תוספתא שבת י"ד
ה"ב; בבלי שם קט"ו ע"א; ירושלמי
שם פ' ט"ו ה"א ומסכת סופרים פ"ה
ה' ט"ו.

צד י' שורה ט':

ולמוד ההלכה על סדר המקראות היה
מקובל אז בא"י וכמו ספר השאלות
שסדורו האחרון בא"י וכן השקיעו
הפיוטנים - הראשונים בא"י הרבה
הלכות ודברי תורה שבע"פ בפיוטים.
ואפשר שהשמדות והגזרות בא"י נגד
למוד התלמוד שגורמו כי לקח הפיוט
בזמן שהוא את מקום המדרש בא"י
וכמו שיאמר ר' יהודה ברצלוני "וחזא
לנא ולרבנא דאמרי שלא נתקנו
[הפיוטים] אלא בשעת השמד בלחוד

צד א' שורה ד':

כמו ר' אמי ור' אסי.

צד ד' שורה ד':

וראה רע"ב ותויו"ט למשנה מגילה
שם.

צד ו' שורה ג':

וכן רש"י מגילה י"ח ע"ב ד"ה
המתורגמן וב"ג ע"ב ד"ה ולא ורמב"ם
תפלה פ' י"ב הל' ו"א; אשכול סוף
הל' ס"ת ומנהיג הל' שבת ס' כ"ט.

צד ו' בהערות שורה ה':

וכן קורא ר' סעדיה גאון (אמונות
ודעות מאמר ב') לתרגום אונקלוס
תרגום "התלמידי הנביאים" וראה חז"ה
לרכנו בחיי שער ד' ותשב"ץ ח"ג סי'
קכ"א.

צד ז' שורה ו':

פ' י"ב שאמר בלשון בבלי "ארבעה
דברים".

צד ח' שורה ט':

ואמר ר' מאיר.

צד ח' שורה ו':

פ' של"ג וראה אונקלוס ועקילס לר"מ
איש שלום ע' פ"ט והלאה.

צד ט' שורה י"ב:

צריך למחוק מלה "קרקסאנו"
ולהוסיף: ואף שאין אמת בפי
הקראים האחרונים שענן העתיק את
מושביו לא"י ודאי שהיו קראים בא"י
במאה הראשונה למצוה התנועה
הקראית; ראה פוזננסקי בהמאסף
ירושלים ללוינן כרך י' ע' פ"ג והלאה
ובספר היובל לר"א שווארץ ע' תפ"א
והלאה ומעונן בספרו "היהודים תחת
שלטון הכלופים הפסימיים" ע' ס"א
והלאה ויד הקראים היתה תקיפה בא"י

צד י"ג סוף הערה י':

וב"כ ר"ד אפנהיים בשם ענן (בית תלמוד ח"א ע' שי"א) וראה סה"ט לענן הוצאת הרכבי ע' קט"ח.

צד י"ד הערה י"ג:

וראה תה"ג שערי צדק ס' קט"ה: תה"ג הוצאת ליק ס' קט"ג דברי ר' יהודאי: אלפסי ורמב"ן לסוף נדרים: פרדס לרש"י כ"ו ע"ב והלאה.

צד ט"ו שורה ח':

וראה קדושין שם א' סה הקדש תופס דמיו ויוצא לחולין אף בה"כ כן.

צד ט"ו שורה כ"ט:

ע' קס"ו והלאה.

צד י"ו בהערות שורה ב':

ריש פ"ג דמכות.

צד י"ה בסוף:

לפי דעת חכמים נביא השקר המדיח לע"ז (דברים י"ג ו') מיתתו בסקילה (ולר"ש בתנא: ספרי פ' פ"ו: סדרש תנאים לדברים ע' ס"ד) והמתנבא מה שלא שמע ומה שלא נאמר לו והמתנבא בשם ע"ז (דברים י"ח כ') מיתתו בחנק (ספרי שם פ' קע"ח: סנהדרין י' א') ותרגום זה תרגם בשני מקומות שמיתתו בסוף כנגד ההלכה (וכן דעת הקראים בפירוש דברים כ' שמיתתו בחנק ראה בחר תורה שם, ולדעת בעל המבחר לדברים י"ח כ' נביא השקר שאינו מדיח לעכו"ם מיתתו ביד"ש וראיתו מירמיהו כ"ח ט"ז, ודעת פילון (חקים מיוהדים א', ב') רק המתנבא לעיבוד ע"ז הוא בכלל נביא שקר.

צד י"ט שורה ד':

וכתר תורה דברים י"ז ע"א.

צד י"ט הערות שורה ב':

ע' תכ"א והלאה.

צד כ' שורה ב' מלמטה:

שה"ל ע' כ"ז.

צד כ"א סוף הערה ל':

והוסיף תרגום זה לשמות כ"א כ"ב שאסון הוא לאשה, להוציא מדעת קראים זו שחייב גם על הריגת העובר. והביא בתרגום שמות כ"ב ו' ו"ט קבלת חז"ל להקל בין שומר חנם לשומר שכר (ובתרגום פ' מ' צריך

מפני שלא היו יכולים להזכיר דברי תורה כי היו גוזרין האויבים על ישראל שלא לעסוק בתורה ועל כן היו החכמים שביניהן מתקנין להם בכלל התפלה להזכיר ולהזהיר לעמי הארץ הלכות החג בחג והלכות יו"ט והלכות שבתות ודקדוק המצוות בדרך שבתות והודאות וחרוזות ופיוטים (ספר העתים, רנ"ב) גרמו ג"כ שהלך גדול מהתורה שבע"פ נשקע בהתרגומים השונים שהיו להם מהלכים בא"י בתקופה ההיא ושעל פיהם נסדר תרגום יונתן.

צד י' שורה ל"ב:

אך ראה תרגום זה לויקרא ו' כ"א וט"ז ד' ולויקרא כ"ב כ"ז מביא מעם מצות, "שבעת ימים יהיה תחת אמו" "מטול דישהמודע דלא נפול" ומעם זה הוא שלא כהלכה בדקדשים אפילו כלו לו חרשיו אסור להקריב תוך שמונה, ראה הלן הערה נ"ד ולדברים כ"ד י"ז מביא מעם שנתן ר' שמעון (כ"ט פ"ט מ"ח) מפני שמשאיה שם רע בשכנותיה ולא הביא דעת ר"ש דלפי זה הדין הוא רק באלמנה עניה.

צד י"א שורה ל':

ראה מכילתא שם; סוטה פ"ה ט"ג; שבת י"ז ע"ב ד"ה לאו; רמב"ם שבת פ' כ"ו ה"א.

צד י"ב הערות שורה ב':

ש"ך יו"ד ס' שמ"א ס"ק ז'; מג"א או"ח ס' שמ"א ס"ק א'.

צד י"ב בהערות שורה י"ד:

והזכיר תרגום זה ביחוד איסור הוצאה מרשות לרשות בשבת (שמות ט"ז כ"ט) טעם שרבים מהקראים הראשונים הלכו בזה על קבלת חז"ל וענן אסר הוצאה וכו'.

צד י"ג בהערות שורה ד':

וראה יהודית ח' ו' ורמב"ם סוף הל' שבת ורבים מסופרי הרומאים הראשונים שהיהודים צמים בשבת ראה ביולר Jewish Review כרך א' ע' קל"ג והלאה ודברי גינצברג, כחה שאונה ידועה, ע' צ"א הערה א', הם שלא בדיוק.

פ"ד) ופירשו בפניו כמש (סה"מ לענן הוצאת הרכבי ע' קט"ז; וכן דעת יוסף בן מתתיהו, קדמוניות ד', ח', כ"ג) ומהקראים האחרונים יש שמסכימים לדעת חז"ל; ראה מבחר ומירת כסף שם וראה צוואת י"ב שבטמים, זבולון, ג' ד' והלאה.

צד כ"ח שורה א' :

לר"י ברצלוני ס' קע"ט.

צד כ"ח שורה ה' :

ברכות פ"א ס"ח ומגלה פ"ג ס"ו.

צד ל' שורה ג' :

וראה פוזננסקי, הקדם כרך ב' ע' מ"ט, הירשפילד ברבעון האנגלי כרך י"ט עמוד ק"מ בדבריו רב סעדיה.

צד ל"א, סוף :

ובכ"ה הרמב"ם שבת פ"ב ה' כ"ה, ותמוהים בזה דבריו רב סעדיה אמונות ודעות, מאמר ג' פ"ט, וראה ירושלמי שהביא בילקוט יהושע רמז ט"ו ובח"א מהרש"א ע"ז כ"ה כ"ה ע"א ולא נמצא בירושלמי שלפנינו.

צד ל"א סוף הערה מ"ז :

וראה ספרא לויקרא ד' מ"ו; ספרו דברים פ' צ"ב; ירושלמי יומא פ"ב ה"ד וספר צדוקים שהדפים שבכר ע' ה' שורה ב'.

צד ל"ג שורה ב' :

ואונקלוס לדברים י"ז ה' תרגם שלא כהלכה ולדברים כ"ב כ"ד כקבלת חז"ל.

צד ל"ג שורה ה' :

ואפשר שכונתו להוציא מדעת קצת קראים ראשונים שאמרו שאשה שזנתה נתבטלו הקדושין ואינה צריכה גט, ראה יפת בן עלי הובא בגן עדן קנ"ה ע"א; אך ראה אה"כ א"ב ה' אות ק'.

צד ל"ג סוף הערה נ"א :

וראה אשכנז הכפר אב שנ"ט-ס"ו.

צד ל"ז שורה ד' :

וראה זבח השלמים לר"מ גאלנטי ו' ע"ג שפירש כתוב זה כמשתף ודבריו שם שאין ישראל חייב מיתה על השתוף תמוהים, וראה אדרת אליהו להגר"א לדברים י"ג ו"ג.

צד ל"ז שורה י"ט :

וראה רמב"ם רוצת פ"ד ה"י ובפהמ"ש לסנהדרין חלק מ"ד.

למחוק מלת "בלא" וראה ריופמאן בית תלמוד ח"א ע' רי"ט) להוציא מדעת הקראים הראשונים שחלקו על דעת חז"ל ואמרו שאין חלוק בין ש"ח לש"ש רק שפסוקים וים הם במטלמלון ומ"י"ג בבעלי חיים; ראה משאת בנימין לבנימין נהונדי ב' ע"ב; אה"כ א"ב ש"ע וראה רשב"ם לפסוק ו' (ודבריו גראנערמאן, ההלכה של תרגום יונתן על התורה, ע' ע"ז והלאה הם שלא בדיוק, ובבטול חלום גייגר אורשופט ע' ק"צ, שההלכה הישנה לא חלקה בין ש"ח לש"ש, ראה פינלש דרכה של תורה ע' קפ"ז) והקראים האחרונים הסכימו לדעת חז"ל בדיון ארבעה שומרים, ראה מבחר וכתר תורה לשמות שם וגן עדן דין ארבעה שומרים (ודבריו יוסף בן מתתיהו בזה, קדמוניות ד' ח' ל"ה כתובים).

צד כ"ב שורה ח' :

וכן שמואל המערבי, כת"י שה"ל רס"ג ע"א.

צד כ"ב בהערות שורה ד' :

אך ראה תה"ג הוצאת הרכבי ס' ר"ב וראה הרכבי שם בהערות ריש עמוד שצ"ב.

צד כ"ב בהערות שורה ה' :

לענין ירושה (במדבר כ"ז ו"א).

צד כ"ג שורה ג' מלמטה :

אם שיש אומרים שזה רק הלל"מ.

צד כ"ד שורה אחרונה :

ג' ו"ד והלאה; עפשטיין מדרש תדשא ט"ו; גראנערמאן תרגום יונתן ע' צ"ג.

צד כ"ז סוף הערה מ"א :

וכן לא הביא לבמדבר רכ"ח ד' קבלות חז"ל שתמיד בא משל צבור אם שנחלקו הצדוקים על זה (מנחות ס"ה ע"א; מג"ת פ' י"א) משום שהקראים מודים בזה לחז"ל ראה מבחר לשמות כ"ז ב'; אדרת אליהו ק"א ע"ב וכן כתבו פילון (ח"ב ע' רל"ט) ויוסף בן מתתיהו (קדמוניות ג' י, א) ולדברים כ"ה א' הזכיר קבלת חז"ל שזירקה בפניו לאו כמש משום שהקראים הראשונים הסכימו בזה לדעת הצדוקים (מג"ת

צד מ' שורה י"ג:

ומה שתרגם, "ושביעית יצא להפשו" (שמות כ"א ז'), "אלהון בשנין דשמיטתא ובסימניא וביובלא" וכן הוסיף להכתוב, "ואם אין לו ונסמר בגנבתו" (שם כ"ב ב'), "ויעד שתא דשמיטתא" שדעת התרגום הוזה שעבד עברי ואמה עבריה יוצאים בשמיטה וזה נגד דעת חז"ל שיוצאים בשנה השביעית למכירה; ראה מכלתא משפטים פ"א: ערכין י"ח ע"ב (ואין לתלות דעה זו בהלכה ישנה שהרי גם השומרונים (ראה קלומל, "פירוש שומרוני-ערבי לשמות" כ"א-כ"ב ע' ב') ויוסף בן מתתיהו (קדמוניות ד' ח', כ"ז) והקראים (טשאת בנימין לבנימין נהוגי א' ע"ז; גימלסון "דינוי המשפטים של הקראים לשמואל המערכי" ע' ב': מבחר וכתר תורה שם) מסכימים לדעת חז"ל ששביעית היא למכירה (ובדעת פילון ראה רימטער, פילון וההלכה ע' מ"ט) וגם תרגום זה עצמו מתרגם שמות כ"א ב' ודברים ט"ו י"ב כקבלת חז"ל שיוצא בשנה השביעית למכירה וצ"ל ד"שהא דשמיטתא" הכונה לשביעית של מכירה והיינו אם נמכר בשנה הראשונה של שביעית, אך ראה זוהר ויקרא ק"ח ע"א על "ושתתה הארץ שבת לה" תו פתח ר' אלעזר כי תקנה עבד עברי גו' ונראה שתולה השש שנים של עבד עברי בשמיטה וכדעת פילון (ח"ב ע' של"ו). ומה שהביא תרגום זה קבלת חז"ל בפירוש לעולם (שמות כ"א ו') שהוא יובל, הוא להוציא מדעת כמה מהקראים שפרשו כהשומרונים (קלור-מעל שה"ע ז' ע' ז') לעולם ממש. ראה שמואל המערכי הוצאת גימלסון ע' ה': אדרת אליהו צ' ע"א.

צד מ', סוף:

וראה אור זרוע ע' תשמ"ה ובספר

השנה לחברת הספרות היהודית של פרנקפורט ח"ו ע' שע"ח: תיום שאל להרחיד"א ס' נ': הלוי דורות הראשונים ח"ג כרך א' ע' תשכ"ב.

ואפשר שפירוש דברי התרגום הוא דרגילות לגרש בפרהסיא ולפני בו"ד: ראה תוס' ב"מ י"ט ע"א ד"ה וליחוש וב"י אהע"ז ס' קל"ג, ואפשר עוד שכונת התרגום היא שסופר בו"ד יכתוב את הגט משום שצריך לכתוב אותו לשמה וסתם ספרי דריוני מגמר גמירי (גמין ב') ואפשר שזו גם כונת דברי התרגום לדברים י"ז י"ח (וראה להלן ע' ל"ג), "ויכתבון ליה סביא ית פרשא אוריתא הרא", והוא משום שצריך לכתוב את האזכרות לשמן.

צד מ"א שורה כ"ג:

וראה אה"כ א"ב רל"ה, רפ"ו, רצ"ה. אך ראה א"ב שב"ד (ק"ט ע"ג) ומבחר לויקרא י"ח ע"א.

צד כ"ב שורה ח':

וראה יוסף בן מתתיהו נגד אפיון ח"ב ס' כ"ו שהכית המתובר שהמת בו טמא וראה אה"כ א"ב קע"ה אות כ' וא"ב ק"צ וקצ"ב.

צד כ"ג שורה ד':

וכן דעת קצת קראים שאין צריך כהן בשרפת פרה, ראה מבחר במדבר י"ח ע"ב.

צד מ"ד שורה ג' מלמטה:

וכן פירשו הקראים וראה ר"ד הופמן, מבוא למדרשי הלכה, ע' ע"ה.

צד מ"ד שורה אחרונה:

כאן התחלת ענין חדש, וצ"ל: לפי קבלת חז"ל שלמים נאכלים.

צד מ"ה שורה כ"ב:

וראה סה"מ לענין הוצאת הרכבי ע' צ"ז והוצאת שכטר ע' י"ח.

צד מ"ה שורה אחרונה צ"ס:

דעת יוסף בן מתתיהו.